

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**NÜFUSUN YAŞLANMASI EKSENİNDE
2023 YILINDA TÜRKİYE: BİR VİZYON ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Gülcan ŞAHİN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Halil İbrahim ÜLKER**

ANKARA – 2014

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**NÜFUSUN YAŞLANMASI EKSENİNDE
2023 YILINDA TÜRKİYE: BİR VİZYON ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Gülcan ŞAHİN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Halil İbrahim ÜLKER**

ANKARA – 2014

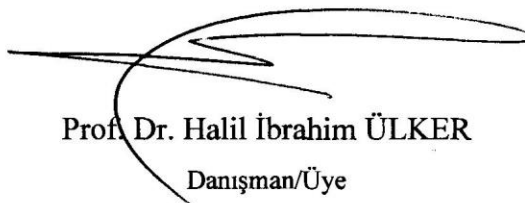
T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gülcan ŞAHİN tarafından hazırlanan “Nüfusun Yaşlanması Ekseninde 2023 yılında Türkiye: Bir Vizyon Çalışması” başlıklı bu çalışma, 12.06.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (*oybirliği/oyçokluğu*) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Özkan LEBLEBİCİ

Başkan

Prof. Dr. Halil İbrahim ÜLKER

Danışman/Üye

Yrd. Doç. Dr. Ali Poyraz GÜRSÖN

Üye

ÖNSÖZ

21. yüzyıl dünyası geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından bu yana devam etmekte olan hayati bir demografik dönüşüm sürecine sahne olmaktadır. Mevcut demografik eğilimlerden hareketle yapılan hesaplamalar yüzyılın en önemli demografik olgusunun nüfusun yaşlanması olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde mega küresel olgu olarak adlandırılan nüfusun yaşlanmasının gelecekte dünya ile birlikte Türkiye’de de önemli bir sosyal ve ekonomik sorun alanı olarak büyük değişimlere neden olacağına kesin gözüyle bakılmaktadır.

Bugün Türkiye hala genç ve dinamik bir nüfus özelliğine sahip olmakla övünmektedir. Ancak Türkiye nüfusunun yüzde 7,7’sini (2013, TÜİK) oluşturan yaşlı nüfusun oranının yakın bir gelecekte yüzde onları aşarak yaşlı nüfus özelliği kazanması beklenmektedir. Bu durum Türkiye’de nüfusun yaş yapısını değiştirerek ekonomide, toplum ve aile yaşamında, sosyal ve kültürel alanda büyük dönüşümlere yol açacaktır.

Bu çalışma, dünyada ve Türkiye’de nüfusun yaşlanması olgusunun boyutları ile gelecekteki olası etkilerini ortaya koyarak bu dev küresel olguya dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Türkiye’de mevcut demografik yapı ve nüfus projeksiyonlarına göre öngörülen verilerden hareketle geleceğin Türkiye’sinin demografik profilinin çizileceği çalışmanın nihai hedefi, Türk toplumunu ve kurumlarını nüfusun yaşlanması sorunu karşısında hazırlıklı olmaya davet etmektir. Çağdaş, huzurlu ve yaşanabilir bir ülke olarak 2023 yılına ulaşmayı hedefleyen Türkiye için demografik yaşlanma konusunda, vakit çok geçmeden, çözüm üreterek uygulamaya koyma gerekliliği önem arz etmektedir.

Tez çalışmam süresince bana yol gösteren, bilgi, yardım ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Halil İbrahim ÜLKER’e, aileme harcayacağım vaktimi tez çalışmasına ayırdığım için anlayış gösteren ve hep yanımda olan eşim ve çocuklarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ankara, Nisan 2014

Gülcan ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
TABLOLAR	vi
ŞEKİLLER	vii
GİRİŞ	1
A. KAYNAKLAR, ARAŞTIRMALAR VE YÖNTEM	3
B. AMAÇLAR VE HEDEFLER	7

BİRİNCİ BÖLÜM

NÜFUSBİLİME NÜFUSUN YAŞLANMASI PENCERESİNDEN GENEL BAKIŞ

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TANIMLAR.....	12
1.1.1. Demografinin Önemi ve Kapsamı	13
1.1.2. Terimler Dizgesi	16
1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	17
1.2.1. Nüfus Kuramları.....	17
1.2.1.1. Nüfus Alanında İlk Düşünceler (Antik Çağ ve Orta Çağ).....	19
1.2.1.2. Modern Nüfus Kuramına Doğru.....	23
1.2.1.3. Demografik Dönüşüm Kuramı	33

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL BİR SORUN ALANI OLARAK NÜFUSUN YAŞLANMASI

2.1. NÜFUSUN YAŞLANMASINA DEMOGRAFİK VE TOPLUMSAL BAKIŞ. 39	
2.1.1. Nüfusun Yaşlanmasının Ölçütleri	43
2.1.2. Nüfusun Yaşlanmasını Belirleyen Temel Faktörler	45
2.1.3. Nüfusun Yaşlanması: Tanımsal ve Demografik Bakış	49

2.2. NÜFUSUN YAŞLANMASININ DEMOGRAFİK YANSIMALARI VE KÜRESEL EĞİLİMLER	55
2.2.1. Dünyada Nüfusun Yaşlanması.....	57
2.2.2. Türkiye’de Nüfusun Yaşlanması	73
2.2.2.1. Türkiye’de Demografik Yapının Dönüşümü	75
2.2.2.2. Türkiye’de Yaşlı Nüfusa Ait Demografik Gerçekler	78
2.3. NÜFUSUN YAŞLANMASI SOSYAL BİR SORUN MUDUR?	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2023 YILINDA TÜRKİYE’DE YAŞLANMA

3.1. YAŞLANMA VE YAŞLILIK	88
3.2. TÜRKİYE’DE YAŞLILARIN DURUMU	92
3.2.1. Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri	93
3.2.2. Türkiye’de Yaşlı Nüfusa Yönelik Politika Öncelikleri ve Hizmetler	99
3.2.3. 2023 Yılında Türkiye’de Yaşlanma: Demografik Göstergeler.....	105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NÜFUSUN YAŞLANMASI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	109
4.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	110
4.3. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ	111
4.4. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULAR VE	111
DEĞERLENDİRİLMESİ	
4.4.1. Demografik Özellikler	111
4.4.2. Yaşlıların Yaşamdan Beklentisi	113
4.4.3. Yaşlıların Yaşamdan Endişesi	117
4.4.4. Toplumda ve Devlet/Kamuda Yaşlı Algısı	119
4.4.5. Yaşlıların Yaşamayı Arzuladıkları Yer Tercihi	120
4.4.6. Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetleri Kim Üstlenmelidir?	122
4.4.7. Yaşlılık Bir Sorun mudur?	123

4.4.8. Yaşlılık Nasıl Bir Sorundur?	125
4.4.9. Yaşlılık İçin Çözüm Önerileri	127

SONUÇ VE ÖNERİLER	129
KAYNAKÇA	135
EKLER	141
ÖZET	151
ABSTRACT	153

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GYKA	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
NKA	Nüfus ve Konut Araştırması
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TUSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UN	United Nations
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
WEF	Dünya Ekonomik Forumu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

TABLOLAR

Tablo 4.1.	Cinsiyete göre yaşamdan beklentileriniz	114
Tablo 4.2.	Yaşa göre yaşamdan beklentileriniz	115
Tablo 4.3.	Öğretim düzeyine göre yaşamdan beklentileriniz	116
Tablo 4.4.	Yaşamdan en büyük endişenin cinsiyete göre farklılaşması	117
Tablo 4.5.	Yaşamdan en büyük endişenin yaşa göre farklılaşması	118
Tablo 4.6.	Toplumla Devlet/Kamuda Yaşlılara Değer Arasındaki Çapraz Tablo	119
Tablo 4.7.	Cinsiyete Göre Yaşamak İstenilen Yer Tercihi Arasındaki Çapraz Tablo	121
Tablo 4.8.	Yaşa Göre Yaşamak İstenilen Yer Tercihi Arasındaki Çapraz Tablo	122
Tablo 4.9.	Çözüm Önerilerinin Yüzdelik Dağılımları	127

ŞEKİLLER

Şekil 4.1.	Ankete Katılanların Demografik Özellikleri	112
Şekil 4.2.	Yaşlıların Yaşamak İstedikleri Yer	120
Şekil 4.3.	Yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri kim üstlenmeli	123
Şekil 4.4.	Yaşlılık Bir Sorun mu?	123
Şekil 4.5.	Cinsiyete Göre Yaşlılığın Bir Sorun Olup Olmadığı	124
Şekil 4.6.	Yaşa Göre Yaşlılığın Bir Sorun Olup Olmadığı	124
Şekil 4.7.	Yaşlılık Nasıl Bir Sorundur?	125
Şekil 4.8.	Cinsiyete Göre Yaşlılık Nasıl Bir Sorundur?	126
Şekil 4.9.	Yaşa Göre Yaşlılık Nasıl Bir Sorundur?	126

GİRİŞ

Günümüz modern dünyası, demografik yapı ve dinamiklerde önemli değişikliklerin yaşandığı bir dönemden geçmektedir. Bu dönem dünya nüfusunun hızla arttığı, değişim ve dönüşüm rüzgârlarının estiği, nüfus dinamiklerinin tüm dünyayı etkilediği bir dönemdir. 2014 yılı ilk çeyreğinde 7,2 milyara ulaşan dünya nüfusunun Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) tahminlerine göre 2025’de 8,1 milyara, 2050’de ise 9,6 milyara yükselmesi öngörülmektedir. Nüfus verileri, baş döndürücü bir hızla çoğalan dünya nüfusunun aynı zamanda hızla yaşlandığını da ortaya koymaktadır.

Yaşlı nüfusun dünyanın hemen her bölgesindeki toplam nüfusa oranla daha da yüksek bir hızla artmaya devam etmesi, küresel dünyayı tehdit eden bir görünüm arz etmektedir. Bugün dünyada her geçen saniyede iki kişi 60 yaşını kutlamaktadır, Her dokuz kişiden biri, yaşlı nüfusun bir üyesidir. 1950 yılında, 205 milyon olan yaşlı nüfusun sayısı, 2012’de 810 milyona, 2013 yılı sonunda 841 milyona ulaşmıştır. Nüfus projeksiyon çalışmalarına göre, bu sayının on yıldan daha az bir zaman dilimi içerisinde 1 milyara, 2050’de ise 2 milyara ulaşacağı öngörülmektedir. Diğer bir deyişle 2012’de dünya nüfusunun yüzde 11,5 kesimini oluşturan 60 yaş ve üzeri nüfusun oranı, 2050’de yüzde 22’ye çıkarak katlanması beklenmektedir.¹

Nüfusun yaşlanması, içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli nüfussal olgusu olarak göze çarpmaktadır. Mega küresel olgu olarak adlandırılan bu eğilim tüm dünyada ekonomileri ve toplumları dönüştürmektedir. Nüfusun yaşlanması bir bakıma gelişmenin zaferidir. Bütün dünyada eğitim, ekonomik refah düzeyi, beslenme, sağlık, tıbbi ilerlemeler ve bakım imkânlarındaki iyileşmeler gibi unsurlar dünya genelinde yaşam beklentisinde artışa neden olmakta, insanlar daha uzun yaşamaktadırlar. Diğer taraftan yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranla daha hızlı artması, doğum ve ölüm oranlarındaki azalma gibi demografik değişimler küresel

¹ United Nations Population Fund (UNFPA) ve HelpAge International , **Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge, Execituve Summary**, New York and London, UNFPA and HelpAge International, 2012, s.7.

ölçüde endişelere yol açmaktadır. Bu durum kimilerine göre insanlık adına bir fırsat, kimilerine göre ise bir risk olarak algılanabilir.²

Küresel toplum, nüfusun yaşlanmasının yaratacağı sorunlarla olumlu manada başa çıkarak bunu fırsata dönüştürmek zorundadır. Tüm dünyada demografik bir geçiş süreci yaşanmakta, küresel yaşlanmadan söz edilmektedir. Bu gelişmeler artık demografik yapı ve unsurların göz ardı edilemeyeceğinin işaretidir. Küresel dünyanın geleceği için tehlike çanları çalmaktadır. İnsanlığın kaderi yine insanlığın elindedir. Politika, yaklaşım ve önceliklerin demografik değişim ve dönüşümlere göre yeniden belirlenerek biran önce harekete geçilmesini gerekli kılmaktadır.

Günümüzde dünya nüfus yapısındaki dönüşümün tetiklediği nüfusun yaşlanması olgusu, küresel dünyanın başat sorunlarından biri haline gelmiş, toplumun tüm katmanlarını ve milli ekonomileri etkileyecek güce ulaşmıştır. UNPFA bu olgunun önemini şu sözlerle vurgulamaktadır: “*Nüfusun yaşlanması tüm dünyayı etkileyen demografik bir devrimdir. Tarihte ilk kez küresel nüfus artık genç olmayacaktır.*”³

Demografik dönüşüm olarak da adlandırılan küresel yaşlanma sürecinde, bugün genç bir nüfusa sahip olan Türkiye için de durum pek farklı değildir. “*Mevcut demografik eğilimlerin devam edeceği varsayımından hareketle yapılan hesaplamalar, 21. yüzyılın tüm dünyadaki beklentilere paralel olarak Türkiye’de de yaşlı yüzyılı olacağına işaret etmektedir.*”⁴ Bugün Türkiye’de 6 milyona yaklaşan yaşlı insanların (65 yaş ve üzeri) sayısının 2023 yılında 8,6 milyona yükseleceği öngörülmektedir.⁵

Son kırk yılda gerçekleştirilen demografik araştırma serisinin sonuncusu olan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA- 2008), Türkiye’deki demografik

² United Nations Population Fund (UNPFA) ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge**, New York, UNPFA and London, HelpAge International, 2012, s.16.

³ UNPFA Resmi İnternet Sitesi, **Population Ageing: A Celebration and a Challenge**, <http://www.unpfa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 26 Şubat 2014.

⁴ Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), **Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı**, Ankara, DPT, Yayın No. 2741, 2007, s.7.

⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Resmi İnternet Sitesi, “Nüfus Projeksiyonları”, 2013-2075. **14 Şubat 2013 tarihli Haber Bülteni**. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844> (Erişim) 24 Şubat 2014.

yapının önemli ölçüde değiştiğini ortaya koymaktadır. Buna göre, 2000’li yıllardan itibaren yeni bir demografik rejime girdiği görülen Türkiye’nin yaşamakta olduğu demografik dönüşüm sürecinde Türkiye artık genç bir nüfus olmaktan çıkarak yaşlanan bir nüfusun özelliklerini kazanmaktadır.⁶

Araştırmalar ve nüfus öngörü çalışmaları küresel bir tehdit unsuru haline gelen nüfusun yaşlanması olgusunun, yakın ve uzak gelecekte Türkiye’nin hayati sorun alanlarından birini oluşturacağını işaret etmektedir. Bu olgu toplumsal ve ekonomik bir sorun alanı olarak gelecekte Türk toplumunun yaşam damarlarını büyük ölçüde etkileyecektir. Bunun için çözüm arayışında geç kalmamak ve bir an önce harekete geçmek büyük bir gereklilik arz etmektedir.

A. KAYNAKLAR, ARAŞTIRMALAR VE YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkiye’de demografik yapı ve unsurlara ilişkin çıkarsamalardan hareketle gelecekte, özellikle 2023 yılında, bir vizyon çalışması ortaya konulmaktadır. Çalışmanın dayanağını kuramsal çerçeve ve deneysel araştırma oluşturacaktır. Bu bağlamda çalışmanın verileri; alana ait literatür, nüfusun yaşlanmasına dair raporlar ve araştırmalar ile üç ilde gerçekleştirilen anket çalışmasından gelmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de nüfusun yaşlanmasına dair mevcut durum, demografik göstergeler ve nüfus projeksiyonlarına göre öngörülen veriler, ulusal ve küresel kuruluşlar tarafından hazırlanan rapor, araştırma, bülten, eylem ve kalkınma planları şeklindeki çalışmalardan elde edilmiştir. Yararlanılan bu temel kaynaklar, aşağıda belirtilen kuruluşların güncel ve alanda öne çıkan çalışmalarıdır: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), TUSİAD; Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), HelpAge International, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Ekonomik Forumu (WEF),

⁶ İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **Türkiye’nin Demografik Dönüşümü**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı, DPT ve TÜBİTAK, 2010, s.3-4.

Çalışmanın diğer bir veri kaynağı da Isparta, Konya ve Manisa illerinde huzurevlerinde yapılan anket çalışmasının sonuçlarından gelmektedir. Bu veriler dünya ile birlikte Türkiye’yi de tehdit etmekte olan nüfusun yaşlanması olgusuna yönelik çözüm önerileri için de bir zemin oluşturmuştur.

Yaşlılık konusunda Türkiye’deki genel algı “çok genç bir nüfusa sahip olduğumuz” şeklindedir. Türkiye’de yaşanmakta olan demografik dönüşüm sürecinde yakın bir gelecekte bu durumun farklı bir boyut kazanması beklenmektedir. Araştırmalar ve demografik eğilimler “Türkiye nüfusunun genç nüfus olma özelliğinin hızla ortadan kalkacağını”⁷ göstermektedir. 2012 yılında yüzde 7’lerde olan yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının 2023 yılında yüzde 10,2’ye çıkacağını yukarıda belirtmiştik.⁸ Bu durum artık Türkiye nüfusunun genç bir nüfustan ziyade yaşlı bir nüfus olarak adlandırılmasına neden olacaktır. Bu yönde bir değişim, “bugüne kadar genç nüfusa göre şekillenen sosyal politikaların da bundan böyle yaşlı nüfusa göre şekillenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.”⁹

Elbette nüfusu yaşlanan bir Türkiye için değişim ve dönüşüm elzemdir. Ancak bu o kadar kolay olmayacaktır. Gelecekte Türkiye’yi büyük ölçüde etkileyecek olan nüfusun yaşlanması olgusu Türk toplumu ve devleti açısından en önemli risk gruplarından biri olma yolundadır. Bu bakımdan ne kadar tez davranılır, harekete geçilirse Türk toplumunun geleceği de ona göre şekillenecektir.

Bu çalışmada demografik dinamikler, nüfus verileri, nüfus projeksiyonları, nüfusun yaşlanması olgusu, üçüncü yaş sorunları, çözüm arayışları ile sosyal ve sağlık politikaları araştırılmıştır. Bir alan araştırması ile de belirlenen üç ilde 60 yaş ve üzeri nüfusun çözüme yönelik beklentileri ve önerileri ortaya konulmuştur. Yukarıda izah edilen temel çerçeve ve öngörülen nüfus projeksiyon verileri ışığında bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- Sosyal ve ekonomik bir sorun alanı olarak nüfusun yaşlanması 2023 yılında Türkiye’nin sorunları arasında yer alacak mıdır?

⁷ İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **Türkiye’nin Demografik Dönüşümü**, s.57.

⁸ TÜİK, **14 Şubat 2013 tarihli Haber Bülteni** (Erişim) 24 Şubat 2014.

⁹ İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **Türkiye’nin Demografik Dönüşümü**, s.57.

- Yaşlı nüfusun sağlık, sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve bakım ihtiyaçları için Türkiye’de kaynakların ve politikaların yeniden gözden geçirilmesi gerekli midir?
- Yaşlı nüfusun kurumsal ve/veya evde profesyonel bakım gereksinimlerinin karşılanması için yeterli araç, gereç, donanım ve yapı var mıdır? Yoksa bu durum devlet politikalarında öncelikli alanlarından biri olacak mıdır?
- Sürekli artış eğiliminde olan yaşlı nüfus için kurumsal ve/veya evde profesyonel bakım hizmetlerinin geliştirilmesi gerekli midir?
- Yaşlılık sorunu gelecekte toplumun tüm katmanlarını ve milli ekonomiyi ciddi biçimde etkileyecek boyuta ulaşacak mıdır?
- Türkiye’de geniş kapsamlı bir yaşlılık araştırmasına ihtiyaç var mıdır?
- Yaşlılık konusunda halkın bilinçlendirilmesi gerekli midir?
- Yaşlı nüfus için milli politikalar çerçevesinde bir kapasite oluşturulacak mıdır? Çağdaş toplum olmanın bir gereği olarak, yaşlı nüfusun milli gelirden aldığı paydan, evde bakım, tedavi, koruma, finans sistemlerine ve toplum yaşamına aktif katılımına kadar bu nüfus grubunun ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde sistemin yeniden yapılandırılması gerekli midir?
- Huzurevlerinde yapılacak anket çalışmalarında, 60 yaş ve üzeri nüfusun mevcut durum ve politikalara bakışı, memnuniyet oranı ve bu alanda çözüm önerileri nelerdir?
- Mevcut durum analizi, verilerin değerlendirilmesi ve nüfus projeksiyonları çerçevesinde, araştırmacının çözüm önerileri neler olacaktır?

Bu çalışmaya zemin oluşturmak, analiz ve değerlendirmelere ışık tutmak amacıyla nüfus, nüfusun yaşlanması ve yaşlılık olguları üzerine kavramsal açıklamalara yer verilmekte ve demografi kuramlarından yararlanılmaktadır. Geçmişte nüfus çalışmalarına damga vuran kuramlarla günümüze etki eden kuramlar tartışılmaktadır. Özellikle demografik dönüşüm kuramı çalışmanın temel kuramlarından biri olacaktır. Türkiye’nin dönüşmekte olan demografik yapısını ve nüfus projeksiyonlarında öngörülen yaşlı nüfusun gelecekte ulaşacağı boyutu

anlamaya çalışmak, buna uygun kaynak yaratmak ve politikalar üretmek son derece önemlidir.

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemleri çerçevesinde betimleme yöntemi kullanılmıştır. Dünyada ve Türkiye’de demografik verilerin yıllara göre tarihsel arka planı ve gelecekte öngörülen nüfus projeksiyonları değerlendirilerek analize tabi tutulmaktadır. Bu analizle birlikte, belirlenen üç ilin huzurevlerinde yaşayan 60 yaş ve üzeri nüfusa uygulanacak bir anket çalışması ile desteklenmektedir. Anket yönteminin kullanıldığı araştırmada, görüşme formunun hazırlanmasında soruların kolay ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiş, sorular çoktan seçmeli, açık ve kapalı uçlu şekilde düzenlenmiştir.

Araştırmada toplanan veriler dünyanın belirli bölgelerindeki ülkelerin verileri ile karşılaştırmalı bir analize tabii tutulmuştur. Bu bağlamda, yükselen ve gelişmekte olan ülkeler ile OECD ülkelerine ait veriler gözden geçirilmiştir. Karşılaştırmalı analize konu ülkelerin, çarpıcı örnek teşkil edecek ve çözüme yönelik katkı yapacak olmalarına özen gösterilmiştir. Türkiye’deki demografik eğilime benzer ülkelere de yer verilmiştir. Bu analize bakıldığında yaşlanmanın sadece gelişmiş ülkelere özgü bir durum olmadığı, kıtalara göre yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payına bakıldığında ise nüfusun yaşlanması olgusunun tüm dünyayı etkileyen bir süreç olduğu anlaşılmaktadır.

Bu itibarla, dünyada ve Türkiye’de demografik dönüşüm verileri, veri analizlerinden elde edilecek sonuçlar ve yaşlılık öngörülerini çerçevesinde, 2023 yılı Türkiye’inde yaşlılık olgusuna odaklanılmıştır.

Çalışmaya temel oluşturacak veriler, yukarıda belirtilen ulusal ve uluslararası kaynaklar, demografik çalışmalar ve nüfus projeksiyonlarından toplanmıştır. Diğer bir veri kaynağı, üç ilde belirlenen huzurevlerinde 60 yaş ve üzeri gruplara uygulanan üstü yaştaki gruplara yüz yüze görüşme tekniğiyle uygulanan anket çalışmasının sonuçlarıdır. Mevcut nüfus ve nüfus projeksiyonlarında incelenen veriler, yıllara ve başta dünya geneli olmak üzere belirli coğrafi bölgelere göre mukayeseli olarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Anket tekniğiyle toplanan

veriler ise bilgisayar ortamında SPSS 10.0 programı kullanılarak analiz edilmiş ve değerlendirme yapılmıştır.

B. AMAÇLAR VE HEDEFLER

Bu çalışmada öncelikle mevcut demografik verilerle nüfus projeksiyon çalışmalarından hareketle dünyada ve Türkiye’de, çağımızın en önemli sorun alanlarından biri olarak gösterilen nüfusun yaşlanması olgusuna dikkat çekmek amaçlanmaktadır. Genç bir nüfus olarak anılan Türkiye nüfusu, nüfus projeksiyonlarına göre 2023 yılında ilk kez artık genç olmayacak, yaşlı nüfus olarak anılmaya başlanacaktır. Mevcut demografik eğilimler öngörüldüğü şekilde devam ettiği takdirde 2023 yılı Türkiye’si için sosyal ve ekonomik alanda tehlike çanları çalmaktadır.

Yakın ve uzak gelecekte bu büyük tehlikenin varlığı ve risk alanları konusunda Türkiye’de bilinç oluşturmak, milli ekonomiye yük getirecek, toplumun tüm katmanlarını derinden etkileyecek sorunlara vurgu yapmak ve Türk devleti ile toplumunun hazır bulunurluğunu sağlamak çalışmanın temel amaçları arasında yer almaktadır.

Çalışmaya konu araştırmalarla nüfusun yaşlanmasından kaynaklanan sorunlara yönelik çözüm arayışı noktasında katkı yapmak hedeflenmektedir. Bu çalışma ile gelecekte toplam nüfus içinde önemli bir paya ulaşacak üçüncü yaş nüfusu için uygulanacak politikaların gözden geçirilerek yeniden şekillendirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Hızla yaşlanan nüfus için, sosyal yardım kurumlarından evde profesyonel bakım hizmetlerine, psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden yaşlı nüfusun üretime katkısına kadar alınması gereken bir dizi önleme de yer verilerek bu alandaki çalışmalara destek vermek hedeflenmektedir.

Çalışmanın nihai amacı, demografik dönüşüm ve gelişmelerden hareketle sosyal ve ekonomik bir sorun alanı olarak nüfusun yaşlanması ekseninde 2023 yılında Türkiye’de yaşlılık olgusuna dair bir projeksiyon çalışması yaparak vizyon oluşturmak, nüfus, sosyal ve sağlık politikalarının ekonomik, toplumsal ve kültürel

açından etkin ve verimli hale getirilmesine yönelik somut ve uygulanabilir çözümler üretmektir. Öte yandan, gelecekte tüm dünyanın hayati sorunlarından biri olarak öngörülen toplumsal yaşlanma konusunda literatüre yeni kaynaklar yaratarak bilime katkı yapmak çalışmanın hedefleri arasındadır.

Bu çerçevede, çalışmanın ana eksenini günümüzde küresel dünyayı tehdit eden bir olgu haline gelen nüfusun yaşlanması, nüfusbilim (demografi), demografik dönüşüm, küresel yaşlanma, yaşlılık ve sorunlar, çözüm önerileri ve 2023 yılında Türkiye’de yaşlanma oluşturmaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde, nüfusbilime nüfusun yaşlanması penceresinden genel bir bakış ortaya konulmakta, kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilmekte, bu bağlamda nüfusun yaşlanması alanında kavram ve tanım birliği sağlamak adına terimler dizgesine yer verilmekte, nüfus kuramları tartışılmaktadır. İkinci bölümde, sosyal bir sorun alanı olarak nüfusun yaşlanması olgusu incelemekte, nüfusun yaşlanmasının demografik yansımaları ve küresel eğilimlere yer verilmekte, dünyada ve Türkiye’de mevcut durum analizi yapılmakta, nüfus projeksiyon çalışmalarına göre gelecekte demografik gösterge ve öngörüler mercek altına alınmaktadır. Yine bu bölümde nüfusun yaşlanmasının sosyal bir sorun olup olmadığı tartışması açılarak değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölümde, 2023 yılında Türkiye’de yaşlanma konusuna odaklanılarak bir vizyon ortaya konulmakta, yaşlılık ve yaşlanma olguları incelenmekte, Türkiye’de yaşlıların durumu analiz edilmekte, yaşlanmaya dair çalışmalar, planlar ve programlar kapsamında sosyal politikalar değerlendirilmekte ve nüfus projeksiyonları ışığında 2023 yılında Türkiye’de yaşlı nüfusa ait demografik öngörüler masaya yatırılmaktadır. Dördüncü bölümde ise bir alan araştırmasının sonuçlarına yer verilmekte ve değerlendirme yapılmaktadır. Isparta, Konya ve Manisa illerindeki huzurevlerinde hedef gruplara uygulanan bu araştırma, “Türkiye’de Sosyal Bir Sorun Alanı Olarak Yaşlılık ve Çözüm Önerileri Anketi” adı altında gerçekleştirilen bir çalışma olmuştur. Araştırmada, seçilen üç ilde huzurevlerinde yaşayan 60 yaş ve üzeri nüfusun çözüme yönelik beklentileri ve önerileri ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

NÜFUSBİLİME NÜFUSUN YAŞLANMASI PENCERESİNDEN GENEL BAKIŞ

Nüfusbilim ilk bakışta çoğu kişiye nüfusun ve olayların (evlilikler, doğumlar, ölümler) hesabının yapıldığı ayrıntılı bir araç olarak gözüktür ve bir bilim statüsü verilmesinin gerekli olup olmadığı dolaylı yollardan tartışma yaratır. Kimileri belirli bir zamanda belirli bir yerde bulunan beden sayısı olarak gördükleri nüfusun neden bilimsel araştırma ve değerlendirme konusu yapıldığını kuşkusuz merak etmektedirler. Kimileri de nüfus sayısı, nüfusun yeryüzündeki dağılımı, doğumlar ve ölümler gibi istatistiksel bilgilerin bilimsel çalışma konusu yapılmasına anlam verememekte, bütün bunların daha derin seviyede ele alındığını, gizli güçlere hizmet eden çalışmalar olduğunu ileri sürmektedirler. Gerçekten de nüfusbilimi anlamının önündeki ilk engel, nüfusu bilimsel analiz ve araştırmalar için bir nesne/ amaç olarak kavrama güçlüğüdür.¹⁰ Bu nedenle, nüfusu yalnızca istatistiksel verilerle anmak yerine bir bilim dalı haline gelmeden önce, modern dönem öncesi düşünceleri, modern nüfus kuramlarını, diğer bilim ve alanlarla ilişkilerini açıklamak gerekmektedir.

Nüfus olgusunu bir bütünün parçası olarak değil, aksine parçaların bütünü olarak görmek daha doğru olacaktır. Nüfusbilimin biyolojik, sosyolojik, ekonomik, tarihi ve coğrafik boyutları, ilgili disiplinlerin bileşen parçaları olarak çalışılmalı, bir bütün halinde değerlendirilmelidir.¹¹ “Nüfus ve Yaşam Kalitesi Bağımsız Komisyonu” Başkanı Maria de Lourdes Pintasilgo, Komisyon’un “Geleceğe Özen” adıyla yayımlanan 1996 yılı raporunun önsözünde, nüfus konularının daha geniş bir çerçeveye oturtulması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Nüfus konularını parça parça yaklaşımlarda gördüğümüzden daha geniş bir çerçeveye oturtmakla, aynı zamanda bugünkü kutuplaşmaların da azalacağını ummaktayız. Katılan herkesin nüfus konusunu kamu politikalarının yol kavşağında duran bir gerçek olarak görmekle kalmayıp, (daha çok) toplumda insan olgusu, hayat ve ölüm, istikrar ve

¹⁰ R. Pressat, **Population**, trans. R. Atkinson ve D. Atkinson, Penguin Books Inc., Tennessee, 1971, s. vii.

¹¹ Pressat, **a.g.e.**, s.vii.

hareketlilik, gezegenimizde insanlığın sağ kalması açısından sürekli bir toplum dinamizminin ifadesi olarak görececeklerine inanıyoruz...

Komisyonumuz nüfus konularının tüm olarak ele alınmasının şart olduğuna, aksi halde herhangi bir kurtuluş yolunun olamayacağına kesinlikle inanmaktadır.¹²

Yine aynı raporda yer verilen Güneydoğu Asya Halk Forumunda söz alan Filipinli Maximo T. Kalaw, Jr'ın nüfus sorununa bakış açısının çok yönlü, ancak bütüncül olması gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

Nüfus sorununun tek yanlı ele alınışı, nüfusa beden sayısı olarak bakar, bu bedenlerin yiyecek ve enerji tükettiğini görmezden gelir. Bu bölünmüş bakış açısı uluslararası forumlarda bile egemen olmakta, zengin ülkeler yoksul ülkelerdeki hızlı nüfus artışını sürdürülebilir gelişmenin ana sorunu olarak ortaya getirirken, yoksul ülkeler de zengin ülkelerde kişi başına tüketimin ne kadar yüksek olduğuna işaret etmektedirler.¹³

Nguyen Thi Chan ise nüfusa yalnızca sayılar olarak değil, insanlar olarak bakmak gerektiğinin altını çizmektedir:

Nüfusa hem rakamlar, hem de insanlar açısından, hangi biçimde bakıldığı konusunda bir denge gerekmektedir. Nüfus demek, insanlar demektir. Nüfus demek aynı zamanda da sayılar demektir. Sayılar önemli olmakla birlikte, aslında tek başlarına önemli değildirler. Onların önemi, yaşam kalitesinin pek çok unsurunu etkiledikleri içindir. Çoğu zaman soyut, makroekonomik hedefler uğruna insanlar unutulmakta, düşük enflasyon oranları ve dengeli ulusal bütçeler ön plana çıkarılmaktadır. Eğer nüfus yalnızca sayılar olarak düşünülürse, yaşamın diğer alanlarından ayrı tutulursa, bu hem insani hem de bilimsel açılarından yanlış olur. Bu nedenle insanların nüfus olarak yaşam kalitesi, tüm politika yapımlarında odak noktası oluşturmalıdır.¹⁴

Bugün dünyada en çok atıfta bulunulan nüfusbilimci kuşkusuz İngiliz din adamı Malthus'tur. Nüfus kuramları bölümünde ayrıntılı olarak ele aldığımız Malthus'un 19. yüzyılın sonlarında ileri sürdüğü nüfus-gıda ilişkisi haricinde, nüfus çalışmaları uzun bir dönem temelde nicelik yönüne odaklanmıştır. Nüfusbilimciler nüfusun sayısı, artış oranları, bileşimi, doğurganlık seviyesi, ölüm oranları, nüfus eğilimlerinin projeksiyonu gibi niceliksel ölçüm ve metotlarla nüfus meselesine

¹² M. de Lourdes Pintasilgo, "Önsöz", **Geleceğe Özen**, çev. B.Ç. Dişbudak, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1997, s.15.

¹³ Maximo T. Kalaw, Jr'dan aktaran: N. Thi Chan, "Nüfus Sorunu", **Geleceğe Özen**, çev. B.Ç. Dişbudak, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1997, s.29.

¹⁴ N. Thi Chan, "Nüfus Sorunu", **Geleceğe Özen**, çev. B.Ç. Dişbudak, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1997, s.34.

açıklık getirmeye çalışmışlardır. Demografik analizde bu tek taraflı bakış açısı nüfus artışının olası sonuçlarının ekonomistler, çevreciler, meteorologlar, siyaset bilimciler, şehir planlamacıları ve çoğu diğer uzman tarafından göz ardı edilmesine neden olmuştur.¹⁵

1976 yılında Worldwatch Enstitüsü tarafından yayımlanan bir analiz çalışmasında nüfus sorununun yirmi boyutuna vurgu yapılmıştır: “*Okuryazarlık, okyanus balıkçılığı, doğal rekreasyon alanları, çevre ve hava kirliliği, enflasyon, çevresel hastalıklar, açlık, barındırma, iklim değişikliği, aşırı otlatma, izdiham, gelir, kentleşme, ormanların yok edilmesi, politik çatışma, madenler, sağlık hizmetleri, su, işsizlik, nesli tükenme tehlikesi altında olan türler, enerji, bireysel özgürlükler.*”¹⁶ Bu çalışma nüfus sorununun etki alanının ne denli geniş olduğunu ortaya koyan önemli bir çalışmadır. Bir bakıma sorunun küresel dünyayı nasıl kuşatacağının sinyallerini de yıllar öncesinden vermektedir. Nüfusu yaşamın diğer alanları ile birlikte bir bütün olarak değerlendiren bu tür çalışmalar günümüz nüfusbilim çalışmalarına yön vermiştir. Gerek 1976 gerekse 1996 yılı çalışmalarında dikkat çekilen hususlar ve çok boyutlu bakış açısı günümüzde de dile getirilmektedir. Ancak günümüzde yaşanan demografik değişim süreci nüfusun yaşlanması gibi toplumu derinden etkileyecek boyutları da beraberinde getirmektedir. Artık eylem zamanıdır ve harekete geçmek için beklenecek bir şey kalmamıştır.

Bugün dünya nüfusundaki değişim ve dönüşümler nedeniyle küresel dünya, nüfus sorununa çok yönlü bakılmasının gerekliliğini kavramış durumdadır. Geçmişte büyümeye odaklı, hızlı nüfus artışıyla ilgilenirken sosyal politikaları göz ardı eden politikalar, henüz arzu edilen seviyede olmasa da değişmeye başlamıştır. Nüfus artışı ile birlikte yaş grupları arasındaki orantılar da değişime uğramıştır. Dünya nüfusu içerisinde yaşlı nüfus oranı artmakta, dünya nüfusu yaşlanmaktadır. Tüm dünya bunun ayrılmadadır, nüfus çalışmaları doğrultusunda politikalar yeniden gözden geçirilmektedir. Nüfusa çok yönlü bakış açısı hâkimdir, bir bilim dalı olarak nüfusbilim çalışmaları ivme kazanmakta, dünyanın geleceğini belirlemeye yönelik adımlar atılmaktadır. Nüfus sorunları arasında öne çıkan en önemli olgu artık

¹⁵ L. R. Brown, P. L. McGrath ve B. Stokes, **Twenty Two Dimensions of the Population Problem**, New York, Worldwatch Institute, 1976, s.8.

¹⁶ Brown, McGrath ve Stokes, **Twenty Two Dimensions of the Population Problem**, s.9-78.

nüfusun yaşlanmasıdır ve nüfusbilim çalışmalarının odak noktalarından birini oluşturmaktadır.

21. yüzyılın en baskın demografik eğilimi nüfusun yaşlanması olgusudur. Son otuz yılda büyük önem kazanan ve bugün “*mega küresel olgu*” olarak anılmaya başlanan nüfusun yaşlanması, tüm dünyada en önemli risk alanlarından birini oluşturmaktadır. Günümüzde dünya nüfusu hızla artmaya devam ederken gerek yaşlı nüfusun sayısı gerekse bu nüfusun dünya nüfusu içerisindeki payı da artmaktadır. Bütün dünya bir demografik geçiş süreci yaşamaktadır ve tez davranılmazsa bu sürecin sancıları ağır olabilir.

Bir zamanlar gelişmiş ülkelerin sorunu olarak görülen nüfusun yaşlanması, bugün artık tüm dünyayı etki alanı içerisine almaktadır. Bu büyük tehlikenin varlığı ile gelecekte yaratacağı sorunların farkında olan ülkeler var güçleriyle çalışmakta, politika önceliklerini demografik unsurlara göre belirlemekte, kamuoyunu bilinçlendirmeye devam etmektedirler. Ekonomik, sosyal ve sağlık politikalarının yaşlanan dünya nüfusunun gereksinimlerine göre yeniden şekillendirmek gerekliliği ortaya çıkmıştır. Küresel kuruluşların bu alandaki araştırma ve çalışmaları ivme kazanmıştır. Bu bağlamda nüfus, demografik dinamik ve eğilimler, nüfus projeksiyonları, demografik analizler, küresel yaşlanma gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Nüfusbilim çalışmaları alana özgü bir terminolojiye, kuramsal bilgi birikimine, yöntem ve tekniklere gereksinim duymaktadır. Bu çalışmada da nüfusbilim terminolojisi kullanılmış, belirli nüfus kuramlarından yola çıkılmıştır. Bu bölümde, nüfusbilimin önemine değinilmekte, çalışmanın temelini oluşturan nüfusbilim kavramları ve tanımlara yer verilmektedir.

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TANIMLAR

Nüfus çalışmaları ve özellikle nüfusun yaşlanması olgusu tüm dünyada politika belirleyiciler, kanun uygulayıcılar, bilim adamları başta olmak üzere toplumun tüm katmanları için ilgi merkezi olmaya devam etmektedir. Bu alanda yapılan araştırma ve çalışma sayısı giderek artmaktadır. Buna paralel olarak alana ait literatür, bilimsel kaynak ve araştırma sonuçlarına duyulan gereksinim

çoğalmaktadır. Disiplinler arası bir bilim dalı olan nüfusbilim kendine özgü bir terminoloji kullanmaktadır. Bu terminoloji, nüfusbilim alanında konuların daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırmakta ve tanımsal birliğin sağlanması açısından ortak bir dilin kullanılmasına zemin oluşturmaktadır. Bu çalışmada da alana özgü demografik kavram ve terimlere yer verilmiştir. Çalışma içeriğinde yer verilen nüfusbilim ve demografi sözcükleri esasen eş anlamlıdır. Her iki sözcük de konunun akışı içerisinde anlamsal bütünlüğü sağlamak adına farklı biçimlerde kullanılmıştır.

1.1.1. Demografinin Önemi ve Kapsamı

Demografi terimi Yunanca *demos* (halk, nüfus) ve *graphos* ya da *graphia* (yazmak, çizmek) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir.¹⁷ Bu terim ilk kez Achille Guillard tarafından, 1855 yılında yayımlanan “Beşeri İstatistiğin Öğeleri veya Karşılaştırmalı Demografi” adlı eserinde kullanılmıştır. Ancak bazı bilim adamları demografinin başlangıcını İngiliz tüccar John Graunt’un 1662 yılında Londra’da yayımlanan “Ölüm Kayıtları Üzerine Doğal ve Siyasal Gözlemler” adlı eserine kadar götürürler ve demografinin babasının Graunt olduğunu kabul ederler.¹⁸

Demografi insan nüfusunu öncelikle büyüklüğü, yapısı ve gelişimi açısından inceleyen bilimsel bir çalışmadır; bu genel niteliklerin nicel yönlerini dikkate alır. Nüfus bilimlerinin özüdür. Bu geniş anlamda ekonomik demografi, sosyal demografi, nüfus genetiği, tarihsel demografi, matematiksel demografi gibi disiplinler arası alanların yanı sıra hukuk, tıp, epidemiyoloji, sosyoloji, psikoloji, coğrafya ve felsefenin katkılarını da kapsamaktadır.¹⁹

Nüfus ve demografi olguları insan yaşamının vazgeçilmez öğeleri arasında yer almaktadır. Nüfus sorunları ile demografik yapı ve dinamiklerden bağımsız bir toplum düşünülemez. Devletler sosyal ve ekonomik politikalarını oluştururken nüfusa ilişkin eğilimleri göz önünde bulundurmamak zorundadırlar. Nüfusla ilgili konuların sosyal, ekonomik ve politik yaşamla sürekli bir ilişki halinde olması, nüfus

¹⁷ K. Gürtan, **Demografik Analiz Metodları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1969, s.3.

¹⁸ R. K. Sharma, **Demography and Population Problems**, New Delhi, Atlantic Publishers & Distributors, 2004, s.1, 7.

¹⁹ United Nations, **Demopædia, Multilingual Demographic Dictionary**, unified second edition, English volume, New York, 2013, s.21, <http://en-ii.demopaedia.org> (Erişim) 30 Mart 2014.

araştırma ve çalışmalarına ivme kazandırmıştır. Bu yoğun ilginin öne çıkan nedenleri arasında hızlı nüfus artışı ve aynı zamanda nüfusun yaşlanması gelmektedir. Nüfusa dair mevcut durum analizinde ortaya çıkan durumla birlikte nüfus projeksiyonlarında öngörülen veriler, geleceğin en önemli sorununun nüfusun yaşlanması olacağını göstermektedir. Küresel dünyada yaşanmakta olan demografik geçiş süreci ve buna bağlı sorunlar, gelecekte tüm insanlığı bekleyen büyük değişimlerin habercisidir. Bu değişimleri fırsata çevirmek ciddi ve özverili bir çalışmayı gerektirmektedir. Ekonomik ve sosyal gelişme ile sürdürülebilir kalkınma yine nüfus sorunlarıyla mücadele çerçevesinde yön bulacaktır.

Gelişme, değişim ve dönüşümler 21. yüzyılın ön plana çıkan demografik eğilimleridir. Günümüzde tüm dünyayı harekete geçiren bu eğilimlerin, yakın ve uzak gelecekte yaşamları büyük ölçüde etkilemesi beklenmektedir. Mevcut demografik eğilimlerin bu şekilde devam edeceği varsayımından hareketle, öngörüler nüfusun hızla artmaya devam edeceğini ve toplam nüfus içinde yaşlı nüfus sayısının artacağını işaret etmektedir. Nüfus artışı ve küresel yaşlanma geleceğin dünya profiline damga vuracaktır. Dünyada hızla seyreden nüfus artışını, sonu uçurum olan otoyolda ilerleyen bir otobüse benzeten Weeks, durumun ciddiyetini şöyle ifade etmektedir:

Bu otobüs yarı otomatiktir ve istikametini belirleyen sorumlu bir sürücüsü yoktur. Otobüsteki bazı yolcular kendilerini neyin beklediğinden habersizdirler. Havalandırmanın açık olup olmadığını, seyahat boyunca neler yiyeceklerini düşünüyorlar. Daha uyanık olan diğer yolcular yola bakıyorlar. Ancak bazıları ileride gözüken uçurumun bir göz yanılması olduğunu zannediyor ve endişeye mahal olmadığını düşünüyorlar. Bazıları ise bunun gerçek bir uçuruma değil, ani bir inişe (yol eğimi) benzetiyorlar. Önlerinde bir uçurum olduğunu düşünenler, büyük bir otobüsün frene basılsa da yavaşlamasının zaman alacağını bildiklerinden, nasıl frene basacaklarını hesaplamaya çalışıyorlar.

Acaba bir felaket senaryosu ile mi karşı karşıyayız? Gerçekte bundan emin değiliz, fakat en iyisini umma lüksümüz de yok. Nüfus otobüsü otoyolda ilerlerken zarar veriyor, bir değişim girdabının tam ortasında. Bir uçurumun eşiğinde miyiz, otobüsün yönünü ve hızını biliyor muyuz, bu süreci iyi yönetecek miyiz ve başarılı olacak mıyız? Nüfus artış hızı ve nüfus patlamasının sonu ile ilgili ne duyarsak duyalım, dünya nüfusuna

*yeni milyarlar eklenmeye devam ediyor. Bu sayılar gelecekte dünya için bir anlam ifade ediyor ve insanoğlunu büyük tehlikeler bekliyor.*²⁰

Uçuruma doğru sürüklenen nüfus otobüsünün içerisinde artık yalnızca genç nüfus yer almayacaktır, yaşlı nüfusun sayısı da bir hayli fazladır. Frene basmaya ve bir şeyler yapmaya çalışanlar, yaşılanan dünya için de bir an önce çözüm üretmek durumundadır. Nüfusa ve demografik dinamiklere bağlı sorunlar, modern dönemde bir bilim dalı olarak ortaya çıkan nüfusbilimin çalışma alanına girmektedir. Nüfus artışı ve nüfusun yaşlanması sorunları bu bilim dalı alanındaki çalışmaları hızlandırmıştır. Hızla yaşılanan dünya nüfusunun etkilerinin ne olacağı, değişimin boyutları ve sorunlara çözüm arayışı iş hacmini artırmaktadır. Ancak çözüm noktasında geç kalmamak son derece önemlidir.

Nüfusbilimin konusunu nüfus ve yaşamsal olaylar oluştururlar. Bunlar tipik değil, kolektif nitelikte olaylardır. Yani nüfus içerisinden herhangi bir bireyi gözlemleyerek ve inceleyerek bütün kütlenin özellikleri hakkında bilgi edinilemez. Zira nüfusu oluşturan bireyler arasında bazı ortak yönler olmakla birlikte çeşitli özellikler bakımından farklar da bulunduğu için, seçilen bir birey kütleyi her bakımdan temsil edemez. Yaşamsal olaylarla nüfus hareketleri için de durum aynen böyledir. Yalnızca tek bir doğum ya da ölüm olayı bütün doğum ve ölümlerin özellikleri hakkında fikir vermeyecektir. Aynı şekilde, bir tek göç, evlenme ya da boşanma olayı da ait olduğu olaylar grubunun genel özelliklerine dair bir görüş ortaya koymayacaktır. Nüfus olayının kolektif bir nitelik alması birçok sebebe tabii olmasının bir sonucudur.²¹ Nüfusbilim, bağıntılı olduğu ekonomik, sosyal, biyolojik, istatistiksel olay ve sorunlardan da ayrı tutulamaz. Bu yönüyle bakıldığında nüfusbilim disiplinler arası bir bilimdir. Diğer alanlarla ilişki halindedir.

İnsan yaşamının demografik temeli oldukça derin ve geniştir. Demografi yaşamın hemen her safhasını öyle ya da böyle etkileyen bir olgudur. Demografik değişimler ve sorunlar tüm dünyada sosyal, ekonomik ve teknolojik dönüşümlerin arka planını oluşturan ana etkenler olarak öne çıkar.²² Nüfus büyüklüğü, yapısı ve

²⁰ J. R. Weeks, **Population: An Introduction to Concepts and Issues**, 9th edition, Belmont, CA, Wadsworth/ Thomson Learning, 2005, s.xxi.

²¹ K. Görtan, **Demografik Analiz Metodları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1969, s.9.

²² Weeks, **Population: An Introduction to Concepts and Issues**, s.7.

boyutu ile ilgili her türlü değişim, sosyal ve ekonomik politikalarla kaynakların yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Tüm dünya günümüzde yaşanan ve gelecekte daha da ciddi boyutlara ulaşacak nüfus artışı ile birlikte küresel yaşlanmaya hazırlıklı olmak durumundadır. Dünya nüfusunu, demografik eğilim ve dinamikleri, hızlı nüfus artışını, küresel yaşlanmayı hesaba katmadan, değerlendirmeden, bütün bunların doğuracağı sorunlara çözüm bulmadan dünyanın geleceğini belirlemek için artık çok geç olduğunu söyleyebiliriz.

1.1.2. Terimler Dizgesi

Nüfusun yaşlanması konusunu çok yönlü bir şekilde ele alan bu çalışmanın içeriğini büyük ölçüde nüfusa dair araştırma, çalışma ve tartışmalar oluşturmaktadır. Çalışmanın bütünü içerisinde ağırlıklı olarak nüfusbilim terminolojisi kullanılmıştır. Nüfusbilim terminolojisi alanında dünyada öne çıkan eser, Birleşmiş Milletler'in ilk baskısı 1958 yılında yayımlanan “*United Nations Multilingual Demographic Dictionary* (Birleşmiş Milletler Çok Dilli Demografi Sözlüğü)”²³ adlı yayındır. Aralarında Türkçe'nin yer almadığı, on dört dilde demografi terimlerine yer veren bu yayına bilgisayar bağlantılı-çevrimiçi- olarak ulaşılmaktadır.

Türkiye’de nüfusbilim alanında çalışanlar arasında tanım birliği sağlamak adına üretilen kuşkusuz en önemli eser, Sunday Üner tarafından hazırlanan “*Nüfusbilim Sözlüğü*”²⁴ dür. Biz burada çalışmanın içeriğinde çoğunlukla kullanılan kavram ve terimlerin tanımlarına yer verirken, büyük ölçüde *Nüfusbilim Sözlüğü*nden ve TNSA-2008 Projesi kapsamında hazırlanan “*Türkiye’nin Demografik Dönüşümü*”²⁵ adlı çalışmadan yararlandık. Toplumsal yaşamın her safhasında karşımıza çıkan nüfusbilim alanında yapılan çalışmalarda ortak bir dil kullanılmaya özen gösterilmektedir. Çalışma genelinde kullanılan kavram ve terimlere ait tanımların önemli bir kısmına konu bütünlüğünü bozmamak adına Ekler

²³ United Nations, **Demopædia, Multilingual Demographic Dictionary**; United Nations Multilingual Demographic Dictionary <http://www.demopaedia.org/> (Erişim) 29 Mart 2014.

²⁴ S. Üner, **Nüfusbilim Sözlüğü**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972.

²⁵ İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **a.g.e.**, s.57.

bölümünde yer verilmektedir (Ek.2). İçerikte kullanılan diğer terimler de ilgili bölümlerde tanımlanmaktadır.

1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Nüfus olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların yerleşik düzene geçmesiyle birlikte bir topluluğu ya da toplumu oluşturan bireyler nüfusun birer parçası olmuşlardır. Antik çağ ve sonrasında nüfusa dair görüşler oluşmaya başlamıştı. Ancak nüfus çalışmalarının nüfusbilim şeklinde bir bilim dalı olarak ortaya çıkması modern dönemleri bulmuştur. Antik çağdan bugüne nüfusla ilgili görüşler ileri sürülmüş, kuramlar geliştirilmiştir. Bugün dünya ile birlikte Türkiye'nin de yaşamakta olduğu "*demografik dönüşüm süreci*" de bu kuramlardan biridir. Nüfusun yaşlanmasına neden olan faktörler arasında gösterilen bu süreçten önce nüfus kuramlarının tarihi gelişimine bir göz atmak aydınlatıcı olacaktır. Bu bölümde, tarih boyunca öne çıkan nüfus kuramlarına yer verilmiştir.

1.2.1. Nüfus Kuramları

Nüfus kuramları nüfus artışı olgusuna açıklama getirirler. Dünyanın farklı ülkelerinde nüfusun artması ve azalmasına dair nedenleri açıklamaya çalışırlar. Demografik eğilimleri araştırır ve nüfus eğrilerinde meydana gelen değişimlerin sebeplerini analiz ederler. Bir ya da daha çok belirli ülkenin verilerine istinaden, nüfus kurallarını genelleştirmeye çalışırlar. Demografik süreçlerin ilk öğretilerini açığa çıkarmaya çalışırlar. Nüfus kuramları sistematik anlamda geç modern dönemde ortaya çıksalar da nüfus kuramlarının oluşturulmasına yönelik düşünceler oldukça eskiye dayanır.²⁶

İnsanoğlunun antik çağlardan bu yana nüfus sorunları ile ilgilendiği bilinmektedir. Antik dönemde devlet adamları ve düşünürler nüfus konusunda askeri, politik, sosyal ve ekonomik unsurlara dayanan görüşler geliştirmişlerdir. Bu görüşler bir toplumda ideal nüfus sayısı ve nüfusun çoğalmasını teşvik ya da nüfusu

²⁶ R. K. Sharma, **Demography and Population Problems**, New Delhi, Atlantic Publishers & Distributors, 2004, s. 26.

kontrol ederek nüfus artışını yavaşlatmak şeklinde ileri sürülen düşüncelerdi. Kamu politikası amacıyla formüle edilen ve yalnızca olağanüstü durumlarda önemsiz spekülasyonların ya da arızı gözlemlerin ötesine geçen bu düşünceler, modern nüfus kuramlarının da habercisi olmuştur. Bu düşüncelerin çoğu, modern nüfus kuramıyla yeniden gündeme gelmiş, sistemleştirilen nüfus kuramlarının da özünü oluşturmuştur. Bununla birlikte, modern döneme kadar tutarlı bir nüfus kuramı ortaya çıkmamıştır.²⁷

Modern nüfus kuramının ortaya çıkışının 18. yüzyıl sonlarında Malthus'un nüfus kuramıyla vücut bulduğu addedilmektedir. Malthus kuramı nüfus konusuna ve onunla bağlantılı olan ekonomik ve sosyal meselelere ilgiyi artırmış, nüfus çalışmalarına yoğunluk kazandırmıştır. Malthus'un çalışması çekişme yaratmış, bu çekişme de demografik sorunlara ilişkin araştırmalara ivme kazandırarak bu alanda gözlem ve analiz yöntemlerinde sürekli bir gelişmeyi teşvik etmiştir. Malthus zamanından beri nüfus kuramları ile ilgili literatür oldukça hacimlidir ve onun hakkındaki incelemeler de bunun önemli bir bölümünü oluştururlar.²⁸ Dolayısıyla nüfus alanında çalışanlar Malthus'un ismini anmadan geçemezler. Ancak dönem Avrupa'sında bazı çevrelerce kabul gören Malthus'un düşünceleri aynı zamanda, ileride açıklanacağı üzere, eleştiri oklarının hedefi olmuştur.

Nüfusa dair düşünce ve kuramlar genellikle sosyal bilimlerde olduğu gibi, bireysel toplumların gerçek ya da farz edilen sorunları üzerine kurulmuş, spesifik olarak bu sorunlara yöneltildiğinde en çok yanıt bulmuştur. Bu yüzden antik Yunanda düşünürler nispeten daha az nüfusa sahip şehir devletlerin karşı karşıya kaldığı nüfus sorunları ile ilgilenmişlerdir. Roma İmparatorluğu'nda nüfusa dair görüşler, nüfusun bir güç kaynağı olarak görüldüğü, nüfusun çoğalmasını destekleyen bir toplumun bakış açısına hizmet ediyordu. Modern çağın doğuşunda ulus devletlerin ortaya çıkışı ve güçle ilgili görüşler merkantilist yazarları bir kez daha kalabalık nüfusun politik ve ekonomik avantajlarına vurgu yapmaya yöneltmiştir. Malthus'un kuramı, köklerini onun yaşadığı dönemdeki politik,

²⁷ United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends: New Summary of Findings of Interaction of Demographic, Economic and Social Factors**. New York, United Nations, Department of Social Affairs, 1973, s.33.

²⁸ United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends**, s.33.

ekonomik ve siyasi gelişmelerde bulmuştu. Bunun aynısı Marksistlerin nüfus üzerindeki görüşleri hakkında da söylenebilir.²⁹

Nüfus kuramları hakkında daha sonra formüle edilen matematiksel, biyolojik ve sosyolojik diğer yaklaşımlar bazı temel çağdaş ilgi alanlarını yansıtıyorlardı. 20. yüzyıla doğru nüfus kuramlarında meydana gelen gelişmeler çoğunlukla iki faktörden etkilenmiştir. Bunlardan ilki, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ani ve hızlı nüfus artışı idi. Daha önceki tarihlerde öngörülemeyen bu gerçek, nüfus artışını hızlandıran faktörlerin iyi anlaşılması gerekliliğini ortaya oydu. İkincisi, gelişme sorunlarıyla dünya çapında meşguliyet, nüfus ile ekonomik ve sosyal gelişmeler arasındaki karşılıklı ilişkileri değerlendirmek amacıyla oldukça etkili bir kuramsal çerçeveye gereksinim duyulduğu talebini doğurdu. Bu kapsamda, kabul edilebilir bir nüfus kuramı arayışı, yalnızca gelişme sürecini daha iyi kavramayı sağlamak için değil, aynı zamanda böyle bir kuramın kalkınma planı ve politikası oluşturmada temel bir unsur tesis edeceği düşüncesiyle önem kazandı.³⁰

Biz bu bölümde bu arayışın temelini teşkil eden ilk düşüncelerden başlayarak tarih boyunca öne çıkan düşünce ve kuramlara yer vereceğiz. Nüfusla ilgili görüşler hakkında genel bir bakış açısı oluşturduktan sonra küresel boyutta bir tehdit unsuru haline gelen demografik dönüşüm sürecini ele alacağız. Günümüzde dünya ile birlikte Türkiye’de yaşanmakta olan süreç de bu dönüşüm sürecidir ve artık topyekûn bir çalışmayı gerektirmektedir.

1.2.1.1. Nüfus Alanında İlk Düşünceler (Antik Çağ ve Orta Çağ)

Tarihin çok eski dönemlerinden beri insanlar nüfus sorunları ile ilgilenmişlerdir. Nüfus planlamasının izlerine Mısır’da bulunan tarihten yaklaşık dört bin yıl öncesine ait papirüslerde rastlanmaktadır. MÖ 1850 yılına ait Mısır Petri Papirüsü ile MÖ 1550 yılına ait Ebners Papirüsünde nüfus kontrolü yöntemlerinden bahsedilmektedir. Mısırlılardan başka, antik İbraniler, Yunanlılar, Romalılarda geleneksel yöntemler mevcuttu. Çin ve Hindistan gibi antik Asya uygarlıklarında

²⁹ United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends**, s.33.

³⁰ United Nations, **a.g.e.**, s.33.

doğum kontrolü geleneği oldukça yer bulmuştu. Hatta Afrika'da ilkel topluluklarla Kuzey Amerika yerlileri arasında da ilkel aile planlaması yöntemlerine rastlamak mümkündü.³¹ Elbette bu yöntemler bilimsel yöntemlerden oldukça uzaktı, ancak nüfus planlamasına dair bilgiler, antik çağ öncesi ve sonrasında daima var olmuştu.

Demografi ve nüfus çalışmaları bilimsel disiplinler olarak ortaya çıkmadan çok daha önce, insanoğlu nüfus hakkında çeşitli düşüncelere sahipti. Bu düşünceler özellikle nüfus artışının arzu edilebilir bir durum olup olmadığı, nüfus artışına etki eden unsurlar, nüfus kontrolü, nüfusun artmasını ya da azalmasını teşvik eden yöntemler şeklinde çeşitlilik arz ediyordu. Antik çağ hükümetlerinin ve şehir devletlerinin nüfus politikaları da dönemin koşullarında bu düşünceler çerçevesinde uygulanan yöntem ve alınan tedbirlere göre şekilleniyordu.³² Modern dönemdeki kuramsal çalışmalarda bariz bir şekilde rol oynayan belirli düşüncelerin köklerini antik ve orta çağ eserleri ile erken modern dönemde bulmak mümkündür.³³

Nüfusla ilgili ilk düşüncelere antik çağ düşünürlerinin eserlerinde rastlanır. Çin'de Konfüçyüs ve okulu ile diğer Çinli düşünürler, aşırı nüfus artışının işgücü verimliliğini düşüreceğini, kitlelerin yaşam koşullarını kötüleştireceğini ve kargaşaya yol açacağını ileri sürmüşlerdir. Çinli düşünürlerin eserlerinde tarımla iştigal eden nüfus için optimum nüfus anlayışı göze çarpar. Toprakla nüfus arasında ideal bir orantı ortaya koyan düşünürlere göre, bu orantının bozulması halinde ölümler artacaktır. Zira tarım üretimi yetersiz olduğunda ölümlerin arttığı gözlemlenmiştir. Vakitsiz evliliklerin çocuk ölümü oranlarını artırdığı, savaşların nüfusu azalttığı, maliyetli düğün seremonilerinin evlilik oranlarını düşürdüğü, düşünürlerin diğer gözlemleridir. Çinli düşünürler nüfus ile toprak arasındaki ideal orantıyı sağlamak için öncelikle hükümeti sorumlu tutmaktadırlar, hükümet aşırı nüfuslu bölgelerden az nüfuslu bölgelere insanları göç ettirmek suretiyle bu oranı sağlamalıdır. Çinli düşünürler savlarını ve gözlemlerini aktarmakla kalmışlar, bu orantının nasıl sağlanacağına dair tutarlı bir görüş ortaya koyamamışlardır. Nüfusa dair bu görüşlere

³¹ P. Chattopadhyay-Dutt, **Loops and Roots: The Conflict Between Official and Traditional Family Planning in India**, New Delhi, Ashish Publishing House, 1995, s.195.

³² I. S. Arafat ve D. E. Allen, **Thinking About Population: An Introduction To Modern Demography**, New York, General Hall, Inc., 1995, s.3.

³³ United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends**, s.33.

rağmen, Konfüçyüs'ün aile, evlilik ve doğumla ilgili öğretileri esasen nüfusun artması lehinde önemli rol oynamıştır.³⁴

Spartalılar, savaşçıların sayısının artırılması amacıyla nüfusun çoğalmasını teşvik etmekte idiler. Sosyal yapı bunun üzerine kurulmuştu. Evlenmeyi teşvik, çok çocuk sahibi olanları mükâfatlandırmak ve bekârları cezalandırmak için düzenlemeler yapılıyordu. Atina'da da durum bundan pek farklı değildi. Yunan kuramları nüfusun çoğalması lehine işlemiştir. Bu görüş sistematik ve rasyonel bir fikir olmaktan öte dönemin etkisi ile ortaya çıkmıştır.³⁵

Antik çağ Yunan düşünürleri kuramlardan ziyade nüfusa ilişkin düzenleme ve politikalarla ilgilenmişlerdir. Platon ve Aristo Yunan şehir devletlerinde ideal bir toplum ve yönetim için optimum nüfus konusunu tartışmaya açtılar. Nüfus konusunu ekonomik şartlardan çok savunma, güvenlik ve hükümet gibi yönetimle ilgili unsurlar çerçevesinde değerlendirdiler. Bu düşünürlere göre, şehir devletlerin ekonomik bakımdan kendi kendine yeterli olabilmeleri ve etkin bir yönetim için ideal nüfus sayısı oranında belli bir nüfusa ve yeterli büyüklükte toprağa sahip olmaları gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Buna göre anayasal bir hükümet yönetimini güçleştirmemesi adına fazla bir nüfusa ve geniş topraklar gerek yoktu. ³⁶ Platon'a göre ideal nüfus 5040 aileden oluşmalıydı. Kölelerle birlikte nüfusun sayısı 40 bin olmalıydı. Aristo kendisinden 150 yıl önce Konfüçyüs'ün işaret ettiği gibi, çok fazla nüfus artışının yoksulluğa, yoksulluğun da kargaşaya yol açacağını ileri sürmekteydi. Eğer nüfus çok hızlı artarsa, kürtaşı öneriyordu.³⁷

Platon'a göre, nüfusun ne fazla çoğalmasına ne de fazla azalmasına meydan vermemek için evlenmeyi düzenlemek gerekiyordu. Bu itibarla hangi çiftin evleneceğine devlet karar veriyordu. Kadınların 26-40, erkeklerin 25-50 yaşları arasında çocuk yetiştirmelerine izin veriliyordu. Gayrimeşru birleşmelerden doğan çocuklar öldürülüyordu. Aristo'ya göre çocuk yetiştirmek ailenin yegâne amacı değildi. Çocukların sayısı sıkı bir şekilde kontrol edilmeliydi. Her bireyin ne zaman

³⁴ United Nations, **a.g.e.**, s.33-34.

³⁵ E. B. Reuter, **Nüfus Nazariyeleri**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s.3-6.

³⁶ United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends**, s.34.

³⁷ P. Neurath, **From Malthus To The Club of Rome and Back: Problems of Limits to Growth, Population Control, and Migrations**, New York and London, M. E. Sharpe, 1994, s.6-7.

kiminle evlenebileceği hususundaki izni yalnız kanun verebilirdi. Evlenme yaşı belirli olduğu gibi, eşler arasındaki yaş farkı da sınırlandırılmıştı. Erkekler evlenebilmek için asgari 37 yaşında ve kadından 20 yaş büyük olmalıydı. Bundan daha yaşlı çiftlerin aklen ve bedenen sağlıklı nesiller yetiştirmeleri adına, çocuk sahibi olmalarına izin verilmezdi. Sağlıksız ve zayıf çocukların yaşamasına izin verilmiyordu. Kanunun öngördüğü sayıda çocuk sahibi olan kadın çocuk düşürme hakkına sahipti. Yunan devletlerinin bazı şehirlerinde çocuk düşürme, sevicilik ve küçük çocukları öldürme gibi adetler daima nüfus kontrolü ve sınırlandırılması için uygulanan yöntemlerdi.³⁸

Roma'da nüfus anlayışı ve siyaseti Yunan âlemine nazaran daha farklı idi. Roma'nın amacı yayılmacı bir imparatorluktu. Bunun gerçekleşmesi için de istila savaşlarında ölenlerin yerini dolduracak bir insan varlığına ihtiyaç vardı; resmi siyaset nüfusun çoğalmasına yönelikti. Meşru çocukları besleyip yetiştirmek kamu hizmetleri meyanında addediliyordu. Evlenmenin amacı devlete vatandaş ve orduya asker yetiştirmektir. Bu suretle nüfusun çoğalmasını temin için çaba harcanmaktaydı. Evlenmeler teşvik ediliyor, çocuk sahibi olanlar mükâfatlandırılıyorlardı. Buna karşın bekârlar ve çocuğu olmayanlar çeşitli cezalara maruz kalıyorlardı.³⁹

Orta çağ manevi değerlerin ön plana çıktığı, nüfusun tamamıyla dinsel ve ahlaki bakış açısından değerlendirildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde toplumda çok eşlilik, boşanma, kürtaj, çocuk öldürme (*infanticide*), çocuk terki gibi uygulamalar kınanıyordu. Bekâret ve itidal yüceltiliyor, ikinci evliliklere hoş bakılmıyordu. Yokluk ve yoksulluk dünyadaki nüfus artışının nedenleri arasında gösteriliyordu. Salgın hastalıklar, kıtlık, açlık, savaş, vb. doğal unsurların hızlı nüfus artışını azalttığından söz ediliyordu. Eski çağlarda olduğu gibi bu dönemde de hâkim eğilim nüfus artışının desteklenmesi yönündeydi. Her yerde görülen yüksek ölüm oranları ile açlık, salgın hastalıklar ve savaşlardan kaynaklanan ani nüfus azalmaları, yüksek doğum oranlarının muhafaza edilmesi eğilimini güçlendiriyordu.⁴⁰

³⁸ Reuter, **a.g.e.**, s. 7-8.

³⁹ **a.g.e.**, s. 8-9.

⁴⁰ United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends**, s.34-35.

14. yüzyılda İslam düşünürü ve yazar İbn-i Haldun nüfusun devrevi/ çevrimsel hareketlere konu olduğunu; nüfusun ekonomik, siyasal ve psiko-sosyal koşullarla yakından ilişkili olduğunu ileri sürüyordu. Büyük Arap düşünürün görüşleri iki açıdan dikkate değerdi. Bunlardan ilkinde göre, yoğun yerleşik nüfus daha büyük işbölümüne, kaynakların daha etkin kullanımına, askeri ve politik güvenliği sağlamaya yardımcı olacağından, toplumun yaşam düzeyi yükselecektir. Büyük düşünür ayrıca, bir toplumun refah dönemleri ile gerileme dönemlerinin dönüşüme uğradığını ve nüfusta dönem dönem ortaya çıkan değişikliklerin bu ekonomik dalgalanmalarla bir uyum oluşturduğunu ileri sürüyordu. Elverişli/iyi ekonomik koşullar ve politik düzen ölümleri azaltıp doğumları teşvik edeceği için nüfus artışını hızlandıracaktır. Ancak ekonomik gelişmenin gerilediği dönemlerde lükse önem verilip vergiler artacak ve diğer olumsuz değişikliklerin de etkisi ile siyasal ve ekonomik düzen bozulacak, nüfus azalacaktır.⁴¹

1.2.1.2. Modern Nüfus Kuramına Doğru

15 ila 18. yüzyıl arasındaki dönem Rönesans’la ortaya çıkan büyük değişimlere sahne olmuştur. Bu dönem ulus devletlerin ortaya çıkışına, yeni bilimsel buluşlara, yeni kıtaların/toprakların keşfine, ticaretin hızlı büyümesine, feodal sistemlerin çöküşüne ve Endüstri Devrimi temelinde kapitalizmin gelişimine tanık olmuştur. Bu gelişmeler ekonomik görüşlerin ve nüfus üzerine düşüncelerin değişimine neden olmuştur.⁴²

Bu dönemde öne çıkan görüşlerden biri Floransalı düşünür Machiavelli ile Fransız düşünür Bodin’in “mutlakiyetçi devlet (*absolutist state*)” kuramlarından büyük ölçüde etkilenen merkantilist yaklaşımdır. Politik ekonomide yeni fikirlerle yükselişe geçen merkantilizmin ana ilkesi esasen devletin gücü ve refahıdır; milli politikanın temel amacı, anapara ile altın ve gümüş gibi kıymetli metallerin birikimidir. Bu amaca ulaşmak, dış ticaretin yayılması ve üretimin geliştirilmesiyle mümkündür. 17. ve 18. yüzyıl Avrupa’sına damga vuran merkantilist görüşlerin

⁴¹ Quadir’den aktaran: United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends**, s.35.

⁴² United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends**, s.35.

çıkış noktası ekonomik politikalardır. Merkantilist sistemde nüfus üzerine görüşler önemli bir yer tutsa da, bir nüfus kuramı geliştirilememiştir. Merkantilist yazarlar genel olarak büyük ve hızla artan bir nüfusun yararlarına vurgu yapıyor, nüfus artışını teşvik eden politikalar öneriyorlardı. Buna yönelik tedbirlerden bazıları, evliliği ve büyük aileleri teşvik, kamu sağlığını geliştirmek, dış göçü önlemek ve diğer ülkelerden özellikle nitelikli işçi nüfusunu çekmekti. Merkantilistler fazla nüfusa sahip olmanın politik ve ekonomik yararlarını görmüşlerdi. Nüfus sadece devlet gücü açısından önemli bir faktör değildi, aynı zamanda devlet geliri ve refahını artırmada da rol oynadı. Bu amaçlara ulaşmak, devletin toplam gelirini artırarak ya da ücret giderlerinden (ücretlilere yapılan ödemeler) daha yüksek bir milli gelire sahip olarak mümkün olabilecekti.⁴³

Nüfus üzerine diğer bir görüş, fizyokrat okulunun düşüncesine dayanıyordu. Fizyokrat düşünce merkantilistlerce ileri sürülen görüş ve politikalara tepkiden doğmuştu. Fizyokrat düşüncenin temel kavramı “*tabii düzen*” idi ve bu sistem içerisinde ön plana çıkan ekonomik faktör üretimde toprağın rolüydü. Merkantilistlerin aksine fizyokratlar tarım sektörünü daha stratejik buldular; onlara göre bütün ekonominin büyümesi tarım üretiminin artışıyla mümkündü. Fizyokratlar hızlı nüfus artışının tarım üretimini olumsuz etkileyebileceğini düşünüyorlardı, ancak buna tamamen karşı değillerdi. Nüfus artışı tarım üretimini olumsuz yönde etkilemediği sürece, genel anlayış nüfus artışı lehineydi. Nüfus artışını destekleyerek tarımsal üretimi artırmak pekâlâ mümkün olabilirdi.⁴⁴

15. yüzyıl sonları ile 18. yüzyıl sonları arasındaki dönem, nüfusa dair görüşlerin önemli değişimiyle birlikte demografik eğilimlerin sistematik ölçümü ve analizinin başlangıcına da tanıklık etmiştir. İngiliz tüccar John Graunt, 1662 yılında Londra’da yayımlanan “Ölüm Kayıtları Üzerine Doğal ve Siyasal Gözlemler) adlı eserinde, nüfus istatistiklerinin altında yatan nedenlerin ayırımına vararak çıkarımlarda bulunan ilk kişi olmuştur. Esasen Londra’da defin raporları ve rastlantı eseri doğumlar gibi diğer vakalardan oluşan ölüm kayıtlarını inceleyen Graunt, çeşitli demografik olgularda sayısal düzenlilik bulunduğunu gözlemlemiştir. Graunt

⁴³ United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends**, s.35-36.

⁴⁴ a.g.e., s.36.

doğumda cinsiyet oranı, Londra’da definlerle vaftizler arasındaki ilişki ve bunun kırsal kesimle mukayesesi, doğum ve ölüm sıklığının nüfusa etkisi, bir doğurganlık endeksi olarak doğumların evlenmelere oranı gibi konuları çalışmıştır. Buna ilaveten şehre göç, savaşın etkileri ve cinsiyet oranı üzerine göç, Londra’da aşırı nüfusun boyutu, artan şehir nüfusunun geleceği ve şematik yaşam tablosu tasarımı çalışılan diğer konular arasındadır.⁴⁵

İngiliz iktisatçı ve düşünür William Petty, Graunt’la ortak çalışmasında, aritmetiğin nüfus ile ekonomik ve politik konulara uygulanabileceğini ileri sürmüş, beşeri sorunlarda daha araştırmacı bir nüfus çalışması için “politik aritmetik” kavramını geliştirmiştir. Bilimsel bir çalışma yöntemi olan bu kavram modern demografinin öncüsü olarak değerlendirilir ve aynı zamanda iktisat biliminin kuruluşuna da zemin oluşturmuştur. Petty, nüfusun beşeri sermaye olarak önemine vurgu yapmış, işgücünü “*refahın aktif ilkesi ve babası*” adlandırmıştır. İngiliz iktisatçı işgücünü gelir olarak değerlendirme girişiminde bulunan ve aynı zamanda nüfus bölümü ile ekonomiyi birinci, ikinci ve üçüncü derecede faaliyetler olarak tanıtan ilk bilim adamı olmuştur. Politik aritmetik geleneğinden gelenlerin çoğu nüfusu hâkim kılan görüşü kabul etmişler, bununla birlikte geçim araçlarının nüfusu belirlediği görüşünü de tanımışlardır. Bunların temel katkısı, kuramsal kavram ve analiz yöntemi yokluğunda, sınırlı istatistiki verilerle dahi eski dönemlerde dayatılan düşünceleri kırarak çığır açmaları olmuştur.⁴⁶

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, İngiliz din adamı ve iktisatçı Thomas R. Malthus (1766-1834) ilk baskısı 1798 yılında yayımlanan “Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme” adlı eseriyle nüfus çalışmalarına damga vurmuştur. Batılı bilim adamları İngiliz din adamı Malthus tarafından ortaya atılan nüfus kuramının nüfusbiliminde bir milat olduğunu kabul ederler. Neurath, modern bir bilim olarak demografinin babasının, hala en popüler içeriğin sahibi olarak gördüğü Malthus olduğunu ileri sürer. Ona göre, Malthus’un ileri sürdüğü düşüncelerin çoğu ondan çok daha önce

⁴⁵ a.g.e., s.37.

⁴⁶ a.g.e., s.37-38.

başkaları tarafından da ileri sürülmüştür, ancak Malthus bu düşünceleri bir araya getirerek kuramsal bir sistem bütünü haline getiren ilk kişi olmuştur.⁴⁷

Amerikalı sosyolog ve nüfus bilimci Thomlinson nüfus kuramının tarihsel gelişimini üç kelimeyle şöyle özetler: “Nüfus kuramının tarihi üç kelimeyle özetlenebilir; Malthus öncesi, Malthus dönemi ve Malthus sonrası.”⁴⁸ Gerçekten de daha önceden belirtildiği üzere modern nüfus kuramının ortaya çıkışının Malthus’un nüfus kuramıyla vücut bulduğu kabul edilmektedir. Bilim adamları nüfusbilimin babasının Graunt, Guillard veya Malthus olduğu konusunda bölünmüşlerdir. Burada nüfusbilimin babasının kim olduğu konusundaki tartışmalara girilmemektedir. Ancak nüfus çalışmalarının tarihi gelişimine bakıldığında her üçünün de önemli katkılarda bulunduğu altını çizmek gerekir.

Malthus nüfus üzerine temel tezinin yer aldığı meşhur eserinde, nüfus artışı ile gıda kaynakları arasındaki ilişkiye odaklanıyordu. Eseri, yayımlandığı tarihin üzerinden iki yüz yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen alanın en çok incelenen ve eleştirilen çalışması olmuştur. Yazarın demografik düşünce alanında bıraktığı kalıcı etkinin nedeni, gerek savının yalınlığı gerekse o zamana dek nüfus sorununun diğer boyutları üzerine yapılan yegâne sınırlı çalışma olmasıydı. Malthus savını kanıtlayamamıştı, fakat nüfus artışının gıda kaynakları üzerinde baskı oluşturduğu görüşü bir yönden gerçeği yansıtıyordu. O tarihten bu yana dünyada açlık ve açlık tehdidi daima var olmuştur. Günümüzde yüz milyonlarca insan dünyanın belirli coğrafyalarında açlık sınırında yaşamaya devam etmektedir.⁴⁹ Elbette açlık sorununun sebebini yalnızca nüfus artışına bağlamak çok doğru değildir. Ancak bu görüş nüfus çalışmalarının tekdüzeliğinin önünü açmış ve bir bilim olarak gelişmesine zemin hazırlamıştır.

18. yüzyılın sonlarında Malthus’un ileri sürdüğü görüşler nüfus alanındaki çalışmaları büyük ölçüde etkilemiştir. Nüfus konularına ilginin artması, demografik eğilimlerin izlenmesi ve ölçümle ilgili yöntemlerin gelişmesine destek olmuştur.

⁴⁷ Neurath, **a.g.e.**, s.4.

⁴⁸ R. Thomlinson, **Population Dynamics: Causes and Consequences of World Demographic Change**, 2nd edition, New York, Random House, 1976, s.30.

⁴⁹ L. R. Brown, P. L. McGrath ve B. Stokes, **Twenty Two Dimensions of the Population Problem**, New York, Worldwatch Institute, 1976, s.7.

Malthus'un görüşleri, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında daha az taraftar bulmuştur, ancak hemen her dönemde pek çok düşünür ve yazar onunkine benzer ya da karşıt görüşleri savunurken yine Malthus'tan esinlenmişlerdir.⁵⁰

Malthus, toplumun gelişimine ilişkin bir araştırmada bu konuyu yürütme usulünün doğal olarak iki hususa dayanması gerektiğini ileri sürerek çalışmasına başlamıştır. Bunları; insanlığın mutluluğa doğru gelişimini o zamana kadar engelleyen sebeplerin araştırılması ve gelecekte bu sebeplerin kısmen ya da tamamen ortadan kaldırılması olasılığını incelemek olarak açıklamaktadır. Ona göre toplumun gelişimini etkileyen ve gelecekte de büyük felaketlere yol açabilecek en önemli unsur, geometrik bir oranla hızla artan dünya nüfusu ile aritmetik oranla artan geçim araçları arasındaki dengesizliktir.⁵¹

Malthus yiyecek maddeleri üretimi ile nüfusun artış hızları arasında bir uygunluk bulunmadığı noktasından hareketle, nüfus geometrik bir dizi şeklinde artarken, yiyecek maddeleri üretiminin ancak aritmetik bir dizi şeklinde artabildiğini ileri sürmüş ve bu ikisi arasında meydana gelecek gerginliği matematik bir kesinlikle ifade etmiştir. Buna göre, sınırlanmayan ve kontrol edilmeyen bir nüfus, her kuşak değiştikçe bir misli artacak ve iki yüzyıl içinde nüfustaki 256 kat artışa karşılık yiyecek üretiminde ancak 9 kat bir artış kaydedilebilecekti. Böylece Malthus, nüfus artışının insanlığa refah getirmeyeceğini, aksine dünyayı bir felakete doğru sürüklemekte olduğu tezini savunmuştur.⁵² Malthus'un teorisinin dayandığı temel varsayımı onun sözleriyle şöyle izah edebiliriz:

*Bu ada (İngiltere) yerine, tabii göç olaylarını hariç tutmak suretiyle tüm dünyayı ele alarak ve bugünkü nüfusu bir milyon olarak varsayarak; insan nüfusu geometrik olarak, 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256 ve geçim araçları ise 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 şeklinde aritmetik olarak artacaktır. İki yüzyıl içerisinde dünya nüfusu geçim araçlarına oranla 9'a 256 oranında; üç yüz yılda ise 13'e 4096 oranında artacak ve iki bin yılda aradaki bu fark artık hemen hemen ölçülemeyecektir.*⁵³

⁵⁰ Tuncer, a.g.e., s.30.

⁵¹ T. R. Malthus, **An Essay on the Principle of Population**, Seventh edition, London, Reeves and Turner, 1872, s.1-6.

⁵² Malthus, a.g.e., s.6; Üner, a.g.e., s.83-84.

⁵³ Malthus, a.g.e., s.6.

Malthus sefalet ve yokluğun ana nedeni olarak nüfusun rolüne işaret ederken, kanıtlamaya niyet ettiği, ancak kanıtlamayı başaramadığı kuramsal önerilerini eserinde şöyle sıralar:

*Nüfus kaçınılmaz biçimde gıda kaynakları tarafından sınırlanmaktadır. Nüfus, bazı güçlü ve bariz tedbirlerle engellenmediği takdirde, gıda kaynaklarının çoğalmasına paralel olarak devamlı surette artacaktır. Bu tedbirler ile nüfusun gücünü baskı altında tutan ve onun etkilerini geçim araçlarıyla aynı düzeyde tutan tedbirlerin tümü moral kısıtlamalar, bozukluklar ve sefalet kapsamında çözülebilir.*⁵⁴

Malthus teorisini oluştururken dünyadaki olası nüfus artışı ile yiyecek arzı (gıda kaynakları) arasındaki dengesizliğe işaret ederek başlamıştır: Nüfus geometrik, yiyecek arzı ise aritmetik bir dizi halinde artmaktadır. Malthus’a göre nüfus her yirmi beş yılda bir ikiye katlanacaktır. Buna karşın yiyecek arzı her yirmi beş yılda başlangıçta üretilene eşit miktarda sabit bir şekilde artmaya devam edebilecektir. İngiliz iktisatçı bu savını kanıtlayamamıştır, ancak teorisinin meşhur “azalan verim kanunu” görüşüne dayandığını söylemek gerekir. Her iki artış oranı kendi içerisinde sınırsız demografik artış üzerinde doğal bir fren olarak hareket eder. Malthus nüfus ile yiyecek arzı arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmayı amaçlamış, bu bağlamda önleyici kontrolleri pozitif kontrollerle ikame etmek istemiştir.⁵⁵

Malthus’a göre pozitif kontroller, savaşlar, salgın hastalıklar, aşırı sefalet, açlık, kıtlık, çocuklara kötü bakım, yoğun nüfuslu şehirler gibi doğa yasalarının sefaletle sonuçlanan belirtileridir. İnsan yaşamının süresini kısaltan çeşitli doğal faktörlerdir. Nihai pozitif engel ise yiyecek (gıda) eksikliğidir, diğer bir deyişle kıtlıktır. Önleyici tedbirlerin çoğu ahlaksızlıkla ilintili olduğundan Malthus tarafından reddedilmiştir. Bunlar evlilik dışı ilişkiler, fuhuş, doğaya aykırı cinsel sapmalar ve kürtajdır. Malthus’un onayladığı önleyici kontroller, kendisinin ahlaki sınırlama/kısıtlama (*moral restraint*) olarak adlandırdığı ihtiyari ve insana özgü tedbirlerdir. Bunlar ise evliliği geciktirme, bekârlık ve bekârettir. İngiliz din adamı toplumun refahı ve mutluluğu için ahlaki değerlere önem vermekte, nüfus artışını azaltan kontrollerden önleyici tedbirlere, özellikle ahlaki sınırlamalara öncelik vermektedir. Malthus’a göre nüfus artışını engelleyen önleyici ve pozitif kontroller

⁵⁴ Malthus, *a.g.e.*, s.12-13.

⁵⁵ Pressat, *a.g.e.*, s. 6.

incelendiğinde bunların ahlaki sınırlama, ahlaksızlık ve sefalet kapsamında çözülebilir olduğu ortaya çıkacaktır.⁵⁶

Görüşlerinden anlaşılacağı üzere Malthus insanoğlunun sefaletinin ana nedeni olarak nüfusun baskısını görmektedir. Sefaletin nedenleri arasında toplum yapısı, sosyal sınıfların varlığı ya da gelir ve refahın adil olmayan dağılımı gibi faktörlere işaret etmemektedir. Bu son görüş, daha sonraki yıllarda Marksist ve sosyalist düşünürlerin Malthus'a karşı cephe almalarının temel nedeni olmuştur. 19. yüzyılda Marksist ve sosyalist düşünürlerin bir kısmı nüfus sorununun bulunmadığını, bir kısmı ise böyle bir sorun olsa bile bunun Malthus'un önerdiği yöntemlerle değil, sosyalist bir toplum düzeni içinde çözümlenebileceğini savunmuşlardır. Sosyalist düşünürler, insanların herhangi bir dönemde içinde bulunduğu sefaleti, nüfusun aşırı derecede yüksek olmasıyla açıklamanın gerçekçi olmadığını düşünüyorlardı. Bu düşünürlere göre ana neden, gelirin çeşitli sınıflar arasında adil olmayan bir şekilde dağılmış olmasıydı.⁵⁷

Malthus'un önerileri genel olarak varsayımda kalmış, kanıtlanamamıştır. Teknolojik gelişmeler Malthus'un hesaba katmadığı bir olgu olmuş, dolayısıyla önerilerini çürütmüştür. Malthus'un görüşleri gerek yaşadığı dönemde gerekse daha sonraları eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Görüşlerini benimseyenler olduğu gibi hasmane biçimde karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Eleştirilerden biri de sosyal yardıma karşı çıkışıyla ilgilidir. Pressat, Malthus'un analizlerinde ve çözüm önerilerinde skandal yaratabilecek ölçüde bir görüş bulunmadığını, ancak aşağıda yer verilen iddiasının skandala yol açtığını ifade etmektedir:

*Sahibi olduğu dünyaya henüz gözlerini açmış bir insanoğlu, kendisini geçindiremeyen bir aileye mensupsa ve yardım alamıyorsa, toplum da onun işgücünü istemiyorsa, en ufak bir yiyecek parçasından hak talep edemez. Dolayısıyla bu dünyada da yeri yoktur. Büyük yeryüzü/doğa sofrasında onun için boş bir yer yoktur. Eğer bu dünya için emek harcamıyorsa, doğa o insana bu dünyadan gitmesini söyler ve süratle kendi düzenini uygulayacaktır.*⁵⁸

⁵⁶ Malthus, **a.g.e.**, s.6-9; Pressat, **a.g.e.**, s.6-7.

⁵⁷ T. Baran, **Ekonomik Gelişme ve Nüfus**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976, s.31, 33.

⁵⁸ Pressat, **a.g.e.**, s. 7.

Bu görüş yoksulun desteklenmeye hakkı olmadığı iddiasını gündeme getirmektedir. Malthus tarafından formüle edilen ve nüfus ile yiyecek arzı arasındaki dengesiz artış oranıyla haklı çıkarılan bu amansız ilke, İngiliz iktisatçının “Sosyal Yardım Kanunu’nun (*Poor Law*)” kaldırılmasını talep etmesine yol açmıştır. Malthus bu kanunu tedbirsizliği teşvik eden, genel olarak durumu daha da kötüleştiren etkisiz ve zarar verici bir sistem olarak görmüştür. Malthus, siyasal ve sosyal bakımdan eşitlikçi bir toplumu tercih etmediği için muhaliflerince eleştirilmiştir.⁵⁹ Malthus’un topluma dair katı görüşleri ağır eleştirilere neden olurken nüfus hakkındaki yazıları daha sonraki yıllarda nüfus teorisinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Büyük tartışmalara yol açan Malthus’un nüfus ilkesi, gerek takipçileri gerekse muhaliflerinin nüfus çalışmaları konusunda bilinçlenmelerini sağlamış, bu bağlamda demografik eğilimlerle sosyal ve ekonomik ilişkilerin daha iyi anlaşılması gerekliliğini ortaya koymuştur.⁶⁰

19. yüzyıl düşüncesine klasik ve neo-klasik iktisadi düşünce okullarının görüşleri egemen olmuştur. Yüzyılın ilk yarısında nüfus teorisinin evrimi de büyük ölçüde iki büyük gelişmenin etkisi altında kalmıştır. Bunlardan biri Malthus’un nüfus ilkesinin klasik okulun ekonomik büyüme teorisi ile birleştirilmesi ve bu suretle ekonomik büyüme teorisi kapsamına dâhil edilmesidir. Ancak aynı dönemde Malthus’un görüşleri, ekonomist olmayanların yanı sıra geleneksel ekonomik büyüme düşüncesi bağlamında gittikçe artan biçimde eleştirilmeye başlamıştı.⁶¹

Malthus klasik okul iktisatçılarından biridir. Klasik iktisatçılar ekonomik büyüme sorununa odaklanmışlar, modellerinde büyüme ile nüfus artışı arasında yakın ilişki kurmuşlardır. Klasiklere göre, kapitalist sistem başlangıçta ne kadar canlı olursa olsun, belli bir olgunluğa eriştikten sonra durgunluğa düşecektir. Klasik modelde nüfus değişkenine oldukça önem verilmektedir. Klasikler, nüfus artışının ücret düzeyinin bir fonksiyonu olduğunu ileri sürerler. Ücret düzeyi ve dolayısıyla yaşama düzeyi yükseldikçe nüfus artışı da hızlanacaktır. Ücret düzeyi ise sermaye

⁵⁹ Pressat, **a.g.e.**, s. 7.

⁶⁰ United Nations, **The Determinants and Consequences of Population Trends**, s.39-40.

⁶¹ UN, **a.g.e.**, s.40.

birikimi ile nüfus arasındaki ilişkiye bağlıdır. Ücretler ancak sermaye birikiminin nüfus artışından hızlı olması halinde yükselebilir.⁶²

19. yüzyıl iktisatçı ve düşünürleri nüfus konusuna ağırlık vermişlerdir. Nüfus alanındaki çalışmaların çoğu genel olarak Malthus'tan etkilendiği için pek çok ülkede onun görüşleri yönünde ya da karşısında görüşler ileri sürülmüştür. Dönemin bazı iktisatçıları, nüfus artışı yönünden gelir dağılımının önemli olduğunu ve herhangi bir ülkenin nüfusunun, o ülkedeki kişi başına düşen gelirle ters orantılı olduğu düşüncesindeydiler. Kişi başına düşen gelir ise gelir dağılımı ile doğrudan ilişkili görülüyordu. Bazı iktisatçılar, nüfusun büyüklük ve artış hızının işsizlikle yakından ilişkili olduğunu ileri sürüyorlardı. Bazıları Malthus'a benzer biçimde, nüfus artış hızını azaltacak tedbirlerin alınması gerektiği görüşünü savunuyorlardı. Ancak bu düşünürler genelde Malthus'a nazaran daha iyimser bir tutum içerisindeydiler. Çoğu düşünür Malthus'un gıda kaynakları üretiminin çok yavaş artacağı konusundaki kötümser düşünceyi paylaşmamışlardır.⁶³ Malthus'tan yıllar sonra ortaya çıkan Yeni Malthusçuluk akımı da İngiliz iktisatçının görüşlerinin hala geçerli olduğunu ileri sürmekteydi, ancak ondan ayrıldıkları bir nokta vardı. Yeni Malthusçular Malthus'un nüfus artışını durdurma isteğini kabul etmekle beraber, nüfusu sınırlandırmanın nüfus kontrol yöntemleri ile gerçekleşebileceğini savunmuşlardır.⁶⁴

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında büyük ilgi gören nüfus kuramlarından biri "*optimum nüfus kuramı*" olmuştur. Optimum nüfus kavramı ve kuramı, nüfus hacmi ile ekonomik refah seviyesi arasındaki ilişkiler konusundaki düşüncelerin, doğal kaynaklarla nüfus ve üretim arasında sabit ilişkiler kurma amacına yönelmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle bu kuram, nüfus hacmi ile artışının üretimi tayin eden çeşitli faktörler üzerindeki etkileri göz önünde bulundurularak, belirli şartlar altında hangi nüfus hacminin mevcut

⁶² Tuncer, **a.g.e.**, s.32.

⁶³ Tuncer, **a.g.e.**, s.32-33.

⁶⁴ Üner, **a.g.e.**, s.84.

kaynakları en verimli bir şekilde kullanıp kişi başına en yüksek milli geliri temin edebileceği sorusuna cevap arayışının bir ürünüdür.⁶⁵

Optimum nüfus “*belirli bir amacı en tatminkâr şekilde gerçekleştirebilecek nüfus miktarıdır.*” Bu tanım çeşitli bakımlardan bir optimum nüfus düşünülebileceği için oldukça geniş tutulmuştur. Örneğin ekonomik bakımdan optimum nüfus, ülkenin belirli kaynakları ve teknolojisi ile kişi başına düşen milli geliri en yüksek seviyeye çıkarabilecek nüfus miktarıdır. Peki, kişi başına düşen milli gelir ve dolayısıyla refah seviyesi nasıl yükselecektir? Kaynaklar ile teknoloji belirli ve sabit tutulduğu takdirde, emek hacmi ile diğer üretim faktörleri arasında kişi başına düşen milli geliri maksimize edecek bir oran vardır. Bu oranın altında kalan durumlarda, yani emek ünitesi başına kaynakların azalması halinde kişi başına milli gelir düşer. Bu nedenle fiili nüfus optimum üzerinde seyrederken, yani optimumdan uzaklaşırken, emek ünitesi başına kaynaklar gittikçe azalacağından, kişi başına milli gelir ve dolayısıyla refah seviyesi düşer. Buna karşılık, fiili nüfus hacmi optimumun altında iken nüfus artışı, yani optimuma yaklaşma, emekle kaynaklar arasındaki oranı optimum seviyeye yaklaştıracığından, kişi başına düşen milli gelir ve dolayısıyla refah seviyesi yükselir.⁶⁶

Yalnız ekonomik refah seviyesi bakımından değil, askeri gereksinimler için de bir optimum nüfus düşünülebilir. Bu takdirde, yine hücum amacına göre hesaplanacak bir optimum, savunma esasına göre gerekli bir optimumdan farklı olacaktır. Bundan anlaşılan şudur; tek bir optimum değil, aynı şartlar altında kişiye, görüş amacına ve kabul edilen kritere göre değişen çeşitli optimumlar vardır. İster tek ister çok kriterli olsun, kişi başına düşecek milli geliri maksimize ederek milli refahı en üst seviyesine çıkaracağı düşünülen optimum nüfus hacmi, belirli bir zaman için geçerli olduğundan statik bir nitelik arz eder. Her zaman hüküm ifade edebilecek bir tek optimum yoktur. Çünkü statik bir optimum kuramının sabit farz ettiği çeşitli faktörler, esasında büyük değişiklikler gösterebilir. Örneğin, mevcut doğal ekonomik kaynaklar tüketilmekte, yeni kaynaklar keşfedilmekte, sermaye oluşumu genişlemekte ve teknolojinin seviyesi devamlı surette değişmektedir. Bu

⁶⁵ Görtan, a.g.e., s.15-16.

⁶⁶ Görtan, a.g.e., s.15-16.

süreç içinde optimumun sabit kalamayacağı açıktır. Optimum nüfus kuramı en büyük eleştiriye bu yönden uğramış ve değerini kaybetmiş olduğu halde, yine de dinamik bir nitelik kazanamamıştır. Bu sebeple, bir ülkedeki nüfus hacminin ve olası gelişiminin milli refah seviyesi bakımından optimum nüfus kuramı çerçevesinde incelenmesi, nüfus politikası için sağlam bir esas oluşturamayacağı yönüyle pratik bakımdan değersizdir.⁶⁷

1.2.1.3. Demografik Dönüşüm Kuramı

20. yüzyılda nüfus çalışmaları daha nicel olmaya başladığında demografik dönüşüm denilen bir olgu teşekkül etmiş ve demografların dikkatini çekmiştir. 20. yüzyılda demografik düşünceye hâkim olan demografik dönüşüm kuramının çıkışı, esasen gelişmiş ülkelerde vuku bulan demografik değişikliklerin bir tanımlaması olarak başlamıştır. Bu düşünce, özellikle yüksek doğum ve ölüm oranlarından düşük doğum ve ölüm oranlarına geçişi tanımlamakta idi.⁶⁸

Demografik dönüşüm, hızlı nüfus artışıyla sonuçlanan birbirleriyle ilişkili sosyal, ekonomik ve demografik değişiklikler modelidir. Bu modelin prototipi 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Batı Avrupa genelinde görülmüştür. Dönüşüm süresince bu ülkelerin ekonomileri, tarımsal bir üretim yapısından endüstriyel bir üretim biçimine geçerek çok büyük değişikliklere sahne olmuştur. Bu ülkelerde aynı zamanda ekonomik gelişmelere bağlı olarak ölüm oranlarında düşüşler yaşanmıştır. Doğum oranlarındaki düşüş ölüm oranlarındaki düşüş kadar yüksek olmamış, doğum ve ölüm oranları arasındaki aralık nüfusun hızla artmasına zemin oluşturmuştur. Düşük ölüm oranları ve artış eğiliminde olan doğum oranları nüfus artışı ile birlikte nüfusun yaşlanmasına da neden olmuştur.⁶⁹

Demografik dönüşüm görüşü Warren Thompson'un 1929 tarihli çalışmasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak nüfus bilimciler kuramın sistematik bir boyut kazanarak kuram haline gelişini Notestein (1945 ve 1953) ile Blacker'ın (1947) çalışmalarına

⁶⁷ Görtan, **a.g.e.**, s.17-18.

⁶⁸ J. R. Weeks, **Population: An Introduction to Concepts and Issues**, 10th edition, Belmont, CA, Wadsworth/ Thomson Learning, 2008, s.89.

⁶⁹ L. Morgan ve S. Kunkel, **Aging: The Social Context**, Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press, 1998, s.69-70.

borçludurlar. Thompson, 1908-1927 yılları arasında belirli ülkelerin verilerini toplamış ve bu ülkeleri nüfus artışı modellerine göre üç ana gruba ayırmıştır.⁷⁰

- A Grubu (Kuzey ve Batı Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri): 19. yüzyılın ikinci yarısından 1927 yılına kadar çok yüksek doğal artış oranlarından o düşük artış oranlarına geçmiştir. Kısa süre içinde durağan kalacak ve sayıca düşmeye başlayacaktır.
- B Grubu (İtalya, İspanya ve Slav Orta Avrupa): Thompson hem doğum hem de ölüm oranlarındaki düşüşün bir süre sonra doğu oranları kadar ve hatta ondan daha çok düşeceğini ileri sürmüştür. B grubu ülkelerde bu durum otuz-otuzbeş yıl önce A ülkelerinde var olan durumla hemen hemen aynı idi.
- C Grubu (dünyanın geri kalanı): Thompson dünyanın diğer bölgelerinde doğum ve ölüm oranları üzerindeki kontrole ilişkin yeterli kanıt görememiştir.⁷¹

Thompson'un çalışması nüfus artışı konusuna ilginin az olduğu bir dönemde ortaya konulmuştu. C Grubu ülkelerde nüfus artış hızı yüksek ölüm oranlarından dolayı yavaş seyrediyordu. Aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da doğum oranları öylesine düşüktü ki, Enid Charles 1936 yılında yayımladığı "*The Twilight of Parenthood* (Ebevenliğin Alacakaranlığı)" adlı kitabı şu yorumla tanıtılmıştı: "*Malthus'un aşırı nüfus tehdidinin yerine, şu an düşük nüfus tehlikesi gerçeğiyle karşı karşıyayız*". Bununla birlikte Thompson'un A, B, C olarak adlandırdığı kategoriler çerçevesinde sistematik bir kuram inşa etmek çok zordu. Thompson'un çalışmasından on altı yıl sonra Frank Notestein (1945) Thompson'un tezinden yola çıkarak üç aşamalı geçiş modelini geliştirmiş, A, B ve C gruplarını düşüş başlangıcı, dönüşüm artışı ve yüksek artış potansiyeli olarak ele almıştır. Bu alanda Kingsley Davis'in katkılarını da hatırlatmak gerekir. 1945 yılında yayımlanan makalesinin başlığı "Demografik Dönüşüm" idi. Demografik dönüşüm teriminin doğuşu bu çalışmaların bir ürünüdür. Bu bağlamda demografik dönüşüm, yüksek

⁷⁰ Weeks, a.g.e., s.90.

⁷¹ Weeks, a.g.e., 10th ed. s.89.

doğum ve ölüm oranlarından düşük doğum ve ölüm oranlarına; yüksek nüfus artışından düşük başlangıcına geçişleri açıklayan bir süreçtir.⁷²

1940'lı yıllarda demografik dönüşüm bir kuram olmaktan öte tamamen demografik bir değişim resmiydi. Her yeni ülke bu resme girmeye çalıştı ve evrensel bir nüfus artışı düzeni, diğer bir deyişle evrimsel bir model geliştirildi. 1940 ila 1960 yılları arasında hızlı nüfus artışının dünya çapında ilgi gören bir olgu haline gelmesinin bir sonucu olarak demograflar demografik geçiş yaklaşımına kendilerini adadılar. 1964'lere gelindiğinde Stolnitz, “*demografik dönüşümleri yüzlerce araştırmaya dayanarak, modern zamanların en iyi belgelendirilen ve en kapsamlı eğilimleri*” olarak rapor edecekti. Demografik dönüşüm modeli şekillendikçe ülkelerin neden ve nasıl dönüşüm sürecinden geçtiğine dair açıklamalar yapılmaya başlandı. Bu açıklamalar 19. yüzyıldan erken 20. yüzyıla kadar oldukça popülerdi. Ancak bu düşüncelerin tümünün modernleşme kuramından türediği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir.⁷³

Modernleşme kuramı, modern öncesi dönemde toplumların geleneklerle yönetildiği ve sanayileşmenin yol açtığı büyük ekonomik değişikliklerin toplumları geleneksel kurumları değiştirmeye zorladığı düşüncesine dayanır. Geleneksel toplumlarda hem doğum hem de ölüm oranları yüksektir. Modern toplumlarda ise doğum ve ölüm oranları düşüktür. Aralarında demografik dönüşüm vardır. Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde davranış biçimi değişmiş ve dünya kalıcı olarak dönüşüme uğramıştır. Bireysel değişimlerden ziyade, toplumsal bazda yaşama düzeyindeki iyileşmeler, kamu sağlığı alanındaki gelişmeler gibi sosyal kurumlardaki değişimler ile ekonomik değişiklikler demografik dönüşümlere zemin oluşturmuştur.⁷⁴

Demografik geçiş kuramı, günümüz modern devletlerinin geleneksel toplumdan endüstrileşmiş topluma geçiş sürecinde nüfus gelişimi ile ilgili olarak benzer evrelerden geçiyor olmaları gözlemine dayanmaktadır. Demografik geçiş süreci kısaca, toplumların yüksek doğum ve ölüm hızlarından, düşük doğum ve ölüm

⁷² Weeks, **a.g.e.**, 10th ed. s.89-90.

⁷³ Weeks, **a.g.e.**, 10th ed. s.90-91.

⁷⁴ Weeks, **a.g.e.**, 10th ed. s.91.

hızlarına geçiş sürecidir.⁷⁵ Demografik dönüşüm kuramının kökeni Thompson ve Notestein'in ileri sürdüğü üç evreli geçiş modeline dayanır. Demografik dönüşüm düşüncesinin gelişmesinde önemli isimlerden biri olan Blacker ise toplumların demografik dönüşüm sürecini beş evrede incelemektedir. Blacker, demografik döngü içerisinde fark edilebilir nitelikte olduğunu ileri sürdüğü beş evreli dönüşümü şöyle izah eder:

1. Yüksek Durağan Evre: İlk evrede, gerek doğum gerekse ölüm oranları yüksektir, nüfus durağandır. Bu evre büyük ölçüde hemen hemen Malthus'un sözünü ettiği geçim kaynakları düzeyinde yaşayan tarımsal nüfusun koşullarını tanımlamaktadır. Bu tür toplumlar, doğal değişikliklerin gölgesinde yaşamlarını idame ettirirler. Doğum oranları sürekli olarak yüksektir, ölüm oranları yaklaşık olarak bu oranları dengeler, fakat oranlar arasında aşırı dalgalanmalar görülebilir.

2. İlk Genişleme Evresi: İkinci evrede, yüksek doğurganlık devam etmektedir, buna karşın ölümler azalmaya başlamıştır. Her iki oran arasındaki fark, göç dikkate alınmadığında, doğal artış miktarıdır. Dolayısıyla nüfus artmaktadır.

3. Geç Genişleme Evresi; Üçüncü evre, gerek doğum gerekse ölüm oranlarının azalmaya başladığı evredir; ölüm oranları devamlı surette doğum oranlarından daha düşüktür. Doğurganlık azalmaktadır, fakat ölüm oranları daha da hızlanarak düşmektedir. Bu nedenle nüfusta yıllık artışlar söz konusudur.

4. Düşük Durağan Evre: Dördüncü evre düşük doğum ve ölüm oranları ile göze çarpar. Ancak burada ölüm ve doğum oranları tek başına değerlendirilirse, gözden kaçırılacak bir güçlük ortaya çıkar. Bu güçlük gelecekte muhtemelen ne olacağına ilişkindir. Doğum oranları sürekli olarak ve belirgin biçimde ölüm oranlarından yüksekse, sadece nüfusun artmakta olduğu değil aynı zamanda artmaya da devam edeceği ileri sürülebilir.

⁷⁵ A. Tansel, **2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış**, İstanbul, TÜSİAD-UNFPA, 2012, s.33.

5. Azalan Nüfus Evresi: Son aşamada, ölüm oranları doğum oranlarından aşırı ölçüde yüksektir. Nüfus azalmaktadır, bunun bir sonucu olarak göç olayı teşvik edilmektedir.⁷⁶

Demografik dönüşüm kuramı, Batı ülkelerinde uzun bir dönem boyunca doğum ve ölüm hızlarının izlenmesi ile geliştirilmiştir. Bu kurama göre bütün toplumlar kaçınılmaz olarak doğurganlık ve ölümlülük hızlarının yüksek olduğu bir evreden her ikisinin de düşük olduğu bir evreye geçiş yapacaklardır. Demografik geçiş modelinin dört evreli ve yukarıda belirtildiği üzere beş evreli türevleri de bulunmasına karşın, literatürde kabul gören ve yaygın olarak kullanılan demografik dönüşüm modeli üç evrelidir. Buna göre dönüşümün ilk evresinde, yani endüstrileşme öncesi evrede, hem doğum hem de ölüm hızları yüksektir. Nüfus artış hızı asgari düzeylerde. Dönüşümün ikinci evresinde, endüstri devriminin bir sonucu olarak iyileşen sağlık ve yaşam koşullarının etkisi ile ölüm hızları düşmeye başlamış; doğum hızlarındaki düşüş onu gecikmeli olarak takip etmiştir. Bu evrede, hızlı bir nüfus artışı söz konusudur. Dönüşümün son evresinde ise doğum ve ölüm hızları çok düşük düzeylere inmektedir. Bu aşamada da ilk aşamada olduğu gibi nüfus artış hızı yine minimal düzeydedir.⁷⁷

Demografik dönüşümün yukarıda belirtildiği gibi genel bir seyri olmakla birlikte başlangıç zamanı, süresi, bu süreçte etkili olan faktörler gibi konularda her ülkede farklılıklar gözlenmektedir. Her ülke tarihi gelişimi çerçevesinde ve karmaşık toplumsal süreçlerin sonucunda demografik dönüşümü kendine özgü bir şekilde yaşamaktadır. Buna bağlı olarak sosyal ve ekonomik etkileri de farklı olabilmektedir. Bazı ülkelerde bir yüzyılı bulan demografik dönüşüm süreci, bazılarında ertelenmiş olarak ve daha kısa sürede yaşanan bir süreç olmuştur.⁷⁸

⁷⁶ C.P. Blacker, "Stages in Population Growth", **The Eugenics Review**, October 1947, Vol. 39, Number 3, s.88–101.

⁷⁷ Thompson, Blacker ve Notestein'den aktaran: Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı, P. Seçkiner, **Türkiye'nin Demografik Dönüşümü**, Ankara, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını, 2010, s.5.

⁷⁸ TÜİK, TÜSIAD ve Van De Kaa'dan aktaran: Koç, Eryurt, Adalı ve Seçkiner, **Türkiye'nin Demografik Dönüşümü**, s.5.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL BİR SORUN ALANI OLARAK NÜFUSUN YAŞLANMASI

Yaş, temel demografik değişkenlerden biridir. Demografik dinamiklerin analizinde önemli bir rol oynayan yaş, insanlarda üreme sürecinde ve dünyada yaşlı nüfus oranının artmasında belirleyici ögedir. Toplum her zaman bireylerin yaşına çok önem vermiştir. Ancak 1970’li yıllara gelindiğinde, özellikle ölüm oranlarında başlayan hızlı düşüşten beri yaş konusu etrafında kurulan değerler sisteminde büyük ölçüde değişiklik yaşanmıştır. Altmış yaşına erişen ya da geçen bir nüfus grubu içerisindeki kişi, geçmişte kahraman olarak görülürdü. Yaşam yolunda önüne çıkan her engeli aşarak bu gruba dâhil olmayı başaran kişiyi saran bir tür saygı kalkanı idi bu; toplumda en yaşlı kişi, en güçlü, en bilge, olağanüstü bilgi ve deneyime sahip bir üstün insan olarak addedilirdi. Geçmiş yıllarda olağanüstü kabul edilen bu durum bugün artık sıradanlaşmıştır. 18. yüzyılda yeni doğanın altmış yaşına kadar yaşama şansı yüzde yirmi idi. Yalnızca yüz kişiden üçü seksen yaşına ulaşabiliyordu.⁷⁹

Bugün ise insanoğlu yaş gruplarının dağılımı konusunda daha farklı bir nüfus yapısı ile karşı karşıyadır. Tüm dünyada esen demografik dönüşüm rüzgârı, toplam nüfus içerisindeki yaşlı nüfus oranını artırmaktadır. Bunun bir sonucu olarak toplumda başta sosyal, ekonomik, politik ve kültürel olmak üzere çok boyutlu bir değişim yaşanmaktadır. Nüfusun yaşlanması olgusunun yakın ve uzak gelecekte küresel çapta bir krize neden olacağı beklenmektedir. Bu alanda tüm ülkeler ve küresel kuruluşlar nezdinde yapılan çalışmalar ivme kazanmaktadır. Politika öncelikleri değişmektedir. Ancak toplum henüz yolun başındadır, daha önce de belirttiğimiz gibi nüfus otobüsünün ne zaman duracağı ve frene nasıl basacağımız konusu hala belirsizdir. İşte bu bölümde nüfusun yaşlanması olgusuna geniş ölçüde dikkat çekilerek demografik eğilimlere, mevcut duruma, nüfus projeksiyonlarında öngörülen verilere değinilecektir.

⁷⁹ Pressat, **a.g.e.**, 19-20.

2.1. NÜFUSUN YAŞLANMASINA DEMOGRAFİK VE TOPLUMSAL BAKIŞ

Dünya her yerde yaşlı nüfuslarla sonuçlanacak yegâne ve geri dönüşü bulunmayan bir demografik dönüşüm sürecinin ortasındadır. Doğurganlık oranları düşmeye devam ettikçe toplam nüfus içerisinde 60 yaş ve üzeri nüfusun oranının 2007 ve 2050 yılları arasında ikiye katlanması; güncel nüfus sayılarının 2050'ye kadar üçten fazlaya katlanarak iki milyona ulaşması; çoğu ülkede 80 yaş üzeri nüfusun dörde katlanarak 400 milyona ulaşması beklenmektedir. Bugün yakın ve uzak gelecekte tüm dünyayı büyük ölçüde etkileyecek bir küresel kriz olarak kabul edilen nüfusun yaşlanması olgusunun, son otuz yılda ayrımına varılmış ve çalışmalar hız kazanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 1982 yılında Viyana'da düzenlenen “*Birinci Dünya Yaşlanma Kongresi*” yaşlanma sorununun üzerine eğilmek amacıyla gerçekleştirilen ilk küresel toplantı olmuştur. Kongrede kabul edilen “*Viyana Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı*” Genel Kurulda onaylanmıştır.⁸⁰

2002'de Madrid'de düzenlenen “*İkinci Dünya Yaşlanma Kongresi*” yaşlanma üzerine uluslararası politika belirleme ve eyleme geçme konusunda bir dönüm noktası olmuştur. Tarihte ilk kez yaşlanma, yalnızca sosyal güvenlik ve refah değil aynı zamanda sürdürülebilir gelişme ve ekonomik politika meselesi olarak addedilmiştir. 2002'de kabul edilen “*Madrid Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı*” ile 21. yüzyılda dünyanın yaşlanma sorunuyla nasıl başa çıkacağına dair hükümetlere, sivil toplum kuruluşlarına ve diğer aktörlere rehberlik eden yeni bir gündemin altı çizilmiştir.⁸¹ Bu belge sonrasında nüfusun yaşlanması üzerine yapılan çalışma ve araştırmalar ivme kazanmıştır. Bu eylem planından yedi yıl sonra Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “*Dünya Nüfusun Yaşlanması 2009 Raporu (World Population Ageing 2009)*” incelendiğinde nüfusun yaşlanmasının göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaştığı anlaşılmaktadır. Söz konusu Rapor bir bütün olarak dünyada nüfusun yaşlanması sürecini ele alırken bu sürece dair küresel eğilimlere ve

⁸⁰ United Nations (UN) Resmi İnternet Sitesi, <http://www.un.org/en/globalissues/ageing> (Erişim) 12 Nisan 2014.

⁸¹ United Nations Population Fund (UNFPA) Resmi İnternet Sitesi, <http://www.unfpa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 10 Nisan 2014.

göstergelere yer vermekte idi. Raporda sunulan dört ana tespitte, nüfusun yaşlanması olgusuna dikkat çekiliyor ve küresel çapta yeni bir tehdide şöyle vurgu yapılıyordu:⁸²

- *Nüfusun yaşlanması, insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir süreçtir. 21. yüzyıl geçtiğimiz yüzyıldan daha da hızlı bir yaşlanmaya tanık olacaktır.*
- *Nüfusun yaşlanması yaygındır; her erkeği, kadını ve çocuğu etkileyen küresel bir olgudur. Ancak ülkeler bu sürecin oldukça farklı safhalarındadır ve değişim hızı da büyük ölçüde ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bu sürece daha geç başlayan ülkeler, daha kısa zamanda uyum sağlamak zorunda kalacaklardır.*
- *Nüfusun yaşlanması sürekli dir: Atalarımızın gördüğü genç nüfuslar artık geri dönmeyecekler.*
- *Nüfusun yaşlanması insan yaşamının her evresinde derin etkiler bırakacaktır.*

UNFPA ve HelpAge International işbirliğinde hazırlanan “21. Yüzyılda Yaşlanma: Bir Kutlama ve Meydan Okuma 2012” Raporu, 2002 Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı’nın ardından geçen on yıllık sürede dünyada yaşlanma konusunda nelerin değiştiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu raporun sonuçları da iyimser bir tablo çizmemektedir. Raporda “nüfusun yaşlanması olgusunun 21. yüzyılın en önemli demografik eğilimlerinden biri olduğu ve bu olgunun toplumun tüm katmanlarını geniş ölçüde etkileyeceği” belirtilirken, “nüfusun yaşlanmasının artık ihmal edilemeyecek boyutlara ulaştığı”⁸³ gerçeğine dikkat çekilmektedir.

Gerek 2009 yılı gerekse 2012 yılı raporlarında yer verilen bu çarpıcı bulgular küresel dünyanın ne denli büyük bir tehlike altında olduğunun işaretidir. Dünya küresel çapta demografik dönüşümlere sahne olmakta, nüfus dinamikleri üzerinde büyük değişimler yaşanmaktadır. Nüfus dinamikleri içinde bulunduğumuz yüzyılda insanlığın karşı karşıya bulunduğu sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları şekillendirmektedir. Sürdürülebilir gelişmenin nihai amacı olan bugünkü ve gelecek nesillerin refahı için nüfus dinamiklerinin sistematik bir şekilde değerlendirilmesi ve çok iyi planlanması gerekmektedir. Nüfus yapısındaki değişiklikler, nüfusun konumu ve yaş grupları gibi nüfus dinamikleri sürdürülebilir gelişmenin amaçları, hedefleri ve göstergelerinin yanı sıra gelişme stratejileri, politikaları ve programlarını

⁸² United Nations (UN), **World Population Ageing 2009**, New York: UN Population Division, 2009, s.viii.

⁸³ UNFPA ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge**, p.12.

bilgilendirmek zorundadır. Dünyada nüfusunu, insanların nerede yaşadıklarını ve kaç yaşlarında olduklarını bilmeksizin insanoğlunun gereksinimlerini karşılamak gerçekten güçtür.⁸⁴

Nüfus dinamikleri genelde dünya nüfusunun hızlı artışı, genç nüfus şişkinliği (*youth bulge*) ve nüfusun yaşlanması ile bağlantılı yaş yapısında meydana gelen değişiklikler, göç ve kentleşmeye bağlı yeniden mekânsal dağılımları içermektedir. Nüfusun bu mega eğilimleri- nüfus artışı, nüfusun yaşlanması, göç ve kentleşme- sosyal, ekonomik ve çevresel gelişmeleri büyük ölçüde etkilemektedir. Bu dinamikler üretim, tüketim, istihdam, yoksulluk ve sosyal yardım ile emekliliğe etki etmekte; dünya çapında güvence altına alınmaya gayret edilen sağlık ve hıfzıssıhha, eğitim, iskân, su, gıda ve enerji gibi payandaları artırmakta; dünyanın sınırlı kaynakları üzerinde artan bir şekilde baskı oluşturarak iklim değişikliğine neden olmakta ve çevresel sürdürülebilirliğe zarar vermektedirler. Nüfus dinamiklerinin bir özelliği de yukarıda belirtilen alanlardaki gelişmelere etki etmekle kalmayıp aynı zamanda bu gelişmelerden de etkilenmesidir, karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Nüfus dinamikleri cinsiyet eşitliği, insan hakları, kadının toplumdaki yeri ve sosyal, politik ve ekonomik hayata katılımları gibi pek çok konudan da etkilenmektedir.⁸⁵

Küresel dünya 21. yüzyılda demografik bir dönüm noktasının eşiğindedir. Tarihte ilk defa genç nüfus yaşlı nüfusa oranla azınlıkta kalacak; 65 yaş üzeri nüfus 5 yaş altı nüfusu sayıca geçecektir.⁸⁶ Dünya nüfusu küresel çapta yaşlanmaya devam etmektedir. Nüfusun yaşlanması gelecekte dünyayı geniş çapta etkileyecek en büyük tehdit alanları arasında gösterilmektedir. Mega küresel olgu olarak adlandırılan bu eğilim tüm dünyada ekonomileri ve toplumları dönüştürmektedir. Bu olgu kimilerine göre bir risk/tehdit olarak algılanmakta, kimileri de buna fırsat penceresinden bakmak gerekliliğine işaret etmektedir.⁸⁷

⁸⁴ United Nations Population Fund (UNFPA), **Population Dynamics in the Post- 2015 Development Agenda: Report of the Global Thematic Consultation on Population Dynamics**, UNFPA, UNDESA, UN-HABITAT, IOM, 2013.

⁸⁵ UNFPA, **Population Dynamics in the Post- 2015 Development Agenda: Report of the Global Thematic Consultation on Population Dynamics**, s.10

⁸⁶ World Health Organization (WHO), **Global Health and Aging**, WHO, National Institute of Aging, National Institute of Health, 2011,s.2.

⁸⁷ UNFPA ve HelpAge International **Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge**, s.16.

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2012 yılı "*Küresel Riskler Raporu*", beş ana kategoride belirlenen elli risk arasında nüfusun yaşlanması olgusuna da işaret etmektedir. Bu raporda dünyayı tehdit eden elli küresel risk beş kategoride değerlendirilmektedir; ekonomik, çevresel, jeopolitik, toplumsal ve teknolojik. Toplumsal riskler kategorisini nüfus dinamikleri, sosyal istikrar ve insan yaşamının sürdürülmesine etki eden eğilimler ve belirsizlikler oluşturmaktadır. Bu kategorideki küresel riskler çağdaş uygarlığın istikrarı ve nüfusun refahının sürekliliği sorunlarını gündeme getirmektedir. Toplumsal küresel riskler kategorisinin ağırlık merkezini önlenemeyen hızlı nüfus artışı oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak su rezervleri ve gıda tedariki krizleri ile nüfusun yaşlanmasıyla ilgili kötü yönetimi, toplumsal küresel riskler grubunda öne çıkan riskler olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal riskler grubunda yer alan hızlı nüfus artışı, çarpık kentleşme, gelir dağılımındaki aşırı dengesizlik ve nüfusun yaşlanmasına ilişkin riskler aynı zamanda ekonomik, çevresel ve jeopolitik risk gruplarıyla da doğrudan ilişki halindedirler. Raporda nüfusun yaşlanmasıyla ilgili kötü yönetimi şöyle tanımlanmaktadır: Nüfusun yaşlanmasıyla bağlantılı sosyal sorunlar ve artan maliyetler üzerine eğilmede başarısızlık.⁸⁸

Küresel demografik dengesizliğin iki yüzü olarak vurgulanan hızlı nüfus artışı ile nüfusun yaşlanmasıyla ilgili kötü yönetimi riskleri, Dünya Ekonomik Forumunun "*2013 Küresel Riskler Raporu*"nda da, olasılık ve etki bakımından büyük artış gösteren riskler arasında yer almıştır.⁸⁹

Nüfusun yaşlanması toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus yapısı ve dağılımındaki değişimler için kullanılan bir terimdir. Küresel doğurganlık ve yaşlı nüfusun ölüm oranlarındaki sürekli düşüşün doğal bir sonucu olarak nüfusun yaşlanması 21. yüzyılda en göze çarpan demografik eğilim olmuştur.⁹⁰ UNPFA daha önce de belirtildiği gibi "*tarihte ilk kez küresel nüfusun artık genç olmayacağı*" gerçeğini vurgulayarak nüfusun yaşlanmasını "*tüm dünyayı etkileyen demografik bir*

⁸⁸ World Economic Forum (WEF), **Global Risks 2012: Insight Report**, Geneva, WEF, 2012, s.35, 42-43.

⁸⁹ WEF, **Global Risks 2013: Insight Report**, s.48.

⁹⁰ L. A. Gavrilov ve P. Heuveline, "Aging of Population", **Encyclopedia of Population**, Vol.1, Eds. P. Demeny ve G. McNicoll, New York, MacMillan Reference USA, 2003, s.32.

devrim” olarak nitelemektedir.⁹¹ Günümüzde dünya nüfus yapısındaki dönüşümün tetiklediği nüfusun yaşlanması olgusu, küresel dünyanın başat sorunlarından biri haline gelmiş, toplumun tüm katmanlarını ve milli ekonomileri etkileyecek güce ulaşmıştır.

Nüfusun neden yaşlandığı sorusuna verilecek en basit cevap, doğum ve ölüm oranları düşük olduğunda nüfusun yaşlandığıdır. Bu model genç ve yaşlı toplumların nüfus piramitlerinin mukayese edilmesi neticesinde görülmektedir. Nüfusun yaşlanması bir toplumda yaşlı nüfusun daha çok yaşaması ve göreceli olarak daha az çocuğun doğmasıyla meydana gelmektedir. Yaşam beklentisi ile 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı yüksektir. Ölüm oranlarının nasıl düşer, toplumun tamamı nasıl daha az çocuk sahibi olmaya karar verir? Bu değişimleri anlamaya yarayan en önemli çerçeve daha önce izah edilen demografik dönüşüm kuramıdır. Demografik dönüşüm hızlı nüfus artışıyla sonuçlanan birbiriyle ilişkili sosyal, ekonomik ve demografik değişiklikler modelidir.⁹² Bu kuram dünyada yaşanan demografik değişimleri bugüne kadar en iyi açıklayan düşünce olarak değerlendirilmektedir.

2.1.1. Nüfusun Yaşlanmasının Ölçütleri

Bir nüfusun yaşlı nüfus olarak adlandırılması ve genç bir nüfusun yaşlanan bir nüfustan nasıl ayrılacağı konusu demografik ölçümlerden hareketle belirlenmektedir. Temel değişkenler olarak da ifade edebileceğimiz bu ölçümlerin her biri, bir toplumun yaşına dair hikâyenin bir bölümünü aktarır. Yaygın olarak kullanılan bu ölçümler şunlardır:

Nüfus Piramitleri: Nüfus piramidi bir nüfusun yaş ve cinsiyet yapısının çizgesel tasviridir. Bir toplam nüfus içinde cinsiyet ve yaş dağılımını gösterir. Nüfus piramitleri esasen binlerce sözcüğe değer grafiklerdir. Bir nüfus piramidinin şeklini belirleyen üç öge doğurganlık, ölümlülük ve göçtür. Bir ülkede doğan, ölen ve göç eden insanların sayısı o nüfus için tüm yaş ve cinsiyet gruplarının büyüklüğünü

⁹¹ UNFPA Resmi İnternet Sitesi, **Population Ageing: A Celebration and a Challenge**, <http://www.unfpa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 26 Şubat 2014).

⁹² Morgan ve Kunkel, **Aging: The Social Context**, s.69.

görece etkileyecektir. Bir nüfus piramidinin şekli, bir toplumun geçmiş, mevcut ve gelecek nüfus eğilimleri hakkında oldukça önemli bilgiler verirler; yalnızca demografik eğilimleri değil aynı zamanda toplum yaşamını da yansıtır. Gerçek piramit ya da geniş tabanlı piramit şekli, yüksek doğurganlık ve ölümlülük oranlarıyla genç nüfusa sahip ülkelerin özelliğidir. Üçgen ya da dar tabanlı piramit şekli, çok düşük doğurganlık ve ölümlülük oranlarını gösterir. Arıkovanı şeklindeki nüfus piramidi ise gerçek piramitten üçgen piramide geçişi yansıtır. Bazı nüfus bilimciler bir dördüncü piramit şeklinden bahsederler; ters piramit olarak adlandırılan çok dar tabanlı piramit şekli, doğurganlık oranlarının aşırı ölçüde düşük olduğunu gösterir.⁹³

Yaşlı orantısı: Nüfusun yaşlanmasının en açık ölçümlerinden biri yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranını değerlendirmektir. Bir toplumda yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde onu geçtiğinde o toplum yaşlı toplum olarak addedilir. Yaşlı nüfusun ölçümünde yaş orantısı olarak genelde 65 yaş kullanılır. Ancak bazı ülkeler ve küresel kuruluşlar 60 yaş temel almaktadır. Yaşlı orantısı çoğunlukla bir topluma ilişkin diğer demografik bilgilerle birlikte nüfusun yaşlanmasının profilini çıkarmak ve ülkeler arasında ya da tarihsel zaman aralıklarına göre karşılaştırma yapmak için kullanılır. Bu orantı nüfus piramitlerinden daha az karmaşıktır, ancak daha az bilgi sunar. Bir toplumdaki yaşlı orantısı nüfusun yaşlanmasının önemli bir göstergesini ortaya koyar.⁹⁴ Birleşmiş Milletlerin “2013 Dünya Nüfusun Yaşlanması Raporu’na” göre dünyada yaşlı nüfusun (60 yaş ve üzeri) küresel payı 1990 yılında yüzde 9,2 iken 2013 yılında yüzde 11,7’ye çıkmıştır. 2050 yılında ise 21,1’e yükseleceği öngörülmektedir.⁹⁵

Ortalama yaş: Herhangi bir nüfusun kapsamına giren bütün bireylerin yaşlarının ortalamasıdır. Aritmetik ortalama olarak da adlandırılır.

Ortanca (medyan) yaş: Medyan yaş, nüfusu iki eşit parçaya bölen yaştır; bir nüfusu oluşturan kişilerin yaşları sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. Buna

⁹³ L, Morgan ve S, Kunkel, **Aging, Society, and the Life Course**, 4th ed., New York, Springer Publishing House, 2011, s.58-59.

⁹⁴ Morgan ve Kunkel, **Aging: The Social Context**, s.75.

⁹⁵ United Nations, **World Population Ageing 2013**, New York, United Nations, 2013, s.xii.

göre nüfusun yarısı bu yaştan küçük diğer yarısı da bu yaştan büyüktür.⁹⁶ Nüfusun yaşlanmasının göstergelerinden biri de medyan yaştaki değişimdir. Küresel olarak medyan yaş 1950’de 24 yıl iken 2010’da 29 yıla artmıştır. 2050’de ise 36 yıla çıkması öngörülmektedir.⁹⁷

Doğuşta yaşam beklentisi: Yeni doğmuş bir bebeğin yaşamı boyunca mevcut yaşa özel ölümlülük hızlarına maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısıdır.

Bağımlılık oranları: Geleneksel olarak ekonomik bakımdan bağımlı olduğu düşünülen yaş gruplarının çalışma çağındaki nüfusa oranını ifade eder. Üç tür bağımlılık oranı vardır: Çocuk bağımlılık oranı, çalışma çağındaki her 100 kişi başına düşen çocuk sayısı; yaşlı bağımlılık oranı, çalışma çağındaki her 100 kişi başına düşen yaşlı sayısı; genel bağımlılık oranı ise, çalışma çağındaki her 100 kişi başına düşen çocuk yaşlı sayısıdır.⁹⁸

Küresel Yaşlanma Endeksi: Küresel yaşlanma endeksi, dünya ölçeğinde yaşlı nüfusun ekonomik ve sosyal refahının boyutlarını ölçmek ve izlemek için ortaya konulan ilk analitik çalışmadır. Uluslararası güncel nicel ve karşılaştırmalı verileri kullanır. Bu endeks yaşlı nüfusa yönelik politikaların oluşturulmasında ve iyileştirme çalışmalarında politika yapıcılar için son derece yararlı bir sistem olarak değerlendirilmektedir.⁹⁹

2.1.2. Nüfusun Yaşlanmasını Belirleyen Temel Faktörler

Dünya nüfusu yaşlanmaya devam etmekte ve toplumları meçhul demografik sulara doğru götürmektedir. Gelecekte yaşlı nüfusun sayısı daha da artacak, sağlıklı yaşam beklentisi yükselecek ve göreceli olarak çalışan nüfus sayısı azalacaktır. Bu değişimlerin toplumda yaratacağı sorunlar hakkında endişe doğuran görüşler artmaktadır. Elbette nüfusun yaşlanması yeni güçlüklerle yol açacaktır, ancak bunlar

⁹⁶ TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “Değişkenler Listesi”, http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?mhtmlcss&report=Metarp5.rdf&p_1=1149&p_harf=M (Erişim) 10 Nisan 2014.

⁹⁷ United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.10.

⁹⁸ Koç, Eryurt, Adalı ve Seçkiner, **Türkiye'nin Demografik Dönüşümü**, s.8.

⁹⁹ HelpAge International, **Global AgeWatch Index 2013: Purpose, Methodology and Results**, London, HelpAge International, 2013, s.4.

aşlamaz güçlükler değildir. Bu değişiklikler süreç iyi yönetildiği takdirde yeni fırsatları da beraberinde getirecektir. Zira insanların daha uzun ve sağlıklı yaşamlarının bir sonucu olarak çalışma yılları uzayacak, verim ve üretim hacminin daha farklı kapasitelerde artmasına yol açacaktır. Bu değişimin anahtarı bireysel, örgütsel ve toplumsal seviyede çok çeşitli boyutlarda uyum göstermektir. Nüfusun yaşlanması dünyanın hemen her bölgesinde vuku bulmaktadır.¹⁰⁰

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının artmasına neden olan dört temel faktör vardır:

1. Doğurganlık oranında (fertilitede) azalma; Fertilitede azalma nüfusun yaşlanmasının temel nedenidir. Zira doğum hızı düzenli bir şekilde düştüğü sürece, üreme çağındaki insanlar yaşlı kuşağa oranla daha az çocuk sahibi olacak, bu sürekli düşüş er ya da geç çocuk ya da genç nüfus sayısında azalmaya, buna paralel olarak yaşlı nüfus sayısında artışa yol açacaktır. Dünyada 1950'den beri doğum oranındaki düşüş dramatik boyutlara ulaşmıştır; 1950-1955 yılları arasında kadın başına 5,0 çocuk olan toplam doğurganlık (fertilite) hızı, 2005-2010'da 2,6'ya düşmüştür. Bu oranın 2045-2050'de ise 2,0'a kadar düşeceği öngörülmektedir.¹⁰¹

Fertilitede azalmanın bir sonucu olarak küresel nüfus içerisinde 15 yaş altı çocuk nüfusunun oranı 1965'de yüzde 38 iken bu oran 2013'de yüzde 26'ya düşmüştür ve gelecekte de düşmeye devam edecektir. Birleşmiş Milletler güncel nüfus projeksiyonlarına göre 2047 yılında 60 yaş ve üzeri nüfus sayısı 15 yaş altı nüfus sayısını geçecektir. Diğer bir öngörü de 2013'de yüzde beş olan 60 yaş ve üzeri nüfusun oranının düzenli olarak yükselmeye devam ederek 2050'de yüzde 11'e çıkacağı dolayısıyla bu oranın önümüzdeki kırk yıl içerisinde ikiye katlanacağıdır.¹⁰²

Günümüzde gelişmiş ülkelerde doğurganlık hızı nüfusun yenilenme düzeyinin altındadır. Gelişmekte olan ülkelere doğum oranındaki azalma, gelişmiş ülkelere nazaran daha geç başlamasına rağmen hızlı seyretmektedir. Gelişmiş ülkelerde uzun süreçte gerçekleşmiş olan bu düşüşün, gelecekte gelişmekte olan

¹⁰⁰ D. E. Bloom, A. Boersch-Supan, P. McGee ve A. Seike, "Population Aging: Facts, Challenges, and Responses", **Program on the Global Demography of Aging**, Working Paper Series, No. 71, 2011, s.1.

¹⁰¹ United Nations, **World Population Ageing 2009**, New York, United Nations, 2009, s.4.

¹⁰² United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.18.

ülkelerde çok keskin ve hızlı bir şekilde yaşanması, doğum hızı oranındaki bölgesel farklılıkların da azalması öngörülmektedir.¹⁰³

Fertilitede azalmaya dair diğer bir tespit de şudur: Doğumların sayısı dünya ölçeğinde dengelenmeye (sabitlenmeye) başlamıştır. Geçmiş demografik dinamiklerin bir mirası olan nüfus hacmi, mevcut fertilitite oranları ile birlikte şu anki doğumların sayısını belirlemektedir. 20. yüzyılın çoğu döneminde bir on yıldan diğerine dünyada doğumların sayısı artmıştır. Ancak günümüzde dünya henüz yeni bir demografik döneme girmiştir. Buna göre, doğumların sayısı yılda 140 milyona yakın bir sayıda kalacak ve yüzyıl sonuna dek yılda yaklaşık olarak 130 milyona düşecektir. Nüfus projeksiyonlarında öngörülen bu durumun uzun bir sürede gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu eğilim nüfus piramitlerinin şeklini üçgen biçimine dönüştürmektedir; bu şekil de demografik olarak yaşlı nüfusun bir özelliğidir.¹⁰⁴

2. Mortalitede (ölümlülük oranı) azalma: Fertilitite seviyesi düşerken, mortalite de özellikle yaşlı nüfus gruplarında düşmeye devam etmektedir. Fertilitite düşük seviyelere ulaştığında ve düşük kalmaya devam ettiğinde, yaşlı nüfus gruplarındaki mortalitede düşmeler nüfusun yaşlanmasının sebebi olarak önem kazanmaktadır. Özellikle son otuz yıldır düşük fertilitenin yaygın olduğu gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfus oranındaki artışlar yaşlı nüfus gruplarında ömrün uzamasından kaynaklanmaktadır.¹⁰⁵ Mortalitede azalma fertilitede azalmadan daha önce gerçekleşmiştir. Bu geçişin ilk safhalarında, fertilitite yükseldi, çok sayıda doğum gerçekleşti, özellikle bebek ve çocuk ölümlerinde azalma eğiliminin de etkisiyle bebek patlaması (*baby boom*) olarak bilinen dönem yaşandı. Bu nesil şu an çoğunlukla yaşlı nüfus grubu içerisinde yer almaktadır. Günümüzde II. Dünya savaşı sonrası bebek patlaması nesli özellikle gelişmiş ülkelerde büyük kitleler oluşturmaktadırlar. Bu geniş grup, toplam yaşlı nüfus içerisinde oldukça önemli bir nüfus payına sahiptir.¹⁰⁶

¹⁰³ United Nations, **World Population Ageing 2009**, s.4-5.

¹⁰⁴ United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.4-5.

¹⁰⁵ United Nations, **World Population Ageing 2009**, s.5-6.

¹⁰⁶ J. R. Beard, S. Biggs, D. E. Bloom, L. P. Fried, P. Hogan, A. Kalache ve S. J. Olshansky, "Introduction", **Global Population Ageing: Peril or Promise**, Geneva, World Economic Forum, 2012, s.4.

3. Yaşam süresinin uzaması: Doğuştaki yaşama umudu, diğer bir deyişle doğuşta beklenen yaşam süresi, dünyanın hemen her bölgesinde görülmektedir. Yaşam süresinin uzaması insanlık tarihindeki en önemli gelişmelerden biridir. Ancak yaşam süresinin uzaması hemen nüfusun yaşlanmasına sebep olmamaktadır. Yukarıda da izah edildiği üzere, bu sürenin iyileşmesine yönelik ilk gelişmeler çoğunlukla çocuk ölümlerindeki azalmadan ileri gelmekteydi. Bu eğilim ilk önce bebek ve çocuk sayısında artışa ve yaşlı nüfus oranında düşüşe neden olmuştur. Yaşam süresinin uzamasında devam eden seyir, çok sayıda yaşlı insanın hayatta kaldığı için yaşlı nüfusun oranının artmasına katkı yapmıştır. Böylece kaçınılmaz olarak, düşük mortalite ve yüksek yaşama umudu, nüfusun yaşlanması üzerindeki düşük doğurganlık oranlarının etkisini desteklemesine son vermiştir.¹⁰⁷

Bugün dünyada insanlar daha uzun süre yaşamaktadırlar. Ancak gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde büyük farklılıklar gözlenmektedir. Doğuşta yaşam beklentisinin dünyanın bütün bölgelerinde önümüzdeki on yıllarda artmaya devam edeceği beklenmektedir. 1950'den beri doğuştaki yaşama umudu (ortalama ömür uzunluğu) küresel düzeyde 21 yıl artmıştır; 1950-1955 yıllarında 46,6 yaş iken 2005-2010 yıllarında 67,6 olmuştur. Ancak ortalama olarak az gelişmiş bölgelerde doğuştaki yaşama umudunda artış 24,6 yıl olurken gelişmiş ülkelerde yalnızca 11,1 yıl artış gözlenmiştir. Doğuştaki yaşama umudunda bölgesel farklılıkların azalması beklenmektedir. Önümüzdeki kırk yılda yaşama umudu küresel olarak 8 yıl artarak 2045-2050 yıllarında 75,5 yaşa ulaşması öngörülmektedir. Doğuştaki yaşama umudu 2025-2030 yıllarına kadar gelişmiş bölgelerde 80 yaş, az gelişmiş bölgelerde ise 71 yaş olması beklenmektedir.¹⁰⁸

4. Nüfusun yaşlanmasının büyüklüğü ve hızı: 1950 yılından beri 60 yaş ve üzeri nüfus üç kattan fazla artış göstermiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre 2050'ye kadar bir üç kat daha artması öngörülmektedir.¹⁰⁹ 60 yaş ve üzeri nüfus dünyanın hemen her bölgesinde toplam nüfusun artış hızına oranla daha hızlı artmaktadır. Küresel olarak 80 yaş ve üzeri nüfus yaşlı nüfus içerisindeki daha genç gruplardan

¹⁰⁷ United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.6.

¹⁰⁸ United Nations, **World Population Ageing 2009**, s.6.

¹⁰⁹ United Nations, **World Population Ageing 2009**, s.10.

daha hızlı artmaktadır. 100 yaş ve üzeri nüfusun artış hızı ise daha yüksektir.¹¹⁰ Dünya daha yaşlı nüfuslara doğru önemli bir geçiş sürecinin ortasındadır. Dünya nüfusu gerek hacim gerekse yaş grupları açısından büyük ölçüde değişmektedir. Bu bağlamda yaşlı nüfus sayısı da yukarıda belirtildiği üzere çok hızlı artmaktadır. Bugün gelişmiş bölgelerde az gelişmiş bölgelere oranla yaşlı nüfus artış hızı daha yüksek olmasına rağmen giderek bu oran yavaşlama dönemine girecektir. Gelişmiş bölgelerde özellikle son otuz yılda nüfusun yaşlanması çok hızlı olmuştur. 1980'den 2010'a kadar bu bölgeler 60 yaş ve üzeri nüfus oranındaki artışı çok geniş ve hızlı bir şekilde yaşamıştır; bu oran 15,5'ten 21,8'e yükselmiştir. Buna karşın, gelecek otuz yıllık dönemde, 2010'dan 2040'a kadar, özellikle az gelişmiş bölgelerde nüfusun yaşlanması daha hızlı seyredecektir. 2050 yılında yaşlı nüfusun yaklaşık yüzde 80'inin az gelişmiş bölgelerde yaşayacağı öngörülmektedir. Bugün küresel yaşlı nüfusun üçte ikisinin gelişmiş bölgelerde yaşadığı göz önüne alındığında demografik geçiş sürecindeki değişimin ne denli büyük olacağı da anlaşılacaktır.¹¹¹

2.1.3. Nüfusun Yaşlanması: Tanımsal ve Demografik Bakış

Nüfusun yaşlanması 20. yüzyıl boyunca devam eden nüfus eğilimlerinin başlıca demografik sonucudur ve 21. yüzyılda nüfusların ayırıcı özelliği olmaya devam edecektir. Bu olgu yakın ve uzak gelecekte daha da yoğunlaşarak tüm dünyayı etkilemesi beklenen önemli bir küresel demografik eğilim olarak göze çarpmaktadır. Demografik geçiş sürecinin bir sonucu olan yaşlanma, doğurganlık oranlarındaki azalmaların ölüm oranlarındaki azalmaları izlediği bir süreçtir. Her iki oranın birlikte azalması kaçınılmaz olarak toplam nüfus içinde çocukların payının azalmasına, yaşlı insanların payının ise artmasına yol açmaktadır. Yaşlanma farklı zaman aralıklarındaki nüfus içerisinde genç ve yaşlı nüfus gruplarının görece büyüklüğü tarafından belirlenen dinamik bir süreçtir. Her bir grubun başlangıç büyüklüğü belirli bir zamanda çocuk doğurma yaşlarındaki nüfusa ve yaygın doğurganlık oranlarına dayanır. Ölüm oranları her bir grubun yaşlılığa kadar

¹¹⁰ UNFPA ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge**, s.19.

¹¹¹ United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.8-15.

yaşayacak kişi sayısını belirler. Göç de yaşlanmayı farklı şekillerde etkileyebilir, ancak milli seviyede etkisi oldukça azdır. Bu bakımdan nüfusun yaşlanmasında göçün etkisi burada işlenmemiştir.¹¹²

Demografik yaşlanma bugün neredeyse dünyanın bütün bölgelerinde görülmektedir, fakat boyutu ve hızı bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun yaşlanması ölüm ve doğurganlık oranlarındaki azalma ile birlikte göreceli olarak son zamanlarda görülmekte iken, gelişmiş ülkelerde nüfus on yıllardır yaşlanmaktadır. Günümüzde en yaşlı nüfus grupları gelişmiş ülkelerdedir, ancak yaşlı insanların çoğu gelişmekte olan ülkelere oturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere yaşlı nüfusun oranı gelişmiş ülkelere nispeten daha yüksektir. Dünyada yaşlı nüfus giderek az gelişmiş ülkelere yoğunlaşmaktadır.¹¹³

Tarihte ilk kez gelişmiş ülkelerde başlayan yaşlanma, bugün gelişmekte olan ülkelerin çoğunda görünmektedir ve orta vadede kaçınılmaz olarak tüm ülkeleri etkileyecektir. Nüfusun yaşlanmasına bağlı yaş yapısındaki değişimin geniş bir yelpazede ekonomik, politik ve sosyal süreçlere derin bir etkisi olacaktır. Sosyal güvenlik sistemlerinden evde bakım hizmetlerine, sağlıktan mali boyutlara kadar bu eğilimin kamu sağlığına ve milli ekonomilere etkisi dramatik olacaktır. Tüm dünyanın büyük bir küresel krizle karşı karşıya kalması beklenmektedir.¹¹⁴

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “*Dünya Nüfusun Yaşlanması 2013 Raporu*” ile “*Nüfus Gerçekleri*” Aralık 2012 Bülteninde yer alan “*Nüfusun Yaşlanması ve Kalkınma: Madrid’den On Yıl Sonra*” başlıklı Rapor, incelenen 2002, 2007, 2009 ve 2012 yılı raporlarından daha iyimser bir tablo çizmemektedir. Her iki çalışma da nüfusun yaşlanması olgusunun ulaştığı boyutu ve nüfus projeksiyonlarında öngörülen durumu ortaya koyarken toplumun bu küresel tehdit karşısında bir an önce harekete geçmesinin gerektiğine işaret etmektedir. Her iki çalışmada yer verilen temel bulgular şunlardır:¹¹⁵

¹¹² United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.3.

¹¹³ United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.3.

¹¹⁴ United Nations, **World Population Ageing 2009**, s.1.

¹¹⁵ United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.xiii.

1. Nüfusun yaşlanması dünyanın hemen her ülkesinde yer almaktadır. Nüfusun yaş yapısındaki değişim dünyanın bütün bölgelerinde daha yaşlı bir yapıya dönüşmektedir. Yaşlanma mortalitede azalma ile daha da önemlisi fertilitede azalmanın bir sonucudur. Bu süreç toplam nüfus içinde çocukların oranının göreceli olarak düşmesine ve yaşlı insanların oranının artmasına neden olmaktadır. Yaşlı insanların (60 yaş ve üzeri) küresel payı 1990'da 9,2 iken 2013'de bu oran 11,7'ye yükselmiştir. Bu oranın toplam nüfus içinde artmaya devam ederek 2050'de 21,1'e yükselmesi öngörülmektedir.

2. Küresel olarak, 2013'de 841 milyon olan yaşlı insanların sayısının 2050'de 2 milyara çıkarak ikiden fazlaya katlanması beklenmektedir. Yaşlı insanların tarihte ilk kez 2047'de çocukların sayısını geçeceği öngörülmektedir. Günümüzde yaşlı insanların üçte ikisi gelişmiş ülkelerde yaşamaktadır. Az gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfus gelişmiş ülkelere kıyasla daha hızlı arttığı için nüfus projeksiyonları yaşlı insanların az gelişmiş ülkelerde yoğunlaşacağını göstermektedir. 2050'ye kadar dünyada yaşlı nüfusun yaklaşık onda sekizi az gelişmiş ülkelerde yaşayacaklardır.

3. Nüfusun yaşlanmasının önemli sosyal ve ekonomik sonuçları bulunmaktadır. Yaşlı bağımlılık oranları gelişmiş ülkelerle bazı gelişmekte olan ülkelerde hâlihazırda düşüktür ve önümüzdeki on yıllarda da düşmeye devam edecektir. Bu durum yaşlı insanlar için sosyal güvenlik sistemlerinde mali baskıya neden olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda yaşlı insanlar arasında yoksulluk oranı yüksektir. İnsanlar daha uzun süre yaşadığı için bulaşıcı olmayan hastalıklar ve engellilik halinin yaygınlığı yaşlı nüfusun artışına paralel olarak artmaktadır. Nüfusun yaşlanması ve bulaşıcı olmayan hastalıklarda artışın yaygınlaşmasına neden olan demografik eğilimler çocuk ve yetişkin ölüm oranlarındaki sert düşüş ile doğurganlık oranlarındaki azalmadır. Bu durum da pozitif demografik eğilimler olarak değerlendirilmektedir.

4. Nüfusun yaşlanması bireylere ve topluma yarar sağlamaktadır. İnsanlar daha uzun süre yaşamaktadırlar. Doğuşta yaşam beklentisi artmaktadır. Yaşlı insanlar başta çocukları ve torunları olmak üzere ailelerine önemli ölçüde mali destek sağlamaktadırlar. Yaşlı insanların küresel ekonomiye katkıları da dikkate değer boyuttadır. Dünya ölçeğinde 65 yaş ve üzeri kadınların işgücündeki oranı

1990’da yüzde 10 iken, 2012’de yüzde 13’ çıkmıştır. 2020’de ise yüzde 14’e artması beklenmektedir. Aynı dönemde yaşlı erkeklerin işgücüne katılımının yüzde 31’de seyredeceği öngörülmektedir.

5. Yaşlı insanlar giderek artan bir şekilde yalnız başına ya da sadece eşleriyle bağımsız yaşayabilmektedirler. Dünyada yaşlı nüfusun yüzde 40’ı bağımsız yaşamaktadır. Bağımsız yaşama oranı gelişmiş ülkelerde oldukça yüksektir, hemen hemen yaşlı insanların üçte ikisi bağımsız yaşamaktadırlar.

6. Yaşlı nüfusun kendisi de yaşlanmaktadır. Küresel olarak, 80 yaş ve üzeri nüfusun yaşlı grup içerisindeki oranı 2013’de yüzde 14 idi. Bu oranın 2050’de yüzde 20’ye çıkacağı öngörülmektedir. Bu öngörü gerçekleşirse, 2050’de dünyada 80 yaş ve üzeri nüfusun sayısı 402 milyona ulaşacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) “Sağlıklı Yaşam Ömre Ömür Katar: 2012 Dünya Sağlık Günü Küresel Özeti” başlıklı analiz çalışmasında, nüfusun yaşlanmasının kaçınılmaz ve öngörülebilir bir olgu olduğuna vurgu yapılmakta, toplumda birçok seviyede değişikliğe yol açacağı, hem güçlükler hem de fırsatlar yaratacağı belirtilmektedir. Yaşlanmaya yaşam seyri açısından yaklaşan analiz çalışmasında Dünya Sağlık Örgütü’nün açıkladığı kilit noktalar şunlardır:¹¹⁶

- Nüfusun yaşlanması günümüzde düşük ve orta gelirli ülkelerde daha hızlı cereyan eden küresel bir olgudur. Nüfusun yaşlanmasını ilk tecrübe eden yerler arasında Avrupa ve Japonya yer almakta iken bugün en dramatik değişim Küba, İran ve Moğolistan’da vuku bulmaktadır.
- Nüfusun yaşlanması ayrılmaz bir şekilde sosyo-ekonomik gelişme ile bağlantılıdır. Tipik olarak bir ülke geliştiğinde daha çok kişi yeni doğum ve çocukluk çağında yaşamını sürdürür, doğurganlık oranları düşer, insanlar daha uzun süre yaşarlar. Bu değişiklikler dolayısıyla gelişimi destekler. Ancak bunlar aynı zamanda nüfusun yaşlanmasının neden olan değişkenlerdir. Eğer toplumlar yaşlı insanların sağlığını koruyamazsa ve

¹¹⁶ World Health Organization (WHO), **Good Health Adds Life to Years: Global Brief for World Health Day 2012**, Geneva, World Health Organization, 2012, s.5-7.

topluma katılımını sağlayamazsa, bu kaçınılmaz demografik dönüşüm gelecekteki sosyo-ekonomik gelişmeleri de yavaşlatabilecektir.

- Yaşlanma bir yandan toplumda güçlükler yaratırken aynı zamanda fırsatlar da sunmaktadır. Nüfusun yaşlanması tedavi ve sağlık hizmetleri, emeklilik ve sosyal güvenlik sistemlerine artan taleple birlikte uzun dönem sağlık ve sosyal bakıma artan ihtiyaca bağlı olarak toplumda güçlüklerle neden olacaktır. Fakat yaşlı insanlar aile üyeleri, gönüllüler ve işgücünün aktif katılımcıları olarak önemli katkılar yapmaktadırlar. Onlar önemli sosyal ve ekonomik kaynaklardır. Yaşama umudundaki artış topluma büyük bir katkı anlamına gelmektedir. Bu güçlükler ve fırsatlar arasındaki denge toplumun bunlara vereceği karşılıkla belirlenecektir. Eğer toplum bu güçlükler ve fırsatları iyi yönetebilirse geleceğini de garanti altına alabilecektir.
- Yaşlı insanların sağlıklı olmasını sağlamak nüfusun yaşlanmasına küresel karşılığın merkezidir. Sağlıksızlık yaşlı insanların topluma katılımında engeller yarattığı gibi nüfusun yaşlanmasının maliyetini de artıracaktır. Yaşlı nüfusun sağlıksız olması yalnızca bireysel değil, aynı zamanda yaşlı insanların aileleri ve toplum için de bir yüküdür, etkileri de derindir.
- Yaşlanma kentleşme, teknolojik gelişme ve küreselleşme gibi diğer önemli küresel eğilimlerle ilişkilidir. Göç ve kentleşmenin sosyal yapı ve ilişkileri değiştirdiği gibi yaşama umudundaki artış da insanların nasıl yaşadığını ve yaşama dair planlarını etkileyecektir. 20. yüzyıla dayanan sosyal modellerin hızla değişen bu çevrede etkili olması olası değildir.

Yukarıda yer verilen bulgular ve kilit noktalar nüfusun yaşlanması olgusunun küresel bir kriz olarak artık göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaştığını açıkça ortaya koymaktadır. Dünyada hızlı seyreden nüfus artışı ile birlikte nüfusun yaşlanmasının neden olduğu demografik değişimler hükümetlerin politika önceliklerinin de yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini işaret etmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan “*Dünya Nüfus Politikaları 2013 Raporu*” yeni demografik eğilimler çerçevesinde, 1976 ila 2013 yılları arasında 197 ülkede hükümetlerin nüfus

politikalarında ve buna ilişkin göstergelerdeki değişiklikleri belgelemektedir. Söz konusu Raporda tüm dünyada nüfusun yaşlanması konusunda hükümetlerin politikalarına yönelik değişikliklerin de altı çizilmektedir. Buna dair vurgulanan önemli noktalar şunlardır:¹¹⁷

- Dünya çapında hükümetlerin yarısından fazlası (yüzde 55) 2013 yılında nüfusun yaşlanmasını ülkelerinde kaygılanılacak önemli bir sorun olarak değerlendirmiştir. Gelişmiş ülkelerin yüzde 92'si, az gelişmiş ülkelerin ise yüzde 42'si nüfusun yaşlanmasını esas sorun olarak görmektedir.
- 2005-2013 yılları arasında nüfusun yaşlanmasını esas sorun olarak değerlendiren gelişmiş ülkelerdeki hükümetlerin oranı yüzde 76'dan yüzde 92'ye çıkarken, az gelişmiş ülkelerde bu oran çok az değişmiştir (yüzde 43'ten yüzde 42'ye).
- 2013 yılında Avrupa ve Kuzey Amerika'daki hükümetlerin onda dokuzundan fazlası nüfusun yaşlanmasını esas sorun olarak görürken, bu oran Afrika hükümetlerinde yüzde 33, Asya'da ise yüzde 38'dir.
- Geçerli bilgi elde edilen 189 ülke arasında 61 ülkenin (yüzde 47) hükümetleri zorunlu emeklilik yaşını değiştirmiştir. 89 ülkenin (yüzde 38) hükümetleri ise son beş yıl içinde emeklilik sistemlerinde reform yapmışlardır. 47 ülke (yüzde 25) son beş yıl içinde hem emeklilik yaşını değiştirmiş hem de emeklilik sisteminde reform yapmışlardır. Hükümetlerin yüzde 47'si ise ne emeklilik yaşını değiştirmiş ne de emeklilik sisteminde reform yapmıştır.

Görüldüğü üzere günümüzde dünyada küresel risk alanları içerisinde ön plana çıkan nüfusun yaşlanması olgusunun önemini kavrayarak politika önceliklerini yaşlı nüfusun gereksinimlerine göre yeniden şekillendiren ülkeler olduğu gibi bu büyük meselenin ayırımına varmayan ülkelerin de bulunduğu gözlenmektedir. Buraya kadar nüfusun yaşlanması olgusu üzerine çok şey söylendi, bu olgunun ölçütler, olguyu belirleyen faktörler gibi pek çok ayrıntı işlendi. Küresel nüfusu tehdit eden önemli unsurlardan biri olduğuna vurgu yapıldı. Ancak dar kapsamda basit bir tanımlamanın

¹¹⁷ United Nations, **World Population Policies 2013**, New York, United Nations, 2013, s.5-6.

ötesine gidilmedi. Burada nüfusun yaşlanması olgusunun literatürde kabul gören tanımını yaparak dünyada ve Türkiye’de nüfusun yaşlanmasının nasıl seyrettiğine, demografik yapılara ve nüfus projeksiyonlarında öngörülen verilere bakalım.

Nüfusun yaşlanması; *“bir nüfusun yaş yapısının değişerek, o nüfustaki çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların (60 yaş ya da 65 yaş ve üzeri) payının göreceli olarak artmasıdır.”*¹¹⁸ Demografik yaşlanma olarak da adlandırılan nüfusun yaşlanması, diğer bir ifadeyle, *“toplam nüfus içinde yaşlı insanların oranının yükselmesiyle sonuçlanan demografik değişim sürecidir.”*¹¹⁹ Nüfusun yaşlanması kısaca, düşen doğurganlık oranları, daha düşük bebek ölüm oranları ve yaşlı gruplarda hayatta kalma oranlarındaki artış nedeniyle vuku bulmaktadır. 1950-1955 yılları arasında toplam doğurganlık kadın başına 5 çocuk iken 2010-2015 arasında 2,5 çocuğa düşmüştür ve düşmeye devam etmesi beklenmektedir. Dünya nüfusunun yaşlanması ilerleyici ve hızlıdır. Eşi benzeri yaşanmamış küresel bir olgudur. Nüfusun yaşlanmasından bahsederken nüfusun demografik yaşlanma ile bireysel yaşlanmayı birbirinden ayırmak gerekir. Demografik yaşlanma yaşlı bireylerin toplam nüfus içinde daha geniş paya sahip olmaları sürecidir. Bireysel yaşlanma ise bireyin yaşlanmasıdır. Bireysel yaşlanma süreci de çok boyutludur ve fiziksel, psikolojik ve sosyal değişiklikleri kapsamaktadır. Burada ağırlıklı olarak nüfusun yaşlanması süreci ele alınmaktadır. Bireysel yaşlanmanın boyutlarına ileride değinilecektir. ¹²⁰

2.2. NÜFUSUN YAŞLANMASININ DEMOGRAFİK YANSIMALARI VE KÜRESEL EĞİLİMLER

Nüfusun yaşlanması günümüzde bütün dünyada toplumlar ve ekonomiler üzerinde değişim rüzgârları estiren bir küresel eğilim olarak öne çıkmaktadır.

¹¹⁸ Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı* 2007, Ankara, DPT, Yayın No DPT: 2741, 2007, s.5; TÜİK Resmi İnternet sitesi, “Yaşlanıyoruz” 3 Şubat 2014 tarihli Basın Odası Haberleri, http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2014_4_20140203.pdf (Erişim) 18 Nisan 2014.

¹¹⁹ United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.1; United Nations, “Population Ageing and Development: Ten years after Madrid”, **Population Facts**, New York, United Nations, December 2012, No.2012/4.

¹²⁰ United Nations ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty- First Century: A Celebration and A Challenge**, s.20-21.

Toplumun tüm katmanlarında derin etkiler bırakacak en önemli demografik mega eğilimdir. Dünya nüfusu hızla yaşlanmaya devam etmektedir. Tarihte ilk kez düşük fertilitite, çocuk ve yaşlı nüfus gruplarında hayatta kalma oranlarında artış ve daha sağlıklı bir yaşam nedeniyle küresel nüfus artık genç olmayacaktır. Nüfusun yaşlanması bugün dünyanın hemen her bölgesinde ve çeşitli gelişme düzeyindeki ülkelerde vuku bulmaktadır. Bugün geniş genç nüfusa sahip ülkeler de dâhil olmak üzere, sosyal güvenlik sistemlerinin zayıf olduğu ve kurumsal gelişmenin ilerleme kaydettiği gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı seyretmektedir. Artık dünya küresel çapta ortak bir sorunla karşı karşıyadır. Hiçbir ülke bu durumdan istisna tutulamaz. Yaşlı nüfus sayısı 10 milyondan fazla olan 15 ülkenin 7'si gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. 2050 yılına kadar, günümüzde gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan diğer 15 ülkede de 10 milyon veya daha fazla yaşlı nüfusun olması beklenmektedir. Bu kuşak dünyanın hemen her bölgesinde toplam nüfusa oranla daha hızlı bir artış göstermektedir.¹²¹

Yaşlanma küresel sağlığın iyiye gitmekte olduğunun bir göstergesidir ve aynı zamanda gelişmenin de bir zaferidir. Bugün insanlar daha uzun süre yaşamaktadırlar. Elbette tıbbi gelişmeler, sağlık hizmetlerinde ve hijyen koşullarında iyileşmeler, iyi beslenme, sağlıklı yaşam, eğitim ve ekonomik refahın bunda katkısı büyüktür. Nüfusun yaşlanması bireyler, aileler ve toplumlara sosyal ve ekonomik zorluklar yaratıyor olsa da, doğru politikalar ile toplumlar yaşlanan dünya için hazırlık yaparak bu zorlukları fırsatlara dönüştürebilirler.¹²² Zira yaşlı nüfus aile bireyleri, gönüllüler ve işgücünün aktif katılımcıları olarak topluma önemli katkılar sağlamaktadırlar. Yaşam deneyimleri boyunca edindikleri bilgelik onları, hayati bir sosyal kaynak yapar. Geleceğin büyüyen ülkelerinin, sayısı hızla yükselen yaşlı nüfusun bilgelik, enerji ve deneyimlerini olumlu manada kullanmak suretiyle, henüz tam anlamıyla el atılmamış bu küresel sorunu çözmekte başarılı olan ülkeler olacağından şüphe yoktur. Ülkeler ne kadar çabuk harekete geçerse, bu küresel dönüşümün yararlarını herkese sağlama konusunda o kadar şanslı olacaklardır. Sağlıklı yaşlanmaya yatırım

¹²¹ UNFPA ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty- First Century: A Celebration and A Challenge**, s.16; UNFPA Resmi İnternet Sitesi, "Population Ageing: A Celebration and a Challenge", <http://www.unfpa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 20 Nisan 2014.

¹²² UNFPA Resmi İnternet Sitesi, "Population Ageing: A Celebration and a Challenge", <http://www.unfpa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 20 Nisan 2014.

yapan ülkeler bütün toplum için önemli bir sosyal ve ekonomik geri dönüşün yolunu açacaklardır.¹²³

2.2.1. Dünyada Nüfusun Yaşlanması

Bu bölümde nüfusun yaşlanmasının küresel boyutu ve buna etki eden demografik eğilimler incelenirken gerek mevcut durum gerekse nüfus projeksiyonlarında öngörülen geleceğe yönelik senaryolardan hareket edilmiştir. Demografik veriler genel olarak önde gelen küresel kuruluşların güncel çalışmalarından elde edilmiştir. Dünyada demografik yaşlanmanın bölgesel olarak nasıl seyrettiği, etki ve sonuçlarını görmek amacıyla belirli coğrafya ve ülkelerin verileri irdelenmektedir. Böylece bütün dünyayı etkileyen bu küresel eğilimin farklı bölgelerdeki durumuna ilişkin karşılaştırma yapmak mümkün olabilecektir.

BM Nüfus Fonu (UNFPA) ve HelpAge International adlı sivil toplum kuruluşunun işbirliğinde 1 Ekim Dünya Yaşlılar günü dolayısıyla hazırlanan “21. Yüzyılda Yaşlanma: Bir Kutlama ve Bir Meydan Okuma” başlıklı rapor,¹²⁴ yaşlanan nüfusun göz ardı edilemeyeceği gerçeğini ortaya koyarken yaşlı nüfusun normal nüfusa oranla daha hızlı arttığının altını çizmektedir. Demografik değişimin ülkelerin sosyal hizmet, emeklilik ve sağlık sistemlerine büyük yük getireceğinden endişe edildiği belirtilen raporda açıklanan demografik veriler incelendiğinde, yaşlanmanın küresel bir olguya dönüştüğü ve üzerinde ciddi çalışmaların yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan “*Dünya Nüfusun Yaşlanması 2013 Raporu*” da 2012 yılı raporunda yer alan bilgi ve verileri güncellemektedir.

Her iki rapor karşılaştırıldığında dünyada yaşanmakta olan demografik dönüşümün bir sonucu olan demografik yaşlanmanın etkilerinin ve süregelen demografik eğilimlerin halen geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan küresel dünyanın artık nüfusun yaşlanması gerçeğini göz ardı etmemesi gerekliliği ortaya

¹²³ WHO Resmi İnternet Sitesi, “10 facts on ageing and the life course”, <http://www.who.int/features/factfiles/ageing/en/> (Erişim) 21 Nisan 2014.

¹²⁴ UNFPA ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge**.

çıkılmaktadır. Yanlış anlaşılmaya yer vermemek açısından, incelenen rapor ve çalışmalarda yaşlı nüfusun hangi yaş grupları arasında değerlendirildiğini açıklamak gerekir. Birleşmiş Milletler 60 yaş ve üzeri nüfusu yaşlı nüfus olarak kabul etmektedir. 65 yaş ve üzeri insanları yaşlı olarak kabul eden küresel kuruluşlar ve ülkeler de bulunmaktadır. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yaşlı nüfus için 65 yaş ve üzerini kullanmaktadır.

Aşağıda yer verilen demografik göstergeler ve eğilimler Birleşmiş Milletler'in 2009, 2012 ve 2013 yılı raporlarının karma bir versiyonu olarak güncellenmiştir halidir ve küresel yaşlanmanın boyutunu yansıtmaktadır. Bu göstergeler BM verilerine dayandığından yaşlı nüfus için 60 yaş ve üzeri esas alınmıştır:¹²⁵

- 1950 yılında, yaşlı nüfusun (60 yaş ve üzeri) sayısı 205 milyon idi. 2012'de bu sayı 810 milyona, 2013'de ise 841 milyona yükseldi. 1950 yılı ile kıyaslandığında yaşlı nüfusun bugüne kadar dörtten fazlaya katlandığı görülmektedir. En az on yıl içinde bu sayının 1 milyara çıkması, 2050 yılında ise 2 milyara ulaşarak bugüne oranla neredeyse bir üç kat daha artması öngörülmektedir.
- Dünyada yaşlı nüfusun toplam nüfus içinde oranı bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Bölgesel farklılıklar karşılaştırıldığında ortaya çıkan tablo şöyledir: 2012 yılında Afrika'da nüfusun yüzde 6'sı 60 yaş ve üzeri idi; bu oran Latin Amerika ve Karayipler'de yüzde 10, Asya'da yüzde 11, Okyanusya'da yüzde 15, Kuzey Amerika'da yüzde 19 ve Avrupa'da yüzde 22 idi. 2050 yılında ise bu oranların Afrika'da 10, Asya'da yüzde 24, Okyanusya'da yüzde 24, Latin Amerika ve Karayipler'de yüzde 25, Kuzey Amerika'da yüzde 27 ve Avrupa'da yüzde 34 olacağı öngörülmektedir.
- Dünyada her geçen saniyede iki kişinin 60. yaş gününü kutladığı göz önüne alındığında yıllık toplam 60. yaş günü sayısı yaklaşık 58 milyon olmaktadır.

¹²⁵ United Nations, **World Population Ageing 2013**; UNFPA ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty- First Century: A Celebration and A Challenge**; United Nations, **World Population Ageing 2009**.

- Dünyada yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı 1950’de yüzde 8 idi. 2009’da yüzde 11’e 2013’de yüzde 12’ye yükseldi. Bu oranın 2050’ de ikiye katlanarak yüzde 22’ ye ve 65 yaş ve üzeri nüfusun ise yüzde 16’ya çıkması öngörülmektedir.
- Dünyada yaşlı nüfus son otuz yılda (1980-2010) 8,6’dan yüzde 11’e yükselerek yüzde 2,4 oranında artmıştır. Yaşlı nüfusun küresel çapta artış oranı 2010-2015 arasında yüzde 3,2 iken 2045-2050 yılları arasında bu oranın 1,8’e düşmesi beklenmektedir.
- Ortalama yaşam beklentisi (yaşama umudu) 1950’de gelişmiş ülkelerde 65 yaş, az gelişmiş ülkelerde 42 yaş idi. 2010-2015 yılları arasında yaşama umudu gelişmiş ülkelerde 78 yaş, az gelişmiş ülkelerde 68 yaş iken; 2045-2050 arasında yeni doğanların gelişmiş ülkelerde 83, gelişmekte olan ülkelerde 75 yaşına kadar yaşayacağı öngörülmektedir. Görüldüğü gibi zaman içerisinde gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkelerdeki yaşama umudu arasındaki fark daralmaktadır.
- Geçtiğimiz on yıllık dönemde yaşlı insanların sayısı 178 milyon artış gösterdi. Bu sayı neredeyse Pakistan’ın toplam nüfusuna eşit durumdadır.
- Dünyada her dokuz kişiden biri yaşlı nüfusa dâhildir, 2050 yılında bu oranın beşte bire artması beklenmektedir.
- 2050 yılında, dünyada yaşlı nüfusun yüzde 80’inin gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı, bu yaş grubunun 15 yaş altındaki nüfusu geçeceği öngörülmektedir.
- Günümüzde yaşlı nüfus sayısı 10 milyondan fazla olan on beş ülkenin yedisi gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. 2050 yılına kadar, yaşlı nüfusu 10 milyonu geçecek ülke sayısının 33 olması; bu ülkelerden 5’inin yaşlı nüfus sayısının 50 milyonu geçmesi beklenmektedir. Bu 33 ülkenin 22’si ise şu anda gelişmekte olan ülkelerdir.
- Yaşlı nüfusun sayısı, dünyanın hemen her bölgesinde, toplam nüfusa oranla daha hızlı artmaktadır.

- Yaşlanma sadece gelişmiş ülkelere has bir durum değil; kıtalara göre yaşlı nüfusun toplam nüfusa göre oranına bakıldığında tüm dünyayı etkileyen bir süreç olduğu anlaşılmaktadır.
- Küresel olarak 80 yaş ve üzeri nüfus, yaşlı nüfus içindeki daha genç gruplardan daha hızlı artmaktadır. Toplam yaşlı nüfus içinde 80 yaş ve üzeri kişilerin oranı 1950’den 2013’e kadar yüzde 7’den yüzde 14’e yükselerek ikiye katlamıştır. 2050 yılında bu oranın yüzde 19’a çıkması beklenmektedir.
- Dünyada 100 yaşını kutlayan nüfus sayısı çok hızlı artmaktadır. Bugün Japonya’da 60 yaş ve üzeri kişi sayısı, toplam nüfusun yüzde 30’unu oluşturmaktadır, 100 yaş ve üzeri kişi sayısı 50 binden fazladır. 2050 yılında bu sayının 3,2 milyona ulaşması öngörülmektedir.

“21. Yüzyılda Yaşlanma: Bir Kutlama ve Bir Meydan Okuma” başlıklı raporda yaşlı insanların neden önemli olduğunu vurgulayan yedi sebep de oldukça dikkat çekmektedir. Bu sebepler şunlardır:¹²⁶

- Yaşlı erkeklerin yüzde 47’si yaşlı kadınların yüzde 24’ü aktif olarak işgücüne katılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşlı insanların yüzde 90’ı çalışmaktadır.
- Çin’de 2022 yılında çalışan çiftçilerin ortalama yaşının 50 ya da hatta 60 yaş ve üzeri olması beklenmektedir.
- Doğu ve Güney Afrika’da zayıf çocukların yüzde 40-60’ı büyük ebeveynleri tarafından bakılmaktadır.
- Mısır’da 2010 yılında 60 yaş ve üzeri insanların oranı toplam nüfusun yüzde 8’ini oluşturmakta idi, fakat seçmenin yüzde 13,6’sını oluşturduğu hesaplandı.
- 60 yaş ve üzeri Amerikalıların yüzde 53’ü internet kullanmaktadır.
- Avustralya’da 65-74 yaş grubundaki kadınlar bakıcılık ve gönüllü işlerden ekonomiyeye yılda 16 milyar Avustralya doları katkı yapmaktadırlar.

¹²⁶ HelpAge International Resmi İnternet Sitesi, “Ageing in the 21st Century: Infographic”, <http://www.helpage.org/resources/ageing-in-the-21st-century-a-celebration-and-a-challenge/ageing-in-the-21st-century-infographic/> (Erişim) 21 Nisan 2014.

- 2012’de 106 yaşındaki Japon Saburo Shochi sadece toplu taşıma araçlarını kullanarak dünya turunu tamamlayan en yaşlı kişi olmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) dünya nüfusunun yaşlanmasını küresel sağlığın iyileşmesinin bir göstergesi olarak görmektedir. Ancak diğer raporlara benzer şekilde bu olgunun güçlükler ve fırsatlar pencerelerinden iki farklı boyutta ele alınabileceğine de işaret etmektedir. WHO bu küresel krizin boyutunu “Yaşlanma ve yaşam seyri üzerine on gerçek” başlıklı çalışmada demografik yaşlanmaya şöyle dikkat çekmektedir:¹²⁷

1. Dünya nüfusu hızla artmaktadır: 2000-2050 yılları arasında, 60 yaş üstü dünya nüfusunun oranı yüzde 11’den yüzde 22’ye çıkarak katlanacaktır. Aynı dönemde, 60 yaş ve üzeri kişi sayısı 605 milyondan, 2 milyara çıkması beklenmektedir.
2. Dünya 80 ya da 90’lı yaşları gören her zamankinden daha fazla nüfusa sahip olacaktır. 80 yaş ve üzeri kişilerin sayısı 2000-2050 döneminde dörde katlanacak, 2050 yılına kadar bu sayı 450 milyona yaklaşacaktır. Orta yaştaki erişkinlerin çoğunluğunun yaşayan ebeveynlerinin olduğu daha önce hiç görülmemiştir.
3. 2050’de yaşlı insanların yüzde 80’i düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşayacaktır. Şili, Çin ve İran’daki Amerika Birleşik Devletleri’nden daha yüksek yaşlı nüfusun oranına sahip olacaktır. Afrika’daki yaşlı insanların sayısı 54 milyondan 213 milyona artacaktır.
4. Yaşlı insanlar için temel sıkıntılar bulaşıcı olmayan hastalıklardan ileri gelmektedir. En yoksul ülkelerde dahi, yaşlı insanların çoğu kalp hastalığı, kanser, diyabet ve kronik akciğer hastalığı gibi bulaşıcı olmayan hastalıklar nedeniyle ölmektedir. En sık görülen engellilik halleri de görme bozukluğu, bunama, işitme kaybı ve eklem hastalıklarıdır.

¹²⁷ World Health Organization (WHO) Resmi internet sitesi, “10 facts on ageing and the life course”, 2012, <http://www.who.int/features/factfiles/ageing/en/> (Erişim) 21 Nisan 2014.

5. Düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde yaşayan yaşlı insanların hastalık taşıma riski zengin ülkelerde yaşayanlara oranla daha yüksektir. Düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde, ölüm oranları normal ölüme oranla üç kat daha fazla görülmektedir, görme bozukluğu ve işitme kaybı ise çok daha yüksek oranlara sahiptir. Bu sorunların çoğunu kolayca ve ucuza önlemek mümkündür.
6. Dünya çapında uzun yaşamaya bağlı olarak Alzheimer gibi bunama hastalığı yaşayanların sayısında dramatik bir artış olacaktır. Uzun vadeli bakım ihtiyacı artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bakıma muhtaç yaşlı nüfus sayısının 2050 yılında dörde katlanacağı tahmin edilmektedir. Çok yaşlı insanların çoğu kendi evinde bağımsız yaşama kabiliyetini yitireceğinden evde ve kurumda bakım hizmetlerine ihtiyaç talebi artacaktır.
7. Yaşlı insanlar için etkin ilk basamak sağlık ve bakım hizmetleri çok önemlidir.
8. Destekleyici, “*yaşlı dostu*” ortamlar yaşlıların yaşam kalitesini yükseltmekte ve yaptıkları katkıyı en üst düzeye çıkarmaktadır. Bu tür fiziksel ve sosyal çevreler oluşturmak yaşlı insanların aktif katılımı ve bağımsızlığı üzerinde büyük etkileri olabilmektedir.
9. Sağlıklı yaşlanma, yaşamın erken dönemlerinde sağlıklı davranışlarla başlar; elbette bu sağlıklı beslenme, aktif yaşam, spor ve sigara, alkol, vb. gibi sağlık risklerinden uzak durmakla alakalıdır. Ancak başlamak için asla geç değildir, örneğin 60-75 yaşları arasında sigarayı bırakmak erken ölüm riskini yüzde 50 oranında azaltmaktadır.
10. Yaşlılık dönemi ile ilgili varsayımlarımızı yeniden tasarlamalıyız. Toplumun önyargıları kırması ve 21. yüzyıl için yeni yaşlanma modelleri geliştirmesi gerekmektedir. Yaşlıların toplumsal ve çalışma hayatına aktif ve görünür katılımını teşvik eden toplumlarda herkes bu durumdan yarar görmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü’nün “*Küresel Sağlık ve Yaşlanma*” raporunda, dünyanın bir dönüm noktasında olduğu ifade edilerek beş yıl içerisinde tarihte ilk kez 65 yaş ve

üzeri nüfusun 5 yaş altı çocuk nüfusunu geçeceği belirtilmektedir. Bu raporda öne çıkan bulgular şunlardır:¹²⁸

- 2010 yılında 524 milyon olan (toplam nüfusun yüzde 8'i) 65 yaş ve üzeri nüfusun 2050'de 1,5 milyona çıkması beklenmektedir. Bu oran dünya nüfusunun yüzde 16'sına tekabül etmektedir. Yaşlı insan sayısının az gelişmiş ülkelerde yüzde 250, gelişmiş ülkelerde ise yüzde 71 oranında artacağı öngörülmektedir.
- Bu dikkate değer olgu doğurganlık oranındaki azalmadan ve yaşam süresinin uzamasından kaynaklanmaktadır.
- Düşük ve orta gelirli ülkelerde çok hızlı ve dramatik bir demografik değişim yaşanacaktır. Gelişmiş ülkelerin çoğu değişen yaş yapısına on yıllarda uyum göstermişti. Fransa'da 65 veya üzeri nüfusun yüzde 7'den 14'e katlanması, 100 yıldan daha fazla zaman almıştı. Buna karşın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaş yapısının değişimi daha hızlı seyretmektedir. Örneğin Fransa'da bir yüzyıldan fazla zaman alan demografik geçiş süreci Brezilya ve Çin'de 20 yıldan daha az zaman alacaktır.

OECD ülkelerinin çoğunda nüfusun yaşlandığı gözlemlenmektedir. Yaşlı nüfusa ilişkin 2011 yılı OECD raporuna göre; yaşam beklentisi oranının yüksekliği ve doğum oranlarındaki azalma nedeniyle OECD ülkelerindeki yaşlı nüfus (65 yaş ve üzeri) 2008 yılında yüzde 14'tü. Yaşlı nüfus oranı yükselen ekonomilerde (Brezilya, Çin, Hindistan ve Güney Afrika), Meksika ve Türkiye'de nispeten daha düşük. OECD ülkelerindeki yaşlı nüfus 1995 ve 2008 tarihleri arasındaki toplam nüfus oranından 1,5 kat daha hızlı arttı. Çalışan nüfusa göre yaşlı nüfus oranı ile yaşlı bağımlılık oranı sürekli bir şekilde artıyor. Yaşlı bağımlılık oranı ekonomik olarak aktif ve emekli nüfus arasında bir denge göstergesidir. Bu oran ülkeler arasında oldukça farklı oranlara rağmen (yüzde 34 Japonya, yüzde 9 Meksika) 2008'de OECD'de yüzde 22 civarında idi.¹²⁹

¹²⁸ World Health Organization (WHO), Global Health and Aging, s.2-4.

¹²⁹ OECD, "Concentration of the Elderly Population in Regions", in **OECD Regions at a Glance 2011**, OECD Publishing, 2011, http://dx.doi.org/10.1787/reg_glance-2011-24-en (Erişim) 17 Mart 2014.

2012 yılı OECD çevre raporunda, dünya nüfusunun 2050 yılında 7 milyardan 9 milyara çıkması ve dünya ekonomisinin yaklaşık dört katına çıkarak, enerji ve doğal kaynaklara olan talebin artmasının beklendiği ifade edilmektedir. 2030-2050 yılları arasında ortalama GSYİH büyüme oranlarının Çin ve Hindistan'da yavaşlaması öngörülürken, Afrika'da dünyanın en yüksek büyüme oranları görülebilecektir. OECD ülkelerinde bugün yüzde 15 olan 65 yaş ve üzeri nüfus oranının 2050 yılında nüfusun dörtte birini geçmesi beklenmektedir. Çin ve Hindistan'da da nüfusun önemli ölçüde yaşlanması, başta Afrika olmak üzere, dünyanın diğer bölgelerinde genç nüfusun hızla artması beklenmektedir. Bütün bu demografik değişimler, yüksek yaşam standartları, bunlar sonucunda değişen yaşam tarzları ve tüketim biçimleri ise çevre açısından önemli sonuçlar doğuracaktır. 2050 yılına kadar kent sakinlerinin dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 70'sini oluşturması ve bunun da hava kirliliği, trafik yoğunluğu ve atık yönetimi gibi sorunları arttırması öngörülmektedir.¹³⁰

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde de durum çok farklı değildir; demografik değişim AB'nin nüfus yapısını dönüştürmektedir. Nüfusun yaşlanmasının kapsamı ve hızı yaşam süresinin uzaması, doğum oranı ve göç konusunda gelecekteki trende bağlıdır. Demografik faktörler, uzun vadede 25 senelik bir sürede çok daha az değişkenlik göstermesine rağmen, kısa vadede ekonomik faktörlerden daha az değişkenliğe tabiidir. Doğum oranlarının hafifçe artması beklenmektedir. EUROPOP2010 projeksiyon çalışmalarına göre, üye ülkelerde bir bütün olarak 2010'da 1,59 olan doğum hızı, 2030'da 1,64'e, 2060'da ise 1,60'a yükselmesi öngörülmektedir. Bu projeksiyon döneminde 2010'da erkekler için 76,7 olan doğuştan yaşam beklentisi 2060'da 84,6'ya; bayanlar için ise 82,5'ten 89,1'e artması öngörülmektedir. AB'nde 65 yaşta yaşam beklentisi erkeklerde 5,2 yaş, bayanlarda ise 4,9 yaş artması beklendiğinden, 65 yaş yaşam beklentisi erkeklerde 22,4 yaş, bayanlarda ise 25,6 yaşa ulaşacak. Üye ülkelerde yıllık bazda göç akışının 2010'da 1.043.000 kişi (toplam doğal nüfusa oranla 0,2'ye eşit), 2020'de 1.332.500 kişi

¹³⁰ OECD, **OECD Environmental Outlook to 2050. The Consequences of Inaction**, OECD Publishing, 2012, <http://dx.doi:10.1787/9789264122246-en> (Erişim) 18 Mart 2014.

artması, daha sonra 2060'da düşüşe geçerek 945.000 kişiye ulaşması tasarlanmaktadır.¹³¹

AB nüfusunun 2040'a kadar yüzde 5.0 artması (2010'da 502, 2040'da 526 milyon), 2060'da düzenli bir şekilde yüzde 2.0 artışla düşüşe geçerek 517 milyona ulaşması öngörülmektedir. Yukarıda izah edilen nedenlere ve nüfusa bağlı olarak yaş yapısı da büyük ölçüde değişecektir; 15-64 yaş grubunda nüfus azalacak (projeksiyon döneminde yüzde 14 düşüş), 65 yaş üstü nüfus sayısı artarak neredeyse ikiye katlanacaktır (2010: 87,5 milyon, 2060: 152,6 milyon). Buna paralel olarak yaşlı bağımlılık oranı da ikiye katlanacaktır.

Birleşmiş Milletler Bölgesel Komisyonları 2002 Madrid Uygulama Planının uygulanması ve gözlem konusunda hükümetlere destek sağlamaktadır. Afrika Ekonomik Komisyonu (ECA) bölgesi verilerine göre Afrika'da 60 yaş ve üzeri nüfusun durumu incelendiğinde, günümüzde toplam nüfusun yüzde 6'sını oluşturan bu nüfus grubu 2050 yılında yüzde 10'a ulaşarak demografik geçiş süreci yaşayacaktır. Afrika'da demografik yaşlanma ekonomik ve sosyal güçlüklerin gölgesinde vuku bulmaktadır. Yaşlı insanların çoğunun ekonomik durumu tehlikededir, yoksulluk riski taşıyan yaşlı insan sayısı oldukça fazladır. Bu insanların çoğu hizmete ve pazara erişimin kısıtlı olduğu kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Bu yaş grubunun önemli bir kısmı işgücüne dayanan çiftçilikle geçinmektedir. Yaşlı insanlar için en önemli sorun sağlık hizmetlerine ve ilaca erişimdir. Yiyecek sıkıntısı, salgın hastalıklar, sosyal güvenlik sistemlerindeki bozukluklar, ayrımcılık, kötü muamele ve HIV virüsü öne çıkan sorunlardır. Sadece Sahra altı Afrika'da 50 yaş ve üzeri HIV virüsü taşıyan kişi sayısı 3 milyondur. Temel verilere Afrika'da yaşlı insanların durumunu kısaca şöyle özetleyebiliriz:¹³²

- Afrika'da 2012'de 60 yaş ve üzeri nüfusun sayısı 59,7 milyondur ve toplam nüfusun yüzde 6'sını oluşturmaktadır. 2050'de bu sayı 215 milyona artacak ve bölgesel nüfusun yüzde 10'u temsil edecektir.

¹³¹ European Commission, **The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010-2060)**, Brussels, European Commission, 2012.

¹³² UNFPA ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty- First Century: A Celebration and A Challenge** , s.100-111.

- Afrika’da 80 yaş ve üzeri nüfus 2012’de 5 milyon iken 2050’de 22,5 milyona (yüzde 1) yükselecektir.
- Ortalama olarak 60 yaşında bir erkek diğer bir 16 yıl daha yaşamayı umarken, bu yaştaki bir kadın bir 18 yıl daha yaşama umudu taşımaktadır.
- Doğuşta yaşama umudu erkekte 56, kadında ise 59 yıldır.
- Dünyada doğuşta yaşam beklentisi en düşük olan 40 ülke arasında 39’u Afrika’da bulunmaktadır.
- Dünya genelinde 35,8 milyon 60 yaş ve üzeri insan doğuşta yaşam beklentisi 60 yılın altında olan ülkelerde yaşamaktadır. Bu yaşlı insanların yaşadığı 36 ülke, Afganistan hariç, Afrika’dadır.
- 80 yaş ve üzeri nüfus içinde her 7 erkeğe 10 kadın düşmektedir.
- HIV virüsünün etkilerine rağmen tüm ülkelerde yaşlı nüfus sayısı ve oranı artmaktadır.

Birkaç on yıl önce nüfusu oldukça genç olan Asya da bugün küresel bir mesele olarak ortaya çıkan nüfusun yaşlanması kervanına katılmıştır. Çin, Singapur ve Kore yaşlanan topluma geçiş aşamasındadırlar, Birleşmiş Milletlerin tanımına göre 2020 yılında yaşlı toplum olacaklardır. 65 yaş ve üzeri yaştakilerin 2006’da yüzde 20’yi geçtiği Japonya hâlihazırda çok yaşlı bir toplumdur.¹³³ Japonya nüfusun yaşlanması sürecinde önemli bir modeldir. Bu bakımdan yıllar içerisinde nüfusun nasıl yaşlandığını ve gelecekte ulaşacağı zirveyi açıklamak yararlı olacaktır.

2012’de toplam nüfusu 127,66 milyon olan Japonya’da 65 yaş ve üzeri yaşlı insanların sayısı 29,92 milyon (toplam nüfus içindeki payı 23,4), 75 yaş ve üzerindeki insanların sayısı ise 14,78 milyon (11,6) olmuştur. Diğer bir deyişle, Japonya’da her beş kişiden biri 65 yaş ve üzeri yaş grubunu temsil etmektedir, otuz yıl içinde ise her üç kişiden biri bu yaş grubunu temsil edecektir. Yaşlı nüfus sayısındaki artışın nedenlerinden biri dünyada doğuşta yaşam beklentisi en yüksek ülke olmasıdır. Japonya’da doğuşta yaşama umudu erkekler için 79,4 yıl ve kadınlar

¹³³ H. S. Phang, “Population Aging and Productivity in Asian Countries”, **Population Aging and Productivity in Asian Countries**, Tokyo, Asian Productivity Organization, 2011, s.3.

için ise 85,9'dur. Japonya 1970 yılında yaşlanan bir toplum oldu. Dünya Sağlık Örgütünün tanımına göre 65 yaş ve üzeri nüfusu yüzde 7 olan ülke yaşlanan toplumdur. Japonya'da 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı 1994'de yüzde 14'e çıktı ve ülke yaşlı toplum haline geldi. Bu ülkede yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı 24 yılda ikiye katlanırken, bu süreç Fransa'da 125 yılda, Almanya'da ise 40 yılda gerçekleşti. Gelecekte Japonya'nın nüfusunun 2015'de 125 milyona düşmesi beklenirken yaşlı nüfus 34 milyon (yüzde 27) olacaktır. 2035'de toplam nüfus 111 milyona düşecek yaşlı nüfusun sayısı 37 milyona (yüzde 34) yükselecektir. 2055'de ise toplam nüfus 68 milyona, yaşlı nüfus 29 milyona düşecektir. 2055 yılı 65 yaş ve üzeri yaştakilerin toplam nüfusa oranının yüzde 42 ile zirve yaptığı yıl olacaktır.¹³⁴

Asya-Pasifik bölgesi küresel ölçüde nüfusun yaşlanması olgusunun ön saflarında yer almaktadır. Bölgede yaşam süresinin artması sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmenin bir olumlu sonucu olurken, nüfusun hızlı yaşlanmasının derin ve geniş kapsamlı etkileri vardır. Yaşlı insanların çoğu sosyal korunmadan yoksundur, bu grubun sadece yüzde 30'u bir tür sosyal yardım almaktadır. Birleşmiş Milletler Asya-Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP) bölgesine ait temel gerçekler şunlardır:¹³⁵

- Asya-Pasifik bölgesinde yaşlı insanların sayısı benzeri görülmedik şekilde artmaktadır. 2012 yılında 453 milyon olan bu sayı 2050 yılında üçe katlanarak 1,26 milyona yükselecektir.
- 2050 yılında bölgede her dört kişiden biri 60 yaşın üzerinde olacaktır.
- 2050 yılında Doğu ve Kuzeydoğu Asya'da her üç kişiden biri 60 yaş ve üzerinde olacaktır.
- 60 yaş ve üzeri nüfusun çoğunluğunu (yüzde 53,5) kadınlar oluşturacaktır. Hatta 80 yaş ve üzeri kadınların daha büyük bir çoğunluğunu kadınlar temsil edecektir.

¹³⁴ International Longevity Center-Japan (ILC-Japan), **A Profile of Older Japanese**, ILC-Japan, 2013 (Erişim) http://www.ilcjapan.org/agingE/doc/POJ_2013_1.pdf, 26 Nisan 2014, s.4-8.

¹³⁵ UNFPA ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty- First Century: A Celebration and A Challenge**, s.123.

Batı Asya’da Arap bölgesi gençlik şişkinliği (*youth bulge*) olgusunun yükseldiği bir demografik geçiş süreci yaşamaktadır. Ancak, Körfez İşbirliği Konseyinin altı ülkesi hariç, çeşitli ekonomik güçlükler nedeniyle düşük nüfus bağımlılığı oranının yarattığı fırsat penceresi yeterince kullanılamamıştır. Batı Asya’da doğuştan yaşam beklentisinde artış gözlenmektedir. Ancak yaşlı nüfusun çoğu yoksulluk sınırında yaşamaya devam etmektedir. Yaşlı nüfus halen yoksul insanlar arasında en yüksek payı teşkil etmektedir. Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCWA) bölgesine ait demografik yaşlanma ile ilgili gerçekler şunlardır:¹³⁶

- 2012 yılında 60 yaş ve üzeri nüfus, 17, 6 milyon olan toplam nüfusun yüzde 7’sini oluşturmuştur.
- Bölge ülkelerinin neredeyse tamamında yaşlı insanların sayısının artması beklenmektedir. 2050 yılında Batı Asya nüfusunun yüzde 19’unu yaşlı nüfus oluşturacaktır.
- 2050 yılında bölge ülkelerinin yaklaşık tümünde, Irak, Ürdün, Filistin, Suriye ve Yemen hariç, yaşlı insanlar toplam nüfusun dörtte birini (yüzde 22-36 arasında) oluşturacaklardır.
- 2005-2010 yılları arasında ortalama doğuştan yaşam beklentisi erkekler için 71 yıl, kadınlar için 75 yıl olmuştur. 2045-2050 yıllarında erkeklerde 77 yıla, kadınlarda ise 81 yıla yükselmesi beklenmektedir.
- Yaşlı kadın sayısı yaşlı erkeklerin sayısını geçecektir. 2012’de 60 yaş ve üzeri her 100 kadına 85 erkek düşmekte idi.

Latin Amerika’ya gelince, bu bölge de geniş kapsamlı bir demografik dönüşümün ortasındadır. Geçmişte genç nüfusuyla anılan Latin Amerika artık o günlerden uzaktadır. 1960’lı ve 1970’li yıllarda Latin Amerika dünyadaki diğer ülkelere nazaran en yüksek doğurganlık oranlarına, en düşük medyan yaşlara ve en hızlı nüfus artış oranlarına sahipti. Hatta 1980’li ve 1990’lı yıllarda gençlerin nasıl eğitileceği, geniş ailelerin nasıl barındırılacağı ve her sene hızla artan çalışma

¹³⁶ a.g.r., s.128.

çağındaki nüfusa nasıl istihdam sağlanacağı en büyük sosyal ve ekonomik güçlüklerdi. Yaşanan demografik geçiş sürecinde 1960'larda yüzde 2,7 olan nüfus artış hızı dramatik bir şekilde 2000'lerde yüzde 1,3'e düşmüştür. Düşüş eğilimi halen devam etmektedir. Nüfus artışının yavaşlaması paralelinde nüfus yaşlanmaktadır. Latin Amerika'da 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki payı 2005'de yüzde 6,3 iken 2050'de yüzde 18,5'a çıkarak üçe katlanması beklenmektedir. Bununla birlikte medyan yaş 14 yıl içerisinde 26 yaştan 50 yaşa yükselecektir. Brezilya, Şili ve Meksika'nın da dâhil olduğu Latin Amerika ülkelerinin çoğunun gelecekte Amerika Birleşik Devletleri'nden daha çok sayıda yaşlı nüfusa sahip olması beklenmektedir. Latin Amerika'da demografik geçişin arkasında yatan iki temel faktör vardır; doğurganlık oranının azalması ve yaşam süresinin uzaması. İlk faktör toplam nüfusun sayısını görece azaltırken, ikincisi yaşlı nüfusun sayısını görece artırmaktadır.¹³⁷

Burada Latin Amerika'da yaşanan demografik geçiş süreci ile Türkiye arasındaki benzerliğin altını çizmek yararlı olacaktır. Türkiye de geçmişte genç nüfus yapısıyla dikkat çekiyordu. Demografik dönüşüm sürecinde değişime uğrayan Türkiye nüfusu genç nüfus olma özelliğini hızla kaybetmektedir. Demografik eğilimler devam ettiği takdirde Türkiye nüfusu önümüzdeki on yıllarda yaşlı nüfus özelliği kazanacaktır. Birleşmiş Milletlerin 2012 ve 2013 yıllarına ait raporları¹³⁸ incelendiğinde, Türkiye ve Meksika'da yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranlarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. 2012 yılında 60 yaş ve üzeri Türkiye nüfusunun toplam nüfusa oranı yüzde 9,6 iken Meksika'da bu oran yüzde 9,5 olmuştur. 2013 yılında Türkiye'de 60 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 10,7'ye artarken Meksika'da bu oran yüzde 9,3'e gerilemiştir. Ancak 2050 yılında Türkiye'de söz konusu oranın yüzde 26, Meksika'da ise yüzde 25,8 olacağı öngörülmektedir.

21. yüzyıl boyunca Latin Amerika ve Karayipler'de demografik değişim sürecinde nüfusun hızlı yaşlanması baskın rol oynayacaktır. Yaşlanma başlangıçta

¹³⁷ R. Jackson, R. Strauss ve N. Howe, **Latin America's Aging Challenge: Demographics and Retirement Policy in Brazil, Chile, and Mexico**, Washington, Center for Strategic and International Studies, 2009, s.1-7.

¹³⁸ UNFPA ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty- First Century: A Celebration and A Challenge**, s.95; United Nations, **World Population Ageing 2013**, s.170, 174.

Avrupa'dan en çok göç alan ülkelerde hissedildi. Bu ülkeler erken 20. Yüzyılda demografik geçiş sürecine ilk başlayan ülkelerdi ve bu yüzden en gelişmiş sosyal güvenlik sistemlerine sahiptiler. Diğer bölge ülkeleri düşen bağımlılık oranlarından birkaç yıl daha yarar göreceklerdir. Ancak daha sonra hızlı bir yaşlanma sürecine girilecektir. Bu süreç Avrupa'da olduğu gibi bir yüzyıl sürmeyecektir, demografik değişiklikler 20-30 yıl içerisinde yer alacaktır. Küresel olarak en hızlı yaşlanan ülkelerin dörtte biri Latin Amerika ve Karayipler bölgesindedir.¹³⁹

Latin Amerika ve Karayipler yeni bir demografik döneme girmektedir. Demografik manada bölge 1950 yıllarındaki genç nüfus yapısından yaşlanan bir toplum yapısına geçiş yapma aşamasındadır. Bu geçiş dönemi önümüzdeki on yıllarda gerçekleşecektir. 1950'de 60 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 6 iken, 2010'da yüzde 10'a yükselmiştir. 2040'da yüzde 21'e 2100'de ise yüzde 36'ya çıkacağı öngörülmektedir. Demografik geçiş süreci Latin Amerika ve Karayipler'de dünyanın diğer bölgelerinden daha hızlı vuku bulacaktır. Yaşlı insanların 15 yaş altı çocuk sayısına oranı 25 yıl içerisinde tüm beklentileri aşacaktır. 2010'da her 100 çocuğa düşen yaşlı insan sayısı yaklaşık 36 idi. Nüfus projeksiyonları 2036'da bu oranın tersine döneceğini ve 2040'da her 100 çocuğa 116 yaşlı insanın düşeceğini işaret etmektedir. Karayipler bölgesinde yaşlanma endeksi 2040 yılında her 100 çocuğa 142 yaşlı insan şeklinde değişecektir.¹⁴⁰

Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu bölgesine ait verilere göre Latin Amerika'da nüfusun yaşlanmasına dair öne çıkan diğer gerçekler şunlardır:

- 2012'de 60 yaş ve üzeri nüfusun sayısı 63,1 milyonu, bu sayı bölgedeki toplam nüfusun yüzde 10'unu oluşturuyordu. 2050'de yaşlı insan sayısının 187 milyona (yüzde 25) artması beklenmektedir.
- 2012'de 9,3 milyon kişi (yüzde 2) 80 yaş ve üzeri nüfusa dâhildi. 1950-2050 yılları arasında 80 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde

¹³⁹ D. Cotlear, "Population Aging: Is Latin America Ready?", **Population Aging: Is Latin America Ready?**, ed. D. Cotlear, Washington, The World Bank, 2011, s.31-33.

¹⁴⁰ S. Huenchuan, **Ageing, solidarity and social protection in Latin America and the Caribbean: Time for progress towards equality**, Santiago, United Nations ECLAC, 2013, s.13-14.

0,4'ten yüzde 6'ya (41,4 milyon) artacaktır. 2075'de her 10 kişiden biri 80 yaş ve üzeri olacaktır, hatta bu yaş grubu 10 yaş altı çocuk sayısını geçecektir.

- Latin Amerika ve Karayipler'in nüfusu gelişmiş ülkelere göre daha hızlı yaşlanmaktadır. 2050 yılına kadar bu bölgenin gelişmiş ülkelerin bugün yaşlandığı gibi aynı derecede yaşlanacaktır.
- Nüfus projeksiyonlarına göre 2036 yılında, tarihte ilk kez, yaşlı nüfus sayısının çocuk sayısını geçeceği öngörülmektedir. Bununla beraber bölge bariz bir şekilde heterojendir. Örneğin: Küba, Martinik ve A.B.D. Virgin Adaları nüfusun yaşlanması sürecinden oldukça uzaktırlar. 2010'da yaşlı insanların sayısı hemen hemen 15 yaş altı çocuk sayısına eşdeğerdi. Belize, Bolivya, Fransız Gine'si, Guatemala, Haiti, Honduras, Nikaragua ve Paraguay'da yaşlanma endeksinin (15 yaş altı her 100 çocuğa düşen 60 yaş ve üzeri kişi sayısı) 2040'da 70'in altında olacağı tahmin edilmektedir. Bu sayı öngörülen alt-bölgesel ortalamalardan oldukça düşüktür.
- Latin Amerika ve Karayipler'de 60 yaş ve üzeri her sekiz erkekten biri 80 yaş ve üzerine kadar yaşamını sürdürmektedir. Kadınlarda bu oran altıda birdir.¹⁴¹

Latin Amerika ve Karayipler'de nüfusun yaşlanmasına dair demografik gerçekler yaşlı insanlara özel bir dikkat gösterilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Onların ilgileri, ihtiyaçları, topluma katkılarının yeniden gözden geçirilmesi önem arz etmektedir. Yaşlı insanları sadece yardım alan pasif izleyicilerden ziyade gelişmenin temel aktörlerinden biri haline gelmelerini sağlayacak koşullar hazırlanmalıdır. Son yıllarda bölge ülkeleri küresel krizin yarattığı güçlükleri aşma konusunda önemli adımlar atmıştır. Ancak yoksulluk ve işsizlik olguları alarm vermeye devam etmektedir. Bölgede yaş, cinsiyet ve etnik

¹⁴¹ UNFPA ve HelpAge International, *Ageing in the Twenty- First Century: A Celebration and A Challenge* , s.118.

yapıya dayalı eşitsizlik, ayrımcılık ve hak ihlalleri öne çıkan sorunlar arasında gelmektedir.¹⁴²

Bölgede yaygın olan unsur eşitsizliktir. Yaşlı nüfusta eşitsizlik gerekli önlemler alınmadığı takdirde daha da derinleşecektir. Ülkelerin çoğunda yaşlı insanların çoğunluğunun emeklilik/yaşlılık aylığı yoktur. Yaşlı insanlar ekonomik destek ve korunmadan yoksundur. Sağlık bakım ve tedavi hizmetleri demografik, epidemiyolojik ve teknolojik değişiklikler nedeniyle artan talebe uyum göstermekte zorlanmaktadır. İstihdam tabanlı sosyal güvenlik teminatlarında eşitsizlik mevcuttur. Demografik geçiş aile yapılarını da değiştirmektedir. Nüfus yaşlandıkça hanelerde yaşayan yaşlı insan sayısı da artmaktadır. Şimdiye kadar aileler yaşlı üyelerine duygusal, ekonomik, sosyal ve sağlık bakım desteği sağlamakta idiler, bakım ve sosyal bütünleşme sorumluluğunu üstleniyorlardı. Ancak artık aile kurumu değişen aile yapısı karşısında fire vermeye başladılar. Ekonomik ve sosyal güvenlik desteği olmadan bu sorumluluklarını yerine getirmekte zorlanmaktadırlar.¹⁴³

Gelecek yaşlı nüfus dalgası iki temel değişikliğe neden olacaktır. İlki emeklilik sistemlerinin yeniden biçimlendirilerek genç nüfusa yük getirmeyecek şekilde yaşlı nüfusa destek sağlayacak kapasitenin oluşturulmasıdır. İkincisi ise nüfus henüz genç görünümünde iken yaşam standartlarının iyileştirilmesidir. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri ve Japonya yaşlı toplumlar haline dönüşmeden önce zaten varlıklı ülkelerdi. Latin Amerika zenginleşmeden yaşlı nüfus artabilir. Bu durumda Latin Amerika ülkeleri hızlı bir gelişme gösteremez ve ekonomilerini kalkındıramazlarsa büyük bir ekonomik ve sosyal krizin etkisinde kalması kaçınılmazdır. Latin Amerika ülkeleri bu nedenle sosyal güvenlik sistemlerinde reform yapma gayreti içerisindeyler.¹⁴⁴

Latin Amerika'nın gelecek yaş dalgasının neden olacağı demografik yaşlanmaya hazırlanmak için hala yeterli vakti vardır. Demografik yaşlanma süreci güçlüklerin yanında ekonomik büyüme ve gelişme için yeni bir fırsat penceresi

¹⁴² Huenchuan, **Ageing, solidarity and social protection in Latin America and the Caribbean**, s.14.

¹⁴³ UNFPA ve HelpAge International, **Ageing in the Twenty- First Century: A Celebration and A Challenge** , s.118.

¹⁴⁴ Jackson, Strauss ve Howe, **Latin America's Aging Challenge**, s.7.

açmaktadır. Bu süreç ülkelerin çoğunda 2020 yılına kadar devam edecektir. Pencere kapanmadan bölge ülkeleri hazırlıklarını tamamlamak zorundadırlar. Eğer Latin Amerika yaşlanma sürecini iyi yönetirse dünyada oynadığı rol daha büyük olacaktır. Tüm ülkeler Şili'nin tarihi büyüme performansını yakalarlarsa yaşam standartları 2030 yılında ikiye katlanabilecektir. Gelecekte yüksek gelirli ülkeler kategorisine yalnızca Şili değil, belki de Arjantin, Brezilya ve Meksika da girebileceklerdir.¹⁴⁵

Kısaca, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde nüfusun yaşlanması, içinde bulunduğumuz dönemin temel demografik olgusudur ve gelecek on yılların da en önemli demografik eğilimi olacaktır. Bu olgunun gerek yaşlanan toplum (demografik yaşlanma) gerekse yaşlı insanlar (bireysel yaşlanma) için oldukça büyük etkileri vardır. Toplumun bu benzeri görülmemiş duruma uyum göstererek bir an önce politika önceliklerini bu doğrultuda yeniden gözden geçirmelidir.¹⁴⁶

Nüfusun yaşlanması ile ilgili yukarıda yer verilen demografik veri ve eğilimler bu olgunun tüm dünyayı etkileyen küresel bir olgu olduğuna işaret etmektedir. Dünyanın hemen her bölgesinin bu olgunun etkisi altında olduğu, yakın ve uzak gelecekte de bu etkinin devam edeceği anlaşılmaktadır. Toplumlar büyük bir demografik değişimin orasındadır. Bu süreç bölgesel ve toplumsal farklılıklar gösterse de değişmeyen tek şey demografik yaşlanmanın göz ardı edilemeyeceğidir.

2.2.2. Türkiye’de Nüfusun Yaşlanması

Türkiye’de mevcut demografik eğilimlerin devam edeceği varsayımından hareketle yapılan hesaplamalar, 21. yüzyılın dünya genelindeki beklentiler paralelinde Türkiye’de de yaşlı yüzyılı olacağına işaret etmektedir.¹⁴⁷ Türkiye’nin yaşamakta olduğu demografik dönüşüm sürecinde gözlenen en önemli demografik olgu, nüfusun yaşlanma eğilimi içinde olmasıdır. Doğurganlık ve ölüm oranlarında azalma sonucu ortaya çıkan bu olgu, Türkiye’nin yakın ve uzak gelecekte en önemli

¹⁴⁵ Jackson, Strauss ve Howe, *Latin America’s Aging Challenge*, s.43-46.

¹⁴⁶ Huenchuan, *Ageing, solidarity and social protection in Latin America and the Caribbean*, s.42.

¹⁴⁷ DPT, *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*, s.7.

sorun alanını oluşturması kaçınılmazdır.¹⁴⁸ Türkiye’de yaşlı nüfus sayısı giderek artmaktadır. TÜİK nüfus projeksiyonlarına göre, 2023 yılında yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının yüzde 10,2’ye yükseleceği öngörülmektedir. Birleşmiş Milletlerin tanımına göre, bir ülkedeki yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının yüzde 8-10 arasında olması o ülke nüfusunun yaşlı, yüzde 10’un üzerine geçmesi ise çok yaşlı olduğu anlamına gelmektedir. Türkiye on yıl sonra çok yaşlı nüfus yapısına sahip ülkeler arasında yerini alacaktır.¹⁴⁹

Türkiye’de günümüze kadar genç nüfusun gereksinimlerine göre şekillenen nüfus politikalarının 2023’de 8,6 milyona ulaşması beklenen yaşlı nüfusun gereksinimlerine göre şekillenmesi gerekecektir. Yaşama umudundaki artışın bir sonucu olarak yakın gelecekte Türkiye nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan yaşlıların bugünkü yaşlılardan daha da yaşlı olması beklenmektedir. Bu kapsamda, bugüne kadar yaşlı nüfusun bakımı konusunu ailenin sorumluluğuna bırakan geleneksel anlayışın yerine kurumsal bakım hizmetlerinin geliştirilmesini ön plana çıkaran yeni bir anlayışın alması gerekmektedir. Bu politika değişikliğinin en temel gerekçesi, Türkiye’nin yaşadığı demografik dönüşüm sürecinde doğurganlık ve ölümlölük seviyelerinin değişimi yanında aile yapısı ve yaşlıların aile içindeki konumlarının hızla değiştiğinin görölmesidir. Doğum seviyesinin azalmasının, ölümlölük koşullarının iyileşmesinin ve bunların sonucunda her yaştaki yaşam beklentisinin yükselmesinin bir sonucu olarak Türkiye’de aile yapısının karmaşık yapılardan (geçici geniş ve ataerkil geniş) basit yapılara (çocuklu çekirdek, çocuksuz çekirdek, tek ebeveynli ve tek kişilik) doğru bir dönüşüm içinde bulunduğu görölmemektedir.¹⁵⁰

Bu bölümde Türkiye’de nüfusun yaşlanması kapsamında Türkiye’de demografik yapı ve değişimler incelenerek, demografik göstergelere yer verilecektir.

¹⁴⁸ İ. Koç, A. Özgener ve H. şirin, “Türkiye’de Yaşlıların Yaşam Kalitesi ve Aile Yapısının Yaşam Kalitesine Etkisi”, **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008 İleri Analiz Çalışması: Türkiye’de Doğurganlık Üreme Sağlığı ve Yaşlılık**, Ankara, HÜNEE, Sağlık Bakanlığı, DPT ve TÜBİTAK, 2010, s.232.

¹⁴⁹ TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “İstatistiklerle Yaşlılar, 2013”, **19 Mart 2014 tarihli Haber Bülteni**, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16057> (Erişim) 22 Nisan 2014.

¹⁵⁰ Koç, Özgener ve şirin, “Türkiye’de Yaşlıların Yaşam Kalitesi ve Aile Yapısının Yaşam Kalitesine Etkisi”, **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008 İleri Analiz Çalışması: Türkiye’de Doğurganlık Üreme Sağlığı ve Yaşlılık**, s.232.

Gerek mevcut durum gerekse nüfus projeksiyonlarında öngörülen duruma ilişkin verilerin kaynağını TÜİK güncel istatistikleri ile Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008 (TNSA- 2008) sonuçları oluşturmaktadır. TNSA-2008, Türkiye’de 1968 yılından beri Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından gerçekleştirilen demografik araştırmalar serisinin dokuzuncu araştırmasıdır ve 40 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Bu bakımdan demografik araştırma alanında önemli bir çalışmadır.¹⁵¹

2.2.2.1. Türkiye’de Demografik Yapının Dönüşümü

2008 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından Sağlık Bakanlığı Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile işbirliği içinde yürütülen Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008 (TNSA-2008) projesi, Türkiye’de demografik araştırma kapsamında gerçekleştirilen önemli çalışmalardan biridir. TNSA-2008 çalışması Türkiye’de demografik yapının ve bu yapıya etkide bulunan nüfus ve sağlığa ilişkin faktörlerin önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. HÜNEE tarafından 1968-2008 yılları arasında gerçekleştirilen araştırmaların gösterdiği demografik eğilimler Türkiye’nin 2000’li yıllardan itibaren yeni bir demografik rejime girdiğine işaret etmektedir.¹⁵² Bu çalışmada gerek TNSA-2008 gerekse bu proje kapsamında yayımlanan “*Türkiye’nin Demografik Dönüşümü*” adlı çalışmanın verilerinden yararlanılmaktadır. Aşağıda yer verilen bulgu ve değerlendirmeler, büyük ölçüde “*Türkiye’nin Demografik Dönüşümü*” adlı çalışmadan alınmıştır.

1923 yılından 2008 yılına kadar devam eden süreçte, sosyo-ekonomik alanda ve anne ve çocuk sağlığı göstergelerinde olumlu gelişmeler gözlenmiş, bu gelişmeler 5-6 yaş altı çocuk ölümlerinin ve kadın başına düşen doğum sayısının önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır. Böylece Türkiye daha önce belirtilen üç aşamalı demografik dönüşüm sürecinin üçüncü yani son aşamasına taşınmıştır. Bu aşamada Türkiye nüfusu artık yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip genç bir nüfus

¹⁵¹ a.g.e.

¹⁵² İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **Türkiye’nin Demografik Dönüşümü**, Ankara, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını, 2010, s.3-4.

olmaktan çıkarak, düşük doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip ve gittikçe yaşlanan bir nüfusun özelliklerini kazanmaktadır. Bu nüfusun yaş yapısı, nüfusu belirleyen temel bileşenler olan doğum hızı, ölümlülük ve göçten doğrudan etkilenmektedir. Türkiye’de zaman içinde bu bileşenlerde önemli değişimler meydana gelmiştir.¹⁵³

Türkiye nüfusunun yaş yapısının değişimine geniş yaş grupları temelinde bakıldığında üç önemli dönüşümün göze çarptığı görülmektedir:

- Bunlardan ilki Türkiye nüfusunun doğum hızı seviyesindeki azalmanın ve ölümlülük koşullarındaki iyileşmenin bir sonucu olarak zaman içinde genç nüfus yapısına sahip olmaktan çıkarak gittikçe yaşlı nüfus yapısına dönüşmesidir.
- İkincisi, 15 yaşından küçük olan nüfusun payının zaman içinde azalmasıdır. Bu gelişme Türkiye’nin genç nüfus özelliğini kaybetmekte olduğunu bir kez daha göstermektedir.
- Üçüncüsü ise, çalışma çağındaki nüfusu oluşturan 15-64 yaş nüfusunun zaman içindeki artışıdır. Bu artışta erken dönem ölüm hızlarının azalmasının etkisinden daha çok yüksek doğurganlık koşullarının hüküm sürdüğü yıllarda doğan nüfus gruplarının çalışma çağına girmeleri rol oynamaktadır. Çalışma çağı nüfusunun hızlı bir şekilde artması ekonomik gelişme için fırsat yarattığı kadar, oluşturacağı istihdam baskısı nedeniyle aynı zamanda risk de yaratmaktadır. Ekonomik ve sosyal olarak risk yaratması beklenen başka bir demografik unsur da, yaşanan demografik dönüşümün bir sonucu olarak Türkiye’de yaşlı nüfusun hızlı bir şekilde artmasıdır.¹⁵⁴

Türkiye’de yaşanmakta olan demografik dönüşüm süreci, nüfusun demografik yapısının gelenekselden moderne doğru yönelmesini sağlamıştır. Ancak bu süreç henüz tamamlanmamıştır. Türkiye’nin demografik geçişin üçüncü aşamasının tamamlanması için iki koşulu yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki, doğurganlık hızının nüfusun ancak kendini yenileyebileceği seviye olan kadın

¹⁵³ İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **Türkiye'nin Demografik Dönüşümü**, s.4-7.

¹⁵⁴ Koç, Eryurt, Adalı ve Seçkiner, **Türkiye'nin Demografik Dönüşümü**, s.7-11.

başına 2,1 doğumun da altına düşmesi; ikincisi ise nüfus artışının sona ermesidir. Genellikle bu iki koşul eş zamanlı olarak gerçekleşmemektedir. Doğurganlık seviyesi yenilenme düzeyine düştükten sonra bile doğurganlığın yüksek olduğu dönemlerde nüfusa dâhil olan kuşaklar doğurganlık çağından çıkana kadar nüfus artışı azalarak da olsa bir süre daha artmaya devam etmektedir. Türkiye’de yaşanmakta olan süreç de bu durumun bir ifadesi niteliğindedir.¹⁵⁵

HÜNEE tarafından yayımlanan “*Türkiye’nin Demografik Dönüşümü*” adlı eserde, Türkiye’nin gelecekte yaşayacağı demografik dönüşüm ve bu dönüşümün sonuçlarına ilişkin olarak bazı çıkarsamalar yapılmaktadır. Özellikle nüfusun yaşlanmasına yönelik çıkarsamalar aşağıda özetlenmektedir:

Türkiye’de doğum hızı azalmaya devam edecek, buna bağlı olarak doğumların daha ileri yaşlara ertelenmesi nedeniyle doğurganlığın yaş yapısı daha da değişecektir. Böylece doğum hızının en yüksek olduğu yaş grubu zaman içinde, Batı Avrupa’nın demografik dönüşüm sürecinde olduğu gibi 30-34’e kayacaktır. Bu sürecin sonucu olarak 2008’de yılda yaklaşık 1,3 milyon olan doğum sayısı hızla azalacak, 2015 yılında 1,1 milyona düşecek ve daha sonra da bu seviyede sabit kalacaktır. Yine doğum seviyesinin azalmasının bir sonucu olarak 2008’de yüzde 27 düzeyinde olan 15 yaşının altındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının hızla azalarak 2023 yılında yüzde 20-22 seviyesine gerilemesi beklenmektedir. Bu süreç, Türkiye nüfusunun genç nüfus olma özelliğinin hızla ortadan kalkması anlamına gelmektedir.¹⁵⁶

Türkiye’de 1990’lı yıllarda 2,2 milyon olan yaşlı nüfusun (65 yaş ve üstü) büyüklüğü 2012’de 5,7 milyona, 2013’de ise 5,891 milyona ulaşmıştır. Doğurganlık seviyesinin azalmaya devam etmesi ve yaşam beklentisinin sürekli bir biçimde artmasının bir sonucu olarak, yaşlı nüfus büyüklüğünün 2023 yılında 8,6 milyona artması beklenmektedir. Sayısal artışla birlikte yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı da artmaya devam edecektir. Bu durum, Türkiye’de son döneme kadar genç nüfusun gereksinimlerine göre şekillenen sosyal politikaların artık yaşlı nüfusun gereksinimlerine göre şekillenmesi gerektiğinin göstergesidir. Yaşlı nüfusun sağlık,

¹⁵⁵ a.g.e., s.56.

¹⁵⁶ a.g.e., s.56-57.

sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve bakıma ilişkin gereksinimlerinin karşılanmasının maliyet boyutu Türkiye'nin yakın bir gelecekte karşılaştacağı en temel ekonomik ve sosyal sorunlardan birisi olacaktır.¹⁵⁷

2.2.2.2. Türkiye’de Yaşlı Nüfusa Ait Demografik Gerçekler

Türkiye oldukça önemli bir demografik dönüşüm sürecinin ortasındadır. Bu süreçte, nüfusun yaş grupları yapılanması şekil değiştirmekte, ölümlülük ve doğurganlıkta azalma ile birlikte doğuşta beklenen yaşam süresinde artış olmakta, çocuk ve gençlerin nüfus içinde oranı azalırken, yaşlı insanların toplam nüfus içindeki oranı artış göstermektedir. Demografik yapının değişmesi, yaş yapısındaki değişimler başta olmak üzere ekonomik ve sosyal pek çok alanı doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Türkiye’de yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfuslara göre daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir. Türkiye bugün oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere nazaran genç bir nüfus yapısına sahip görünse de, mutlak yaşlı sayısı oldukça fazladır.¹⁵⁸

Demografik yaşlanma sürecinde ele alınan temel değişkenlerden bazıları daha önce de belirtildiği gibi nüfus artış hızı, toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranı, doğuşta beklenen yaşam süresi, ortalama yaş ve yaş bağımlılık oranlarıdır. Nüfus artış hızındaki azalma ve doğuşta beklenen yaşam süresindeki artış, toplam nüfus içindeki yaşlı nüfus oranının artmasına yola açmaktadır. Yaşlı nüfus oranındaki artış ortalama yaşın yükselmesine de sebep olmaktadır.¹⁵⁹ Türkiye nüfusuna ait bu temel değişkenler incelendiğinde, geçmişte genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip Türkiye’nin artık yaşlanan toplumlar sınıfına girme yolunda ilerlediği görülecektir. Demografik yaşlanmanın bir sonucu olarak Türkiye’de yaşlı nüfusa ait temel demografik göstergelerde değişim yaşanmaktadır. Bu değişimleri içeren başlıca istatistik bilgilerinin temel veri kaynağı TÜİK olmuş, Birleşmiş Milletlerin “*Dünya Nüfusun Yaşlanması Raporu*” verilerinden de yararlanılmıştır. TÜİK verilerinde

¹⁵⁷ a.g.e., s.57-58.

¹⁵⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İstatistiklerle Yaşlılar 2012*, Ankara, TÜİK, 2013, s.1.

¹⁵⁹ TÜİK, *İstatistiklerle Yaşlılar 2012*, s.2.

yaşlı nüfus olarak 65 yaş ve üzeri yaşta olan insanlar kabul edilmektedir. Yaşlı nüfusa ait öne çıkan veriler ve öngörüler aşağıda verilmektedir:¹⁶⁰

- Türkiye nüfusu 2012 yılında 75.627.384 kişi iken, 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla 76.667.864 kişiye ulaşmıştır. Erkek nüfusun oranı yüzde 50,2 (38.473.360), kadın nüfusun oranı ise yüzde 49,8 (38.194.504) olarak gerçekleşmiştir.
- Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı 2012 yılında binde 12 iken, 2013 yılında yüzde 13,7'ye yükselmiştir.
- Çalışma çağındaki nüfusun (15-64 yaş grubu) oranı 2012 yılına (yüzde 67,6) göre 0,1 puan artarak yüzde 67,7 (51.926.356 kişi) olarak gerçekleşmiştir.
- 2013 yılında toplam nüfus içinde çocuk yaş grubundaki (0-14) nüfusun oranı 24,6'ya (18.849.814 kişi) gerilerken, yaşlı nüfusun oranı artmaya devam etmektedir.
- Türkiye nüfusu içerisindeki yaşlı nüfus oranı yıllara göre incelendiğinde bir artış eğilimi olduğu görülmektedir. 1940 ve 1960 yılında yüzde 3,5 olan yaşlı nüfus oranı, 1980 yılında yüzde 4,7, 2000 yılında yüzde 5,7, 2010 yılında yüzde 7,2, 2012 yılında yüzde 7,5 olmuş, 2013 yılında ise bu oran yüzde 7,7'ye yükselmiştir.
- En yüksek yaşlı nüfus oranına 2012 yılında sahip olan ilk üç ülke sırasıyla yüzde 24,4 ile Japonya, yüzde 21,1 ile Almanya ve yüzde 20,8 ile İtalya'dır. Türkiye 2012 yılındaki bu sıralamada 91. sırada yer almaktadır.
- 2013 yılı TÜİK verilerine göre yaşlı nüfus oranı il bazında incelendiğinde, yaşlı nüfusun en yüksek oranda olduğu il Sinop (yüzde 16,7) olmuş, Sinop'u Kastamonu (yüzde 15,7), Çankırı (yüzde 14,3), ile Giresun (yüzde 14,2) ve Artvin (yüzde 14,0) illeri izlemektedir. En düşük yaşlı nüfus oranına sahip il ise yüzde 2,8 ile Hakkâridir. Hakkâri ilini Şırnak (yüzde 3,0), Van (yüzde 3,2) ve Şanlıurfa (yüzde 3,5) illeri izlemektedir.

¹⁶⁰ TÜİK, **İstatistiklerle Yaşlılar 2012**; TÜİK Resmi İnternet Sitesi, **Haber Bültenleri**: 29 Ocak 2014, 3 Şubat 2014, 14 Şubat 2013, 19 Mart 2014 (Erişim) 23 Nisan 2014.

- TÜİK verilerine göre, 65 yaş ve üzeri yaştakilerin toplam nüfus içindeki payı 2013 itibariyle yüzde 7,7'dir. Ancak Birleşmiş Milletlerin 2013 Dünya Yaşlanma Raporunda yer verdiği "60 yaş ve üzeri nüfusun oranına göre 2013 yılı ülke sıralaması tablosunda", Türkiye'de 60 yaş ve üzeri yaştakilerin toplam nüfusa oranının yüzde 10,7 olduğu ve ülke sıralamasında ise Türkiye'nin 82. sırada yer aldığı görülmektedir.
- Bu sıralamada yaşlı nüfus oranı en yüksek olan ilk beş ülke şunlardır: Japonya (yüzde 32), İtalya (yüzde 26,9), Almanya (yüzde 26,8), Bulgaristan (26,1) ve Finlandiya (yüzde 26,1).
- Türkiye, Birleşmiş Milletler verileri esas alındığında (60 yaş ve üzeri) hâlihazırda yaşlı nüfusa sahip bir ülkedir. 65 yaş ve üzeri esas alındığında ise 2023 yılına doğru yaşlı nüfusa sahip ülkeler kategorisinde yer alacaktır.
- Türkiye'de yaşlı nüfusun artış hızı, 2013 yılında binde 36,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 2013 yılında binde 13,7 olan toplam nüfusun artış hızının yaklaşık üç katıdır. Ülkemizde yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfusa göre daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir.
- Türkiye'nin ortanca yaşı yükselmiştir. Türkiye'nin 2013 yılındaki ortanca yaşı 30,4 olmuştur, dünya nüfusu için ortanca yaş ise 29,4'tür. Dünya'da en yüksek ortanca yaşa sahip ilk üç ülke 50,5 ile Monako, 45,8 ile Japonya ve 45,7 ile Almanya'dır. Türkiye bu sıralamada 104. sırada yer almaktadır.
- Türkiye'de doğuşta beklenen yaşam süresi 1960'larda kadınlar için 54 yıl, erkekleri için 51 yıl iken yıllar içinde sürekli artış göstermiştir. 2013-2023 TÜİK nüfus projeksiyonlarına göre, erkeklerin doğuşta beklenen yaşam süresi 74,7 yıl, kadınların 79,2 yıl olarak öngörülmüştür. 2023 yılında ise bu rakamların erkekler için 75,8 yıl, kadınlar için 80,2 yıl olacağı öngörülmektedir.
- Doğuşta beklenen yaşam süresinin en yüksek olduğu ülke Japonya'dır. Japonya'da 2010 yılında 83,7 yıl olan doğuşta beklenen yaşam süresinin 2050 yılında 87,4 olacağı öngörülmektedir. Avrupa ülkelerinden Fransa, Almanya ve İsviçre'de de bu sürelerin yüksek olması beklenmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de nüfusun yaşlanmasına ekseninde yer verilen demografik göstergeler bu olgunun dünyanın hemen her bölgesinde vuku bulduğunu ancak yaşlanmanın süreci ve boyutunun bölgeler arasında farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alacak ve toplumun tüm katmanları ile milli ekonomileri tehdit edecek bir küresel gerçek olarak görülen nüfusun yaşlanması, toplumların ortak sorunudur.

2.3. NÜFUSUN YAŞLANMASI SOSYAL BİR SORUN MUDUR?

Dünyada ve Türkiye’de yaşanmakta olan demografik dönüşüm sürecinin bir sonucu olan nüfusun yaşlanması olgusu bugün bireyler ve toplumlar için oldukça önem taşımaktadır. Bu olgunun iş, aile, ekonomi, sağlık ve sosyal güvenlik sistemleri gibi sosyal kurumlar üzerinde derin etkileri vardır. Toplumsal yaşlanmanın bireyler ve toplumun üyeleri olarak insan yaşamı üzerindeki etkilerinin ötesinde nüfusun yaşlanmasının geniş kapsamlı en önemli sonuçlarından biri tüm dünyanın yaşlanmasıdır. Bir toplumun yaşlanması çok büyük bir sosyal değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu sosyal değişim yaşlı nüfusun bir sosyal sınıf olarak önem kazanmasına yol açmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısında sosyal kuramcılar yaş, yaşlanma, nesiller ve yaşam seyri hakkında düşünmeye ve yazmaya başlamışlardır. Onların görüşleri bugün hala geçerlidir.¹⁶¹

Yaş gruplarının sosyal önemi konusunda ilk ciddi girişim Alman sosyolog Karl Mannheim’ın 1927 yılında yayımladığı “*Nesiller Sorunu (The Problem of Generations)*” adlı eseri olmuştur. Mannheim’ın nesiller, nesilsel bilinçlilik ve nesillerin intikali ile ilgili görüşleri oldukça yararlı olmuştur ve yaşlanmanın sosyolojik kuramlarının oluşumuna öncülük etmiştir. Ancak Mannheim yaşlanmanın nesiller dinamiğinin bir bölümü olduğunu kabul etmişse de yaşlanmanın temeline inmemiş ve bu bölümün ne olabileceğini açıkça değerlendirmemiştir. Demografik dönüşüm kuramının fikir babası Warren Thompson da 1920 yılı sonları ile 1930 yılı başlarında yaşlanma konusuna dikkat çekmiştir. Thompson toplumda nüfusun yaşlanmasının etkileri üzerinde düşünürken demografik bir bakış açısı kullanmıştır.

¹⁶¹ Morgan ve Kunkel, **Aging: The Social Context**, s.10-11.

Nüfus ve sosyal yapı arasındaki karşılıklı etkileşim ile ilgilenmeye başlayan Thompson yardımcısı Whelpton ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri nüfus eğilimlerini incelerken bu ülke nüfusunda en temel değişikliğin bir bütün olarak hızlı nüfus artışı ve nüfusun yaşlanması olduğunu tespit etmiştir.¹⁶²

Thompson ve Whelpton nüfusun yaşlanması ile bağlantılı istihdam ve gelir sorunlarını irdelerken yaşlı Amerikalıları bir sosyal sorun olarak betimlemeye yöneldiler. Özellikle emekli aylıklarının yokluğunda 65 yaşında zorunlu emeklilikten kaynaklanan yoksulluğa ilişkin sosyal sorun hakkında yazıyorlardı. Thompson ve Whelpton yaşlıların yalnızca doğrudan politika uygulanabilecek sosyal bir sorun ya da sınıf olmayıp aynı zamanda sürekli gelişen insanlar olduğunu ve değişim için sosyal kaynaklar olabileceğini kabul etmişlerdir.¹⁶³ Görüldüğü gibi, sosyal sorunlar insanların kendi niteliklerinden ziyade sosyal sistemin eylemleriyle başa çıkma şekli nedeniyle karşılaştıkları güçlüklerle ilgilidir. Amerikalı sosyolog C. Wright Mills bireyin geçmişindeki rastlantılardan kaynaklanan kişisel sorunlarla kanunlar, kurallar, usuller ve anlayışlara entegre edilmiş adaletsizliklerden kaynaklanan sosyal sorunların ayırımından söz etmiştir.¹⁶⁴ Mills'e göre, sosyal sorunlar çok sayıda insanı etkilemektedir, kökenleri kurumsal düzenlemelerde ve bir toplumun tarihindedir. Sosyal sorunlar aynı zamanda sosyal kurumları zayıflatmakta ve sosyal düzeni tehdit etmektedir.¹⁶⁵

20. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan nüfusun yaşlanmasının bir sosyal sorun olup olmadığına dair tartışmalar bugün de devam etmektedir. Nüfusun yaşlanmasını sosyal bir sorun olarak gören toplumlar olduğu gibi bu olgunun sosyal bir sorun olmadığını savunanlar da bulunmaktadır. Phil Mullan, "*Hayali Saatli Bomba: Nüfusun Yaşlanması Neden Sosyal Bir Sorun Değildir?*" adlı yapıtında nüfusun yaşlanması olgusunun sosyal bir sorun olmadığını ileri sürmekte ve yaşlanma konusunda artan kaygıların yersiz olduğunu tartışmaktadır. Mullan'ın öne çıkan görüşlerinden bazıları şunlardır:

¹⁶² Morgan ve Kunkel, Aging: **The Social Context**, s.11-13.

¹⁶³ **a.g.e.**, s.13-14.

¹⁶⁴ **a.g.e.**, s.13.

¹⁶⁵ F. R. Scarpitti, M. L. Andersen ve L. L. O'toole, **Social Problems**, 3rd edition, New York, Longman, s.3

*Nüfusun yaşlanması ve topluma etkileri doğal değildir. Nüfusun yaşlanması ne amansız ne de değişmezdir... Nüfusun yaşlanması yeni değildir, ona duyulan kaygı yenidir... Demografik yaşlanmanın milli ekonomik faaliyetlere etkisi yoktur... Demografik saatli bomba yoktur... Yaşlanmaya ilişkin kaygı abartılmaktadır... Yaşlanma eğiliminin kendisi değil, bu eğilime saplantı sorunsaldır... Demografik saatli bomba bir uyarıdır. Gelmesi beklenen nüfus eğilimlerine dair bir uyarı olmayıp sosyal sorunları doğallaştırma ve insanların korku ve şüpheleriyle oynama tehlikesine dair bir uyarıdır.*¹⁶⁶

Mullan'ın 2000'li yılların başında ileri sürdüğü görüşler oldukça iddialıdır. Mullan'ın görüşlerinin aksine, nüfusun yaşlanması daha önce de vurgulandığı gibi tüm dünyayı tehdit eden dev bir küresel olgudur. Ekonomileri, sosyal yaşamı, sağlık ve sosyal güvenlik gibi pek çok alanı etkilemektedir. Diğer bir deyişle, bugün gelinen noktada, bu olgunun ulaştığı boyut tozpembe bir tablo çizmemektedir. Artık nüfusun yaşlanması tüm dünyayı tehdit eden bir olgudur. Zamanında önlem alınmadığı takdirde gelecekte etkilerinin daha derin olması beklenmektedir. Nüfusun yaşlanmasının sosyal bir sorun olup olmadığı tartışmasına sosyal sorunun ne olduğuna bakarak başlamak gerekir.

Yoksulluk, açlık, kötü/dengesiz beslenme, yetersiz eğitim, salgın hastalıklar, HIV/AIDS virüsü, yetersiz sağlık ve bakım hizmeti, suç, çatışma, azınlıklara baskı, çevresel yıkım ve diğer sosyal sorunlar hem milli hem de küresel kaygılardır. Toplamlar için bir tehdit ve güçlük oluşturan bu tür sorunlar bireyleri, grupları ve bir bütün olarak tüm toplumu etkilemekte, değişim için politika ve programların yeniden gözden geçirilmesine neden olmaktadır. Sosyal sorunu neyin oluşturduğuna dair evrensel, değişmez ve mutlak bir tanım yoktur. Bir toplumda sosyal sorun olarak varsayılan olgu, diğer bir toplumda sosyal sorun olarak kabul edilmeyebilir. Bireyler ve gruplar genelde bir sosyal sorunu neyin oluşturduğu konusunda anlaşmazlığa düşerler. Örneğin bazı Amerikalılar kürtajin varlığını sosyal bir sorun olarak değerlendirirken, bazıları ise kürtajin yasaklanmasını sosyal bir sorun olarak görürler. Sosyal sorunlar daha ziyade toplumlar, toplum içindeki bireyler ve gruplar ile sosyal sorun addedilen tarihi zaman aralıklarına göre çeşitlilik gösteren ya da

¹⁶⁶ P. Mullan, **The Imaginary Time Bomb: Why an Ageing Population is not a Social Problem**, London, I. B. Tauris Publishers, 2000, s.215-217.

değişime uğrayan objektif ve sübjektif ölçütlerin bileşimi kapsamında tanımlanmaktadır.¹⁶⁷

Sosyal sorunlar çok çeşitli biçimler almasına rağmen iki önemli unsur paylaşırlar. Bunlar objektif ve sübjektif unsurlardır. Bir sosyal sorunun objektif unsuru, bireyin kendi yaşam deneyimi, eğitimi ve medya yoluyla sosyal durumların farkında olmasıdır. Örneğin birey sokakta evsizleri, hastanede şiddete maruz kalmış kadını görür, silah atışlarını duyar; gazetede ekonomik krizden dolayı fabrikaların kapanması nedeniyle işçilerin işsiz kaldığını okur; televizyon haberlerinde şiddetin kol gezdiğini seyrederek. Bir sosyal durumun sübjektif unsuru ise belirli bir sosyal durumun toplum ya da toplumun bir kesimine zarar verdiğine ve bunun değiştirilmesi gerekliliğine olan inançtır. Birey suçun, şiddetin, ırkçılığın ve hava kirliliğinin var olduğunu bilir. Ancak toplumun en azından bir kesimi yukarıda sayılan sosyal durumların insan yaşamının kalitesini bozduğuna inanmıyorsa, bu sosyal durumlar sosyal sorun olarak değerlendirilmezler. Objektif ve sübjektif unsurları birleştirmek suretiyle bir tanıma ulaşmak mümkündür. Buna göre, “bir sosyal sorun, toplumun bir kesimince toplumun üyelerine zararlı olarak görülen ve çözüm gerektirdiğine inanılan bir sosyal durumdur.”¹⁶⁸

Bir toplumda insanların çoğu bir sosyal durumun toplumun yaşam kalitesi ile temel değer ve ilkelerini tehdit ettiği ve bu durumun düzeltilmesi gerektiği konusunda hemfikir olduğunda, toplum o sosyal durumu bir sosyal sorun olarak tanımlamıştır. Bir sosyal durum kendiliğinden sosyal sorun olarak tanımlanamaz. Sosyal sorunlar geniş ölçüde, sorun olarak tanımlanacak durum hakkında, o durumun neden ve sonuçları, toplum ve sosyal sistemler üzerindeki etkileri, çare bulunmazsa neler olacağı gibi kamu algısına dayanan bir dizi aşamadan geçerler. Sorun olacağı düşünülen sosyal durumlar zaman içerisinde daha da kötüye gitmeden bir an önce çözüme kavuşturulmalıdır. Yaşlanma sorununa baktığımızda bu sorunun toplumda baskı oluşturduğu bilinmektedir. Toplumlarda yapısal gerilmenin temel kaynaklarından biri artan yaşlı nüfus sayısının gereksinimlerini karşılayacak sosyal kurumların uzun dönem sekteye uğramasıdır. Örneğin yaşlı bağımlılığı ailelere yük

¹⁶⁷ L. A. Mooney, D. Knox ve C. Schact, **Understanding Social Problems**, 9th edition, Stamford, Cengage Learning, 2014, s.2.

¹⁶⁸ Mooney, Knox ve Schact, **Understanding Social Problems**, s.2-3.

getirmektedir. İş gücünde genç nüfus önlerinin tıklandığını ve daha yaşlı insanlar da zorunlu emekli edileceklerini düşündüğünde baskı oluşabilir.¹⁶⁹ Sağlık ve bakım, sosyal hizmetler gibi alanlar ekonomik açıdan darboğaza girebilir. Toplum bu sorunun ayrımındadır ve bir an önce çözüm gerektirdiği inancındadır. Dolayısıyla yaşlanma bir sosyal sorundur.

Nüfusun yaşlanması bir sosyal durumdur. Bir toplumda toplam nüfus içinde yaşlı nüfusun oranının artmasıyla ortaya çıkan bu durum, demografik yapıda meydana gelen değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Nüfusun yaşlanması sağlık ve bakım hizmetlerinden, sosyal güvenliğe, işgücü üzerinde artan baskıdan aile yaşamına kadar uzanan geniş bir alanda milli ekonomileri ve toplumun tüm katmanlarını derinden etkilemektedir. Örneğin artan yaşlı nüfus sayısı emeklilik sistemlerinde mali baskıya neden olmakta, dünyanın birçok bölgesinde özellikle yaşlı nüfus arasında yoksulluk yaşanmaktadır. Bugün çoğu ülkede sosyal güvenlik ve yardımdan yoksun yaşlı nüfus yoksulluk sınırlarında yaşamaktadır. Bazı ülkeler emekli maaşlarını ödeyemez haldedir. Türkiye ve Latin Amerika gibi genç nüfusun gereksinimlerine göre şekillenen politikalar yaşlı nüfus lehine demografik yapıda meydana gelen değişimle birlikte artık yaşlı nüfusun gereksinimlerine göre şekillenmesi gerekecektir. Elbette bu da milli ekonomiler için yük teşkil etmektedir.

Toplumda yaşayan bireyler ve gruplar yaşlı nüfusun yoksulluğunu, yeterli sağlık ve bakım hizmeti alamayan, ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmış yaşlı insanları bizzat kendi yaşam tecrübeleri ya da medya yoluyla farkına varmaktadırlar. Yukarıda belirtilen sosyal durumların toplumun üyelerine zarar verdiği açıktır. Bireyler, gruplar ve hatta bir bütün olarak tüm toplum bu sosyal durumların çözüm gerektirdiğine inanmaktadır. Mevcut demografik yapı ve nüfus projeksiyonlarında öngörülen senaryolar, demografik yaşlanmanın devam edeceğini ortaya koymaktadır. Bugün nüfusun yaşlanması tüm dünya toplumu için küresel bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. Sağlık, sosyal ve ekonomik politikalar bu demografik yapı paralelinde yeniden gözden geçirilmekte, öncelikler değişmektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinde değişimden, evde ve kurumda bakım hizmetlerinden, yaşlı dostu yerleşim birimlerinden, yaşlı nüfusun istihdama, politikaya ve sosyal yaşama

¹⁶⁹ W. Kornblum, J. Julian, **Social Problems**, tenth edition, New Jersey, Prentice Hall, 2001, s.3, 315.

katılımdan ve daha pek çok değişimden söz edilmektedir. Toplum yaşamını böylesine etkileyen, politika, program ve öncelikleri değiştiren, ekonomilere mali yük getiren, önlem alınmazsa toplumun geleceğini tehdit eden nüfusun yaşlanması olgusu tartışmasız bir sosyal sorun alanıdır.

Sosyal sorunların sınırları yoktur. Savaş, iklim değişikliği, insan ticareti, açlık, yoksulluk, nüfus artışı ve nüfusun yaşlanması küresel sorunlardır. Dünyanın bir bölgesinde ortaya çıkan sorunlar dünyanın diğer bölgelerini de etkileyebilmekte, hatta diğer milletlerin sosyal politikalarında değişikliğe de neden olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal sorunları anlamak dünyada küresel işbirliğini, bugünün sosyal sorunlarını çözmek ise dünya genelinde ortak bir adımı gerektirmektedir.¹⁷⁰

21. yüzyılın en önemli demografik eğilimi olan nüfusun yaşlanması yakın ve uzak gelecekte toplumları, yaşamları ve ekonomileri dönüştürecektir. Bu olgu milli olmaktan öte küresel çapta ciddi bir işbirliğini gerektirmektedir. Küresel dünya elbirliğiyle bu dev sosyal sorunun çözümü için bir an önce harekete geçmek zorundadır.

¹⁷⁰ Mooney, Knox ve Schact, **Unserstanding Social Problems**, s.19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2023 YILINDA TÜRKİYE’DE YAŞLANMA

Cumhuriyet’in kurulduğu 1923 yılından günümüze Türkiye’de demografik yapı ve dinamikler oldukça değişmiştir. Türkiye’nin yaşamakta olduğu sosyo-ekonomik dönüşümler toplumun çehresini de hızla değiştirmektedir. İlk genel nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında 14 milyonun (13.648.270) altında olan Türkiye nüfusu günümüzde 77 milyona (76.667.864) yaklaşmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kırsal alanda yaşayan nüfusla kentsel alanda yaşayan nüfus sayısı arasında zaman içinde ters yönde bir gelişme olmuştur. Bugün kentsel nüfusun oranı kırsal nüfusa göre oldukça büyük bir farklılık göstermektedir. 1950’li yıllara kadar nüfusun dörtte üçü kırsal alanlarda yaşamaktayken, 2008’lerde nüfusun dörtte üçünden fazlası kentsel alanlarda yaşamaya başlamıştır.¹⁷¹ Bugün gelinen noktada ise kentsel nüfus oranında büyük bir artış görülmektedir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına (ADNKS) göre, il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı 2012 yılında yüzde 77,3 iken bu oran 2013 yılında yüzde 91,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta 14 ilde büyükşehir belediyesi kurulması ile büyükşehir statüsündeki 30 ilde, belde ve köylerin ilçe belediyelerine mahalle olarak katılmasının önemli bir etkisi olmuştur.¹⁷²

Türkiye’de kadın başına düşen ortalama doğum sayısında düşüş gözlenmektedir. 1960’ların ikinci yarısına kadar kadın başına ortalama 6-7 doğum düşmekte idi, günümüzde kadın başına ortalama doğum sayısı 2 doğuma kadar düşmüştür. 2013 TÜİK verilerine göre toplam doğurganlık hızı 2,07 düzeyinde olmuştur. Doğan her bin bebekten 274’ünün bir yaşını tamamlayamadan öldüğü 1940’lı yıllardan sonra 1980’lere kadar bebek ölümlülüğünün düzeyi binde 100’lerin üzerinde seyretmiş ve 2013’te ise binde 10,8 düzeyine gerilemiştir (TÜİK Ölüm İstatistikleri, 2013). Cumhuriyet’in ilk yıllarında doğuşta yaşam beklentisi yaklaşık

¹⁷¹ İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **Türkiye’nin Demografik Dönüşümü**, s.48.

¹⁷² TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “ADNKS Sonuçları 2013, 29 Ocak 2014 Haber Bülteni”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15974> (Erişim) 20 Nisan 2014.

35 yıl iken bugün kadınlarda 79,2 yıla erkeklerde 74,7 yıla yükselmiştir (TÜİK, 2013).¹⁷³

Türkiye nüfusunun geçirdiği bu değişimler demografik geçiş sürecinin sonucudur. Bu süreç üç aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşama pronatalist nüfus politikalarının egemen olduğu 1923-1955 dönemi; antinatalist politikalara geçiş yapılan 1955-1980 dönem ikinci aşamadır. Üçüncü ve son aşama ise antinatalist politikaların yerleşmiş olduğu 1980 ve sonrasındaki dönemdir. Türkiye hala sürecin son aşamasını yaşamaktadır. Bu son aşamada Türkiye'nin genç nüfus olma özelliğinden yaşlı nüfusa sahip bir ülke özelliğini kazanması beklenmektedir. 21. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Türkiye'de dünyanın genelinde olduğu gibi yaşlı nüfusun egemen olduğu bir dönem yaşanacaktır. Bu bölümde yaşlanma ve yaşlılık kavramlarına genel bakışın ardından üçüncü yaş sorunları tartışılacak, Türkiye'de yaşlılığın mevcut durumu analiz edilecek ve 2023 yılında yaşlı nüfusa yönelik demografik göstergeler ışığında Türkiye nüfusunun geleceği masaya yatırılacaktır.

3.1. YAŞLANMA VE YAŞLILIK

Morten Puner, *“tarihte görülen en sessiz, geleceğini önceden hemen hiç haber vermeyen, en verimli devrimlerden birini yaşıyoruz. Hepimizin bildiği ve korktuğu yaşlılığın alt edilmesidir bu”*¹⁷⁴ sözleriyle daha 1980'li yılların sonlarında yaşlılık olgusunun gelecekte kazanacağı boyutun habercisi olmuştur. Bugün insanlar daha uzun yaşamakta, dünyanın hemen her bölgesinde yaşlı nüfusu giderek artmaktadır. Toplam nüfus içinde yaşlı nüfusun payı da hızla yükselmektedir. Günümüzde dünya nüfus yapısındaki hızlı dönüşüm nüfusun yaşlanmasına neden olmuş, bu olgu da küresel bir kriz haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu da yaşlılığın alt edilmesini *“bir sessiz devrim”* olarak niteleyen Puner'e benzer şekilde, nüfusun yaşlanmasını *“tüm dünyayı etkileyen demografik bir devrim”*¹⁷⁵ olarak işaret etmektedir. Mevcut demografik eğilimler ve geleceğe dair nüfus

¹⁷³ İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **Türkiye'nin Demografik Dönüşümü**, s.48.

¹⁷⁴ M. Puner, *İyi ve Uzun Bir Hayata Doğru*, Birinci Basım, çev. T. Turgut, Ankara, Bilgi Yayınları, 1988, s.13.

¹⁷⁵ UNFPA Resmi İnternet Sitesi, **Population Ageing: A Celebration and a Challenge**, <http://www.unfpa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 26 Şubat 2014.

öngörülerini nüfusun yaşlanması ile birlikte yaşlılık olgusunun büyük bir önem kazanmasına neden olmuştur. Buna paralel olarak yaşlanma ve yaşlılığı anlamaya yönelik araştırma ve çalışmalar ivme kazanmaktadır.

Yaşlılık doğal ve kaçınılmaz bir süreçtir. Tüm canlılar yaşamlarının sonlarına doğru kocayarak ömürlerini tamamlarlar. İnsan organizmasının diğer canlılar gibi doğumla başlayıp ölümle son bulması doğanın evrensel bir olgusudur. Dolayısıyla yaşlanma tüm canlılara özgü bir olaydır. Yaşlanma yaşam sürecinin bir parçasıdır ve insanda zamana bağlı değişimleri içine alır. İnsanın yaşam süresi toplumun bilgi kaynakları ve değerlerinin şartlandığı bir değişkendir. Yaşam döngüsü geleneksel olarak dört dönemi kapsar; bunlar çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık evreleridir. Beşeri yaşam döngüsündeki aşamaların süresi, anlamı ve içeriğini yalnızca biyolojik süreçler değil, toplumsal değerler ve kusurlar da belirler. Yaşlılık sözcüğü yaşam süresinin geç dönemindeki gelişmenin devamını ve bireydeki değişimleri anlatır. Yaşam konusunda kayıpların ve çöküşlerin görüldüğü bir evre olan yaşlılık aynı zamanda kültürel, sosyal, çevresel ve ekonomik etmenlerin hazırladığı bir sonuçtur.¹⁷⁶

Yaşlanma kronolojik ve biyolojik anlamda olmak üzere ikiye ayrılır. Kronolojik yaşlanma, insanın doğumundan itibaren içinde bulunduğu zamana kadar geçen yıllara bağlı yaşlanmayı anlatır. Biyolojik yaşlanma, kalıtım, sağlık ve işgücüne göre saptanan görünüş yaşlanmasıdır. Biyolojik yaş doğal olan kalıtsal etmenlerin yanında kimyasal, psikolojik, çevresel etmenlerin ve yaşam tarzının etkisi altında meydana gelmektedir. Kişiden kişiye kronolojik yaştan ayrılan farklılıklar göstermektedir. Yaşlılık biyolojik bir olaydır, yaşlı insanın organizması bazı özellikler gösterir. Yaşlılık bireyin zamanla olan ilişkisini, diğer bir deyişle dünya ile ve kendi öz tarihi ile olan ilişkisini değişikliğe uğratır.¹⁷⁷

Yaşlılık göreceli bir kavramdır. Bu kavram gerek bireysel gerekse sosyal anlamda farklılıklar göstermektedir. Her yaşlının biyolojik geçmişi, iş deneyimleri ve duygusal yaşamı farklı olabilmektedir. Yaşlılık bir toplumdan diğerine ve döneme

¹⁷⁶ V. Emiroğlu, **Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu**, ikinci baskı, Ankara, Şafak Matbaacılık, 1995, s.15.

¹⁷⁷ Emiroğlu, **Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu**, s.15-16.

göre de farklılık gösterebilmektedir. Her insanda yaşlanmakla ölmek arasında süren mücadelede, toplumsal ve kültürel etmenler önemli bir rol oynarlar. Yaşlanma bireysel bir değişim olarak kişinin fiziksel ve ruhsal yönden gerilemesidir. Yaşlanma bireysel olmakla birlikte, toplumsal değerler ve diğer etkenler toplumda yaşlı ve yaşlılığa verilen değeri ve yeri belirlemektedir. Bu nedenle yaşlılık sadece biyolojik bir olay olmayıp, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olaydır. Yaşlılık karmaşık karmaşık yönleri olan bir olgudur. Kimi yaşlılığı bir sorun olarak algılamakta, kimi de yaşlılığa karşı olumlu tutumlar benimsemektedir. Yaşlılık sorunu her şeyden önce tıbbi, sosyal, ekonomik bir nitelik taşımaktadır.¹⁷⁸

İnsanlar yaşlandıkça yaşamın anlamı, özellikleri ve biçimleri de değişmektedir. Yaşlanmanın beraberinde getirdiği fiziksel, psikolojik ve toplumsal değişimler, aynı zamanda onlarla başa çıkabilmek için bir takım stratejilerin geliştirilmesini, uygulanmasını ve önlemler alınmasını gerekli kılmaktadır. Yaşlıların bireysel yaşamı için önemli olan değişimler, aile ve toplum yaşamını da etkilemektedir. Yaşlılık biyolojik, psikolojik, sosyolojik, kronolojik, hukuki, ekonomik boyutları olan ve farklı şekillerde tanımlanabilen bir kavramdır.¹⁷⁹ Böylesine geniş bir yelpazede tek bir yaşlı ya da yaşlılık tanımı yapmak oldukça güçtür. Tufan'ın sözleriyle yaşlılık; *“toplumsal gelişmişliğe, kişinin sağlık, sosyal ve psikolojik durumuna bağlı bir değişken olarak, yaşanan çağa ve bölgeye göre farklılaşan sübjektif bir kavram olarak belirginleşmektedir.”*¹⁸⁰

Yaşlılıkla ilgili çalışmaların çoğunda yaşlı tanımı ve sınıflaması kronolojik olarak yapılmaktadır. Bugün birçok ülkede emeklilik yaşı olan 65 yaş, yaşlılığın başlangıcı olarak kullanılmaktadır. Genel olarak yaşlı nüfus tanımlanırken 65 ve üzeri yaştaki nüfus seçilmiştir. Bunun nedeni, hem ulusal hem de uluslararası demografik literatürde yaşlılık ile ilgili çalışmalarda 65'in altı yaş sınırı olarak benimsenmiş olmasıdır. Ayrıca, demografide yaşlılıkla ilgili göstergelerin genellikle 65 yaş temel alınarak hesaplanıyor olması da bu seçimin bir başka nedenini oluşturmaktadır. Yaşlıların kendi içinde genç yaşlı (65-74 yaş), yaşlı-yaşlı (75-84

¹⁷⁸ Emiroğlu, a.g.e., s.16,19.

¹⁷⁹ F. Arpacı, **Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık**, Ankara, Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Yayınları, 2005, s.15.

¹⁸⁰ İ.Tufan, **Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık**, İstanbul, Aykırı Yayınları, 2002, s.87.

yaş) ve en yaşlı-yaşlı (85 ve üzeri) olarak gruplandırılması yaşlılık literatüründe sıklıkla kullanılmaktadır.¹⁸¹

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bu bağlamda kronolojik tanımlamayı tercih etmekte, yaşlılık dönemini 65 ve üzeri yaş; Birleşmiş Milletler (UN) ise bu dönemi 60 ve üzeri yaş olarak kabul etmektedir. Biyolojik yaşlanma böyle bir gelişimi zorunlu kılmakla birlikte, bu değerlendirmenin kesin ve değişmez olduğu söylenemez. Yaşlanma ile birlikte zihinsel ve fiziksel kapasitede azalmalar, hareket yeteneğinden yavaşlama görülse de, birey kendini yaşlı hissetmeyebilir. Yaşlılık, durağan ve değişmez bir yaşam dönemi değildir.¹⁸²

Literatürde kabul gören yaşlılık tanımlarından bazıları, fizyolojik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik, toplumsal, hukuki ve kronolojik yaşlılık tanımlarıdır:

- Biyolojik açıdan yaşlılık; canlı organizmanın çevreye uyum yeteneklerini zamanla yitirmesi ve bu yeteneklerin tamamen yok olması veya doğumdan itibaren geçirdiği doğal ve yavaş ilerleyen değişimlerdir.¹⁸³
- Fizyolojik açıdan yaşlılık; kronolojik yaşla birlikte görülen değişimleri ifade eder;
- Psikolojik boyutuyla yaşlılık; psikolojik boyutuyla algı, öğrenme, psikomotor, problem çözme ve kişilik özellikleri açısından insanın uyum sağlama kapasitesinin kronolojik yaş ilerledikçe değişimini ifade etmektedir.
- Sosyolojik açıdan yaşlılık; bir toplumda belirli yaş grubundan beklenen davranışlar ve toplumun o gruba verdiği değerlerle ilgilidir.¹⁸⁴
- Toplumsal yaşlanma; belli bir yaştan üzerindeki nüfus oranı olarak ifade edilmektedir. Bu anlamdaki bir toplumsal yaşlanmanın varlığından söz

¹⁸¹ Rowland'dan aktaran: Koç, İ, Özgener, A. ve Şirin, H. "Türkiye'de Yaşlıların Yaşam Kalitesi ve Aile Yapısının Yaşam Kalitesine Etkisi", **TNSA-2008 İleri Analiz Çalışması**, s.236-237.

¹⁸² T. Beğer ve H. Yılmaz, "Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi", **Klinik Gelişim Dergisi**, 2012, 25:1-3.

¹⁸³ İ. Tufan, **Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu 2007**, Antalya, Gero Yay, s. 88.

¹⁸⁴ Birren'den aktaran: T. Beğer ve H. Yılmaz, "Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi", **Klinik Gelişim Dergisi**, 2012, 25:1-3.

edilebilmesi için 60 veya 65 yaşı üzerinde nüfus oranında artış olması gerekir.¹⁸⁵

- Kronolojik yaş ya da takvimsel yaş; doğumdan itibaren incelemeye tabi tuttuğumuz zamana kadar geçen sürenin toplamını ifade eder. Bunun ifade biçimi, çoğunlukla nicel (sayısal) olur.¹⁸⁶
- Hukuk ve çalışma yaşamı bakımından yaşlılık; bir insanın çalışma performansının ve verimliliğinin azaldığı ve emekli olduğu dönem olarak ifade edilmekte, genellikle sınırı 60 veya 65 yaş olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁷

3.2. TÜRKİYE'DE YAŞLILARIN DURUMU

Türkiye'de yaşanmakta olan demografik geçiş süreci demografik yapı ve dinamikleri büyük ölçüde değiştirmektedir. Demografik dönüşüm sürecinin son aşamasında Türkiye nüfusu, artık yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip genç bir nüfus olmaktan çıkarak, düşük doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip, giderek yaşılanan bir nüfusun özelliği kazanmaya başlamıştır. 21. yüzyılın en önemli demografik eğilimi olarak gösterilen nüfusun yaşlanması olgusunun etkisiyle Türkiye nüfusunun yaş yapısı değişerek, toplam nüfus içerisindeki çocukların ve gençlerin payı azalmakta, yaşlı insanların payı giderek artmaktadır.¹⁸⁸ Demografik yapının yaşlı nüfus lehine değişmesi, bugüne kadar genç nüfus yapısına odaklanan politika önceliklerinin yeniden gözden geçirilmesi gerçeğini gündeme getirmiştir. Türkiye'de yaşlıların durumunu gündeme getirmek suretiyle nüfusun değişen yapısına dikkat çekmek gereklilik arz etmektedir. Türkiye'de yaşlı nüfusun mevcut durumuna ait demografik göstergelere daha önce yer verildiğinden burada daha çok yaşlı insanların sosyo-ekonomik, eğitim ve kültürel durumu ele alınmakta, bu yaş grubuna uygulanan politikalar incelenmektedir.

¹⁸⁵ Tufan, *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık*, s.81.

¹⁸⁶ H. T. Sevil, *Yaşlılığın Sosyal Anatomisi*, Ankara: Sabev Yay, 2005, s. 9.

¹⁸⁷ G. Kurt, F. Y. Yücel ve Z. Erkol, "Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti", *Adli Tıp Dergisi*, 2010, 24 (2): 32-39.

¹⁸⁸ TÜİK, *İstatistiklerle Yaşlılar 2012*, s.1.

3.2.1. Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Bugün Türkiye nüfusu giderek yaşlanmakta, yaşlı nüfusun (65 yaş ve üstü) oranı artmaktadır. Türkiye’de 2013 yılı TÜİK verilerine göre yaşlı nüfusun sayısı 5.891.694’dür. Yaşlı nüfusumuz bu büyüklüğü ile Danimarka (5.584.728) ya da Finlandiya’nın (5.262.930) nüfuslarından fazladır.¹⁸⁹ Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfusun sayısı gelecekte yükselmeye devam edecektir. Değişen demografik yapı yaşlı nüfusa yönelik politika, öncelik ve tedbirlerin yeniden gözden geçirilerek bir an önce uygulamaya konulması gerekliliğini işaret etmektedir. Türkiye genelinde yaşlı nüfusun demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri farklılık göstermektedir. Aşağıda yer verilen güncel veri ve bilgiler bu farklılığı yansıtmaktadır:¹⁹⁰

- Yaşlı nüfus içerisinde (65 yaş ve üzeri yaş) erkek ve kadın nüfusun eğitim durumu arasında erkeklerin lehine önemli farklılıklar bulunmaktadır. Okuma yazma bilmeyen, 65 ve üzeri yaştaki kadın nüfus oranı yüzde 42 iken, erkeklerde bu oran yüzde 12,9’dur. İlkokul mezunu olan kadın oranı yüzde 30 iken, bu oran erkeklerde yüzde 51,4’tür. Yüksekokul veya fakülte mezunu olan kadın oranı yüzde 1,6, erkeklerde ise bu oran yüzde 6,2’dir.
- Yaşlı nüfusta cinsiyet oranı (her 100 kadın başına düşen erkek sayısı) 2013 yılında düşerek 76,9 olmuştur. Toplam nüfustaki cinsiyet oranı ise 2013’de 100,7’dir.
- 2013 yılı verilerine göre, hiç evlenmemiş yaşlı erkek nüfus oranı yüzde 1,1; kadın nüfus oranı ise yüzde 2,6 olmuştur. Yaşlı erkeklerin yüzde 82,7’sinin kadınların ise yüzde 42,5’unun evli olduğu görülmektedir. Bu yaş grubunda eşi ölmüş kadın nüfusun oranı yüzde 52,4 ile eşi ölmüş erkek nüfus oranının yaklaşık dört katı kadardır.
- Nüfus ve Konut Araştırması (NKA) sonuçlarına göre, 2011 yılında hanelerin yüzde 21,7’sinde en az bir yaşlı bulunmaktadır. Bu hane halklarının

¹⁸⁹ TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “Yaşlanıyoruz”, 3 Şubat 2014 Basın Odası Haberleri, http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2014_4_20140203.pdf (Erişim) 18 Nisan 2014.

¹⁹⁰ TÜİK, **İstatistiklerle Yaşlılar 2012**; TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “Yaşlanıyoruz”, 3 Şubat 2014 Basın Odası Haberleri; “İstatistiklerle Yaşlılar”, 19 Mart 2014 Haber Bülteni; “İstatistiklerle Aile, 2012”, 13 Mayıs 2013 Haber Bülteni (Erişim) 18 Nisan 2014.

oturdıkları konutların yüzde 11,9’unda tuvaletin, yüzde 2,8’inde borulu su sistemi ve banyonun konutun dışında olduğu; yüzde 63,6’sının konutlarında soba ile ısındığı görülmüştür.

- NKA sonuçlarına göre 2011’de, yalnızca yaşlı bireylerden oluşan hanelerin yüzde 60’ı tek kişilik, yüzde 39,5’i iki kişilik, yüzde 0,5’i ise üç kişilik hanelerdir. 2011’de, toplam hane halklarının yüzde 11,7’sini tek kişilik haneler oluşturduğu gözlenmiştir.
- 2011 yılında tek kişilik hanelerin yüzde 42,2’sini yaşlı nüfus oluşturmakta iken bu oran 2012 yılında yüzde 49,3 olmuştur. 2011’de tek başına yaşayan yaşlı nüfusun yüzde 77,1’ini, 2012’de ise yüzde 58,5’ini kadınlar oluşturmuştur.
- Tek başına yaşayan yaşlı kişilerin oturdukları konutların yüzde 14,4’ünde tuvaletin, yüzde 3,7’sinde borulu suyun ve yüzde 3,5’inde banyonun konutun dışında olduğu gözlenmiştir. Tek başına yaşayan yaşlı kişilerin oturdukları konutların yüzde 85,1’inin ev sahibi, yüzde 7,7’sinin kiracı, yüzde 7,1’inin ev sahibi değil ama kira ödemiyor olduğu görüldü.
- Yaşlı erkeklerin sağlık durumunun, yaşlı kadınlara göre çok daha iyi durumda olduğu gözlenmiştir. Sağlık durumu “çok iyi/iyi” düzeyinde olan erkek nüfusun oranı 2012 yılında yüzde 36,9 iken kadınlarda bu oran yüzde 18,7 olmuştur.
- Yaşlılık döneminde bireylerin mutluluk kaynağının yüzde 67 ile ailelerinin olduğu görülmektedir. İkinci sırada gelen mutluluk kaynağı; kadınlar için yüzde 22,3, erkekler için ise yüzde 9,4 ile çocukları olmuştur.
- Toplam nüfusun (18 ve daha yukarı yaş) 2013 yılında yüzde 59’u mutlu olduğunu beyan ederken yaşlı nüfusun mutluluk oranı yüzde 63,4 olmuştur.
- Yaşlı kadın nüfusun obezite oranı yüzde 33,1 iken yaşlı erkeklerde bu oran yüzde 16,2 olmuştur. Türkiye genelinde 2012 yılında, 15 yaş ve üzeri nüfusun obezite oranı yüzde 17,2 iken yaşlı nüfusta bu oran yüzde 25 olmuştur.

- Tütün mamulü kullanan yaşlı nüfus oranı yüzde 8,4'tür. Türkiye genelinde 2012 yılında, 15 yaş ve üzeri nüfusun yüzde 23,2'si her gün düzenli olarak tütün mamulü kullanmakta idi.
- Alzheimer hastalığından hayatını kaybeden yaşlı nüfus oranı artmaktadır. Ölüm nedeni verilerine göre, 2010 yılında Alzheimer hastalığından ölen yaşlı nüfus oranı yüzde 2,7 iken bu oran 2011 yılında yüzde 2,9, 2012 yılında ise yüzde 3,4'e yükselmiştir.

Yukarıda yer verilen veri ve bilgiler Türkiye'de yaşlı nüfusun durumunun ve yaşam kalitesinin henüz olumlu bir seviyede olmadığını göstermektedir. Yakın ve uzak gelecekte dünya ile birlikte Türkiye'nin de en önemli sorun alanını oluşturacak nüfusun yaşlanması bağlamında ön plana çıkan yaşlı nüfusun gereksinimlerini bir an önce çözüme kavuşturmak gerekmektedir. Aksi takdirde Türk toplumunu ve kurumlarını zor günler beklemektedir. Türkiye'de yaşlı nüfusun gereksinimleri için bir dizi destek, yardım, tedbir ve beklentinin hayata geçirilmesi oldukça önemlidir. Bu gereksinimlerin yanı sıra yaşlı nüfusun işgücü, sağlık, bakım, sosyal güvenlik ve diğer hizmetlerle ilişkisini de ele alarak bir bütün halinde yaşlı nüfusun durumunu değerlendirmek mümkündür. Bu gereksinim ve bağıntıların en önemlileri aşağıda özetlenmektedir.¹⁹¹

Yaşlı nüfus ve gelir: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) 2011 yılı verilerine göre Türkiye'de yaşlıların en önemli gelir kaynağı sosyal transferlerdir. 65 ve üzeri yaşta olup emekli ve dul-yetim aylığı olan erkeklerin oranı yüzde 67,4'tür. Kadınların ise ancak yüzde 28,5'i emekli ve dul-yetim aylıklarından yararlanabilmektedir. Diğer sosyal transferlerden kadınların yüzde 58,6'sı erkeklerin ise yüzde 1,7'si yararlanmaktadır. Sosyal transferlerden yararlanan yaşlı nüfus oranı 2011 yılında yüzde 74,7 iken bu oran 2012 yılında yüzde 76,6 olmuştur. Emekli ve dul-yetim aylığından yararlanan yaşlı nüfus oranı ise yüzde 75,5'tir. Emekli ve dul-yetim aylığından yararlanan yaşlı erkeklerin oranı yüzde 70,7 iken yaşlı kadınların oranı ise yüzde 85'tir.

¹⁹¹ TÜİK, **İstatistiklerle Yaşlılar 2012**, s.24-39; TÜİK Resmi İnternet Sitesi, "Yaşlanıyoruz", 3 Şubat 2014 Basın Odası Haberleri; "İstatistiklerle Yaşlılar", 19 Mart 2014 Haber Bülteni; "İstatistiklerle Aile, 2012", 13 Mayıs 2013 Haber Bülteni (Erişim) 18 Nisan 2014.

Yaşlı yoksulluk oranı 2011 yılında yüzde 17 iken 2012 yılında yüzde 18,7'ye yükselmiştir. Yaşlı kadın nüfusun erkeklere oranla daha yoksul olduğu gözlenmektedir. 2012 yılı verilerine göre yoksul yaşlı erkek nüfus oranı yüzde 17,7 iken yoksul yaşlı kadın nüfus oranı yüzde 19,4 olmuştur. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirinin yüzde 60'ına göre hesaplanan yoksulluk oranı, Türkiye geneli için yüzde 22,6 olarak gerçekleşmiştir. İki günde bir et, tavuk ya da balık içeren yemek masraflarını karşılayamayan nüfus oranı 2012 yılında yüzde 56,1 iken bu oran yaşlı nüfusta yüzde 57,3 olmuştur. 2011 GYKA'na göre, 65 ve üzeri yaştaki maddi yoksun bireylerin toplam nüfus içindeki oranı yüzde 4,3 iken, 65 ve üzeri bireyler içindeki oranı yüzde 60,6'dır. Yaş ilerledikçe maddi yoksunluk artmaktadır. Bu durum sosyal ve ekonomik politikaların yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yaşlı nüfus ve aile: Endüstrileşme, kentleşme, işgücü göçü, doğurganlıkta meydana gelen düşüş, boşanma oranlarının artması, bireysellik gibi etmenler geniş geleneksel aile yapısının değişerek çekirdek aile yapısına dönüşmesine neden olmuştur. Hane büyüklükleri azalmaktadır. Yaşlı nüfusun yalnız yaşama oranları artmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere 2013 yılında tek kişilik hanelerin yüzde 49,3'ünü yaşlı nüfus oluşturmuştur.

Yaşlı nüfus ve kurumsal bakım gereksinimi: Yaşlı insanların fiziksel ve sosyal sorunları ile desteğe gereksinimleri yaşlı bakımına ilişkin beklentileri ön plana çıkarmaktadır. Yaşlı bakımı özel bilgi ve yaklaşım gerektirmesine rağmen bu hizmet genellikle aile bireyleri veya bu konuda yeterli bilgisi olmayan bakıcılar tarafından verilmektedir. Yaşlılar için bakım hizmetleri kurumsal bakım ve evde bakım hizmeti olarak sunulmaktadır. Türkiye'de kurumsal yaşlı bakımı ile ilgili yapılanmada birçok kurum ve kuruluş görev üstlenmiştir. Bunlar arasına yerel yönetimler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı huzurevleri, dernek ve vakıflar, özel huzurevleri ve kamu kurumlarına ait huzurevleri bulunmaktadır. Yaşlı nüfusun kurumsal ve evde bakım hizmetlerine ilişkin değerlendirme yaşlı nüfusa yönelik hizmetler bölümünde yapılacağından burada bu hizmetlerden yararlanan yaşlı nüfus sayısına yer verilmemektedir.

Yaşlı nüfus ve evde bakım hizmeti: Kurumsal bakımın pahalı olması, uzun süreli kurumsal bakımın yeni stres faktörü olabilmesi, depresif semptomların artışına yol açması ve bakıma gereksinim duyan bireyi toplumsal hayattan soyutlaması gibi nedenler, günümüzde yakın çevre içerisinde bakıma olanak sağlayacak destek hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi engellilik, kronik hastalık ve yaşlılık gibi durumlarda bireyin çevresi ile olan ilişkisini kuvvetlendirmek ve desteklemek, kendi yaşamını özgürce alıştığı ortamda devam ettirmesini sağlamak, istek ve beklentilerine cevap vermek, sosyal işlevselliğini arttırmak ve aynı zamanda devletin kurum bakımı alanındaki maliyetlerini azaltmak için toplum temelli bakım anlayışı benimsenmesi önemlidir.

Yaşlı nüfus ve işgücü: Yaşlı nüfus, ekonomik faaliyetlerin dışında kalan veya işgücüne katılımları sınırlı olan nüfus gruplarından birisidir. Nüfusun yaşlanması sonucu çalışabilecek yaştaki nüfusun azalması ekonomide işgücünün kıt bir üretim faktörü haline gelmesine neden olmaktadır. Yaşlı nüfusa sahip ülkelerde işgücü piyasasına giren işgücünün sayıca azalması yanında, yaşlı işgücünün verimliliğinin düşük olması da toplam işgücü arzını azaltmaktadır. 2011 yılında yaşlı bireylerin işgücüne katılma oranı yüzde 12,8; 2012 yılında yüzde 12,4'tür. 2012 yılında bu yaş grubundaki erkeklerin işgücüne katılma oranı yüzde 20,2 iken kadınların işgücüne katılma oranı yüzde 6,4'tür. 2011 yılında 65 ve üzeri yaştakilerde işsizlik oranı yüzde 1,2, 2012 yılında ise yüzde 0,9 olmuştur.

Yaşlı nüfusun ekonomik faaliyetine göre istihdam dağılımı değerlendirildiğinde, 2102 yılında tarımsal faaliyette bulunanların oranı yüzde 79,2; hizmet sektöründe faaliyet gösterenlerin oranı yüzde 16,8 ve sanayi sektöründe faaliyet gösterenlerin oranı yüzde 4'tür. 65 ve üzeri yaştaki çalışan kişilerin işteki durumu incelendiğinde, 2012 yılında ücretli ve yevmiyeli çalışanların oranı yüzde 8,6; işveren ve kendi hesabına çalışanların oranı yüzde 70 ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların oranı ise yüzde 21,4 olmuştur. 2012 yılında 65 ve üzeri yaşta çalışan erkeklerin yüzde 87,8'i işveren ve kendi hesabına, bu yaştaki kadınların yüzde 64,2'si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Yaşlı nüfus ve sosyal güvenlik sistemi: Bugün Türkiye'de sayısı giderek artan yaşlı nüfusun sosyal hizmet ve bakım, özellikle de sosyal güvenlik ve sağlığa

ilişkin gereksinimlerinin karşılanmasının maliyet boyutu Türkiye'nin yakın bir gelecekte karşılaşacağı en temel ekonomik ve sosyal sorunlardan birisi olacaktır.¹⁹² Diğer yandan yaşlı bağımlılık oranı 2013 yılında yüzde 11,3 olmuştur. Türkiye'de 2013 yılında 100 çalışanın bakması gereken yaşlı sayısı 11 iken bu sayının 2030 yılında 19 olması beklenmektedir. Türkiye'de yaşlı bağımlılık oranı Avrupa ülkelerine göre düşük olmasına rağmen bu oran azımsanacak bir oran değildir. Yaşlanma konusunda Türkiye için kritik olan husus, yaşlı nüfusun şu anki büyüklüğü ve durumu değil, yaşlanma sürecinin hızıdır. Türkiye'de yaşlanma süreci, Avrupa ülkelerine göre çok hızlı yaşanmaktadır. Demografik öngörüler Türkiye'de yaşlı nüfusun gelecekte ulaşacağı boyutun daha ciddi bir görünüme kavuşacağını işaret etmektedir. Bu durumda artan yaşlı nüfus sayısı ile birlikte yaşlı bağımlılık oranı gerek milli ekonomi gerekse yaşlıların bakımını ve finansmanını sürdürecektir çalışma çağındaki kişiler için ağır bir maliyete neden olacaktır.

Yaşlı nüfus ve sağlık: İnsan yaşamındaki evrelerden biri de yaşlılıktır, bu dönemde kişilerin sağlık durumları yaşamlarını idame ettirmekte önem kazanmaktadır. Yaşın artmasıyla birlikte bazı fizyolojik ve anatomik değişiklikler meydana gelmekte ve bu durum belirli yaşlardaki kişilerin sağlık sorunlarına karşı daha duyarlı olmalarına neden olmaktadır. Türkiye'de yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının 2023 yılına kadar yüzde 10'u geçmeyeceği beklenmektedir. Ancak, yaşlı nüfusun mutlak büyüklüğü göz önüne alındığında, Türkiye'de ortaya çıkacak sağlık hizmeti talebinin ve bu talebin karşılanmasının boyutları daha iyi görülebilmektedir. Nitekim bugün 5,8 milyona ulaşan yaşlı nüfusun sayısı 2023 yılında 8,6 milyona yükselecektir ve böylesine büyük hacimli bir yaşlı nüfusun sağlık maliyeti de aynı oran da yüksek olacaktır.

Türkiye'de hızla artan yaşlı nüfusun bağıntılı olduğu ve etki altında bırakacağı alanlar yukarıda belirtilen boyutlarla sınırlı değildir. Demografik yaşlanma paralelinde yaşlı nüfusun, geniş bir yelpazede ilişki ağı ve etki alanı bulunmaktadır. Burada en önemlilerine yer verilmiştir.

¹⁹² İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **Türkiye'nin Demografik Dönüşümü**, s.57-58.

3.2.2. Türkiye’de Yaşlı Nüfusa Yönelik Politika Öncelikleri ve Hizmetler

21. yüzyıl tüm dünyayı etkileyen oldukça önemli demografik eğilimlere tanıklık etmektedir. Nüfusun yaşlanması bu eğilimlerin en göze çarpan küresel olgusudur. Son otuz yılda dünyanın gündemine oturan bu olguya dikkat çeken ilki 1982’de Viyana’da, ikincisi ise 2002’de Madrid’de gerçekleştirilen Dünya Yaşlanma Kongreleri alanın ilk önemli çalışmaları olarak tarihe geçmiştir. Özellikle Madrid’de düzenlenen kongrede kabul edilen “*Madrid Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı*” yaşlanma sorunuyla mücadelede uluslararası politika belirleme ve eyleme geçme konusunda bir dönüm noktası olmuştur.¹⁹³ Eylem Planı aradan geçen 22 yıl boyunca yaşlanmaya ilişkin düşünce ve planlama sürecine yol gösterici bir rehber olmuştur.¹⁹⁴ Söz konusu plan 2002’de Madrid’de gerçekleşen kongreye katılım sağlamış olan Türkiye için de önemli tedbirleri içeren tavsiye kararı niteliğinde uluslararası bir belgedir. Madrid Eylem Planı Türkiye’de beş yıl sonra yankı bulmuştur. 2007 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayımlanan “*Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*”¹⁹⁵ yaşlanma ile ilgili ilk rapor olma özelliği taşımaktadır. Bu rapordan yine bir beş yıl sonra 2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından “*Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı*”¹⁹⁶ hazırlanabilmiştir. Diğer bir ifadeyle “*Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planı*” doğrultusunda Türkiye’de bir uygulama programının hazırlanması ancak on yıl sonra gerçekleşmiştir.

2007-2013 dönemini kapsayan “*Dokuzuncu Kalkınma Planı*”¹⁹⁷ Türkiye’de yaşlanma konusuna kısmen dikkat çekmektedir. Planda bir yandan Türkiye’nin genç ve dinamik nüfus yapısına vurgu yapılırken, diğer yandan “*ülkemizde değişen nüfus yapısının özellikle eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarındaki politikaların gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurduğu; yaşlı nüfusta gözlenen artış ve*

¹⁹³ UNFPA Resmi İnternet Sitesi, <http://www.unfpa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 10 Nisan 2014.

¹⁹⁴ Birleşmiş Milletler, **Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planı**, çev. G. O. Koçoğlu ve N. Bilir, Ankara, Hacettepe Üniversitesi GEBAM, 2002, <http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/eylem.pdf> adresinden 14 Nisan 2014 tarihinde indirilmiştir.

¹⁹⁵ DPT, **Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı**.

¹⁹⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı**, Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012.

¹⁹⁷ **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**, TBMM Kararı, 01.07.2006 tarih ve 26215 sayılı Resmi Gazete.

*aile yapısının değişime uğraması gibi nedenlerin, yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin önemini artırdığı*¹⁹⁸ dile getirilmektedir. Raporda ifade edilen diğer bir öngörü de “2005 yılından itibaren oransal ve rakamsal olarak düşmeye başlayan 0-14 yaş grubu nüfusun bu eğiliminin uzun vadede devam edeceği, çalışma çağı ve yaşlı nüfusun oranının ve sayısının ise sürekli olarak artacağıdır.”¹⁹⁹

2014-2018 dönemini kapsayan “Onuncu Kalkınma Planı”,²⁰⁰ Türkiye’de meydana gelen demografik gelişmeler paralelinde sayısı ve toplam nüfus içindeki oranı hızla artmakta olan yaşlı nüfusla ilgili tavsiye ve politika önceliklerine daha çok yer vermektedir. Söz konusu çalışmanın giriş bölümünde, “Onuncu Kalkınma Planının, ülkemizin 2023 hedefleri doğrultusunda, toplumumuzu yüksek refah seviyesine ulaştırma yolunda önemli bir kilometre taşı olacağı”²⁰¹ belirtilmekte ve yine “Türkiye hızlı gelişme sürecini destekleyecek genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olduğu”²⁰² vurgulanmaktadır. Evet, Türkiye’nin hâlihazırda sahip olduğu genç ve dinamik nüfus yapısı, nüfus dinamiklerinin sunduğu bir fırsat penceresidir. Bu fırsattan en yüksek düzeyde yararlanmak oldukça önemlidir. Ancak Türkiye nüfusu giderek yaşlanmaktadır ve genç görünüm arz eden nüfus yakın bir gelecekte yaşlı nüfus özelliği kazanacaktır. Artık yaşlı nüfus özelliğine dikkat çekilerek toplumun tüm katmanlarının ve devlet kurumlarının bu gelişmeye hazırlıklı olmasını sağlamak gerekmektedir. Aşağıda Onuncu Kalkınma Planı’ndaki yaşlı nüfusa yönelik analiz, değerlendirme ve politika önceliklerine yer verilmektedir. Burada yaşlı nüfusla ilgili içerik, bu çalışmanın daha iyi anlaşılmasına katkı yapmak amacıyla yeni bir sıralamayla ancak aynen raporda yer alan ifadelerle sunulmaktadır:

1. Bebek ölüm hızının gerilemesi ve doğuşta beklenen hayat süresinin uzaması sonucunda yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı artmaktadır. Yaşlı nüfusun artmasıyla çalışma çağı nüfusunun (15-64 yaş) bakmakla yükümlü olduğu nüfus gelecekte artacak ve üretken nüfusun payı azalacaktır. Tedbir alınmaması durumunda 2038 yılından itibaren çalışma çağı nüfusunun, 2050 yılından sonra ise

¹⁹⁸ a.g.k.p., s.40, 43.

¹⁹⁹ a.g.k.p., s.61-62.

²⁰⁰ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), TBMM Kararı, 02.07.2013 tarih ve 28699 sayılı Resmi Gazete.

²⁰¹ a.g.k.p., s.1.

²⁰² a.g.p., s.68.

toplam nüfusun azalmaya başlayacağı tahmin edilmektedir. Bu çerçevede nüfus politikalarıyla doğurganlık hızının artırılması ve yaşlanan nüfusa yönelik etkin ve uygun zamanlı politikaların geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.²⁰³

2. Mevcut durumda, genç nüfus yapısına sahip olması nedeniyle Türkiye'nin sağlık harcamalarının milli gelir içindeki oranı gelişmiş ülkelerin gerisindedir. İlerleyen dönemde tüm dünyadaki artış beklentisine paralel olarak, Türkiye'de de sağlık harcamalarının artacağı öngörülmektedir. Demografik fırsat penceresi yeterince iyi değerlendirilmediği, emeklilik ve sosyal güvenlik sisteminde şimdiden gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, artan sağlık harcamaları, önümüzdeki dönemde sosyal güvenlik sistemi ve kamu maliyesi üzerinde baskı oluşturabilecektir.²⁰⁴

3. 2002 yılında yüzde 3,8 olan kamu sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı 2012 yılında yüzde 4,2 seviyesine yükselmiştir. Yaşlanan nüfus, sağlık teknolojilerindeki gelişmeler ve daha kaliteli sağlık hizmeti talebi gibi sebeplerle kamu sağlık harcamalarının daha da artabileceği öngörülmektedir.²⁰⁵

4. Sosyal Güvenlik alanında, sosyal sigorta sisteminin aktif-pasif oranının düşüklüğü, nüfusun giderek yaşlanması ve kayıt dışı istihdamın yaygınlığı sistemin mali sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca kayıt dışılık nedeniyle çalışanlar emeklilik dönemi güvencesinden mahrum kalmaktadır.²⁰⁶

5. Sosyal güvenlik sisteminde 1999 ve 2008 yıllarında kapsamlı reformlar yapılmasına rağmen; emeklilik yaşına ilişkin belirlenen kademeli geçiş sürelerinin uzunluğu nedeniyle fiili emeklilik yaşının düşük olması, emekli aylıklarına öngörülen oranların üzerinde artış yapılması, prim borçlarının yapılandırılması, yurtdışı borçlanma uygulamasının sürdürülmesi, kayıt dışı istihdamın ve kayıt dışı ücretin halen istenilen düzeye indirilememesi sosyal güvenlik sisteminin uzun dönemli mali sürdürülebilirliğini zayıflatmaktadır. Ayrıca, nüfusun yaşlanması; hastalık yükünün değişimi; yeni sağlık teknolojilerinin geliştirilmesiyle oluşan sağlık enflasyonu; sağlık bilinci ve gelir düzeyi artışına bağlı olarak sağlık hizmetlerine

²⁰³ a.g.p., s.54.

²⁰⁴ a.g.p., s.11-12.

²⁰⁵ a.g.p., s.35.

²⁰⁶ a.g.p., s.52.

talebin artması gibi nedenlerle sağlık harcamaları artış eğilimini korumakta ve mali sürdürülebilirlik üzerinde baskı yaratmaktadır.²⁰⁷

6. Sosyal hizmet ve yardımlar alanında, hizmet standartlarının oluşturulması, nitelikli personel istihdamı ve denetimin geliştirilmesi, ... artan yaşlı nüfusa yönelik hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması ihtiyacı önemini korumaktadır.²⁰⁸

7. Göç ve kentleşme, kültürel değerlerdeki aşınma, bireyselleşmenin artması, aile eğitimindeki eksiklikler, yeni iletişim teknolojileri gibi nedenlerle, aile üyeleri arasındaki iletişim azalmış, boşanmalar artmış, tek ebeveynli ailelerin oranı yükselmiş ve aile kurumu zayıflamaya başlamıştır. Nüfusun yaş yapısındaki değişimler sonucunda gelecekte aktif olmayan nüfusun payının artması, doğurganlık hızının azalmasıyla da yaşlı nüfusun payının yükselmesi riski bulunmaktadır.²⁰⁹

8. Artan yaşlı nüfusun aktif bir hayat sürmesi, sağlıklı ve güvenli yaşam şartlarına erişimi sağlanacak, toplumda kuşaklar arası dayanışma güçlendirilecektir.²¹⁰

9. Yaşlıların kendi çevrelerinden uzaklaşmadan evlerinde bakımını sağlamaya yönelik hizmetler çeşitlendirilerek yaygınlaştırılacak ve yaşlılara yönelik kurumsal bakım hizmetlerinin sayısı ve niteliği artırılacaktır.²¹¹

10. Yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği artırmayı hedefleyen; fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözetken mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamaları hayata geçirilecektir.²¹²

Onuncu Kalkınma Planı'nda, değişen yaş yapısının özellikle sosyal güvenlik ve sağlık harcamalarını artırarak önümüzdeki dönemde mali sürdürülebilirlik üzerinde baskı yaratacağına dikkat çekilmekte, artan yaşlı nüfusa yönelik etkin ve uygun zamanlı politikaların geliştirilmesi önerilmektedir. Temennimiz bu öneri ve önceliklerin tavsiye niteliğinde kalmayıp bir an önce hayata geçirilmesidir.

²⁰⁷ a.g.p., s.87.

²⁰⁸ a.g.p., s.47.

²⁰⁹ a.g.p., s.214.

²¹⁰ a.g.p., s.55.

²¹¹ a.g.p., s.48.

²¹² a.g.p., s.146.

Türkiye’de yaşlı nüfusa yönelik hizmetlere gelince, bu alanda kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve özel kuruluşlarca hizmet verildiği görülmektedir. Yaşlılara hizmet veren kuruluşların başında huzurevleri gelmektedir. Türkiye’de huzurevlerinin sayıları, kapasiteleri ve doluluk oranlarına bakıldığında (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aralık 2012), toplam huzurevi sayısının 294 olduğu, 24.296 kişilik kapasitenin 19.653’ünün dolu olduğu, dolayısıyla doluluk oranının yüzde 80,9 olduğu görülmektedir.²¹³ Yerel yönetimlerce yaşlılara verilen hizmetler; yardıma muhtaç olan yaşlılara barınma, ücretsiz muayene ve ilaç yardımı, gıda, yakacak, ev temizliği hizmetlerine destek, belediye otobüslerinden ücretsiz veya indirimli yararlanma, aşevinden evlere yemek dağıtımı, nakdi yardım, ambulansla evden sağlık hizmeti ve kültürel hizmetler gibi geniş bir alana yayılmaktadır. Ancak bu hizmetler özellikle Büyükşehir Belediyeleri ile nüfus ve gelişmişlik bakımından büyük belediyeler tarafından yerine getirilmektedir.²¹⁴

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yaşlılara yönelik hizmetleri, huzurevleri, yaşlı hizmet merkezleri, Alzheimer hastası yaşlılara gündüzlü bakım merkezi, kurum bakımı ve evde bakım hizmetleri, yaşlılık aylığıdır. Huzurevlerinden yukarıda bahsetmiştik. Yaşlı Hizmet Merkezleri, akıl ve ruh sağlığı yerinde olan, tıbbi bakıma ihtiyacı olmayan ve herhangi bir özrü bulunmayan yaşlının bakımı ile ilgili olarak hane halkının tek başına veya komşu, akraba gibi diğer destek unsurlarına rağmen yetersiz kaldığı durumlarda, yaşlılara evde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yaşam ortamlarının iyileştirilmesi, günlük yaşam faaliyetlerine yardımcı olunması amacıyla imkânlar ölçüsünde evde bakım hizmeti sunumunu da gerçekleştirebilmektedirler. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak faaliyet yürüten 5 adet yaşlı hizmet merkezi üyelik esasına göre faaliyet göstermektedir ve bu gündüzlü bakım hizmetlerinden 1100 üye yararlanmaktadır. İstanbul da bulunan özel yaşlı hizmet merkezinin 15 üyesi bulunmaktadır. Bu özel merkez den yalnızca Alzheimerlı yaşlılar yararlanmaktadır. Alzheimer Hastası Yaşlılar Gündüzlü Bakım Merkezi de ailesinin yanında yaşayan Alzheimer hastası

²¹³ TÜİK, **İstatistiklerle Yaşlılar 2012**, s.34-35; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı**, s.15.

²¹⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı**, s.14-15.

yaşlıların evde tek başına kalmasından kaynaklanan riskleri ortadan kaldırarak yaşlının güvenliğini sağlamak ve Alzheimer hastası yaşlıların gündüzlü bakımlarını sağlayarak yaşlıya ve ailesine destek vermek amacı gütmektedir.²¹⁵

Bakım hizmetleri incelendiğinde, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yasa gereği engelli ve yaşlı bireylerin kurum bakımından sorumlu olduğu görülmektedir. Buna göre, gündüzlü ve yatılı bakım kuruluşları aracılığı ile korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç kişilere sosyal hizmet sunulmaktadır. Bakım hizmetleri kurum bakımı ve evde bakım hizmetleri olmak üzere iki türlü verilmektedir. Bakım hizmetlerinden faydalanan kişilerin yüzde 27'sini 60 yaş ve üzeri yaş grubu oluşturmaktadır.²¹⁶

5378 sayılı Özürlüler Kanunu ile engellilere yönelik kurumsal ve evde bakım hizmetlerinin verilmesi sağlanmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından özel bakım merkezlerinden bakım hizmeti alan engelliler için söz konusu hizmetin karşılığı olarak her ay net iki aylık asgari ücret ile KDV toplamı tutarında ödeme yapılmaktadır. Evde bakım hizmeti alan engelli için ise, engelliye bakmakla yükümlü olan ve bilfiil engellinin bakımını yapan kişiye bakım ücreti olarak, her ay bir aylık net asgari ücret tutarında ödeme (*evde bakım aylığı*) yapılmaktadır. Özel Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerinde bakılan kişilerin sayısında 2007 yılına oranla (351 kişi) 2012 yılında artış görülmektedir. 2012'de 149 merkezde (kapasite 12.640) kurum bakımı alan kişi sayısı 9.328 kişi olmuştur. Evde bakım hizmeti alan kişi sayısı 2006 yılında 8 kişi iken 2012 yılında bu sayı 389.335, yapılan harcama tutarı ise yaklaşık 3 trilyon (2.944.115.000) TL olmuştur.²¹⁷

Yukarıda yer verilen istatistiklerden kurumsal ve evde bakım hizmetlerinden büyük ölçüde engellilere sağlanan devlet yardımı nedeniyle engellilerin yararlandığı, yaşlıların ise bu hizmetten arzu edilen seviyede yararlanamadığı anlaşılmaktadır. İncelenen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2012 yılı istatistiklerinde kurumda ve evde bakım hizmeti alan yaşlı nüfusa ilişkin bir veriye rastlanmamıştır. Engellilere sağlanan hizmet son derece önemlidir ve sağlanan hizmet devlet desteği artarak

²¹⁵ a.g.p., s.15-16.

²¹⁶ a.g.p., s.16.

²¹⁷ a.g.p., s.16-18.

devam etmektedir. Hızla artan ve bakıma muhtaç olan yaşlı nüfus için de devlet desteği sağlanarak kurumsal ve evde bakım hizmetinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Türkiye’de yaşlılara yönelik diğer bir hizmet türü yaşlılık aylığıdır. 1977 yılından beri uygulanan 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz, Kimsesiz Türk Vatandaşına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun” kapsamında ödenen aylıklar, 2012 yılından itibaren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından ödenmeye başlanılmıştır. Bu kanun kapsamında yaşlılık aylığı (2013 Ocak ayı itibarıyla 119,62 TL) alan kişi sayısı 2008 yılında 867.035 kişi iken, 2011 yılında bu sayı 848.609 kişiye gerilemiştir.²¹⁸

Türkiye’de yaşanmakta olan demografik geçiş sürecinde yaşlı nüfus lehine değişen nüfus yapısı paralelinde, yaşlılara yönelik politika öncelikleri ve sunulan hizmetler birlikte değerlendirildiğinde, yakın bir gelecekte toplumun tüm katmanlarını ve ekonomileri etkileyecek nüfusun yaşlanması olgusu karşısında henüz yeterli adım atılmadığı anlaşılmaktadır. Resmi belge ve planlarda ifade edilen önerilerin çoğu hayata geçirilmemiş, temennide kalmıştır. Özellikle yaşlı nüfusa sunulacak sağlık, sosyal güvenlik, kurumsal ve evde bakım hizmetleri, aktif yaşlanma türü yaklaşımlar, yaşlı dostu merkezler ve barınma yerleri gibi alanlarda gelişmeler kaydedilememiştir. Hala genç ve dinamik nüfus özelliği övülen Türkiye nüfusu artık bir on yıl sonra genç olmayacak, yaşlı nüfus sınıfına katılacaktır. Bu itibarla yaşlı nüfus dalgası tehlikeli bir boyuta ulaşmadan evvel bir an önce harekete geçilmelidir.

3.2.3. 2023 Yılında Türkiye’de Yaşlanma: Demografik Göstergeler

2023 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. kuruluş yıldönümü kutlanacaktır. Cumhuriyet’in ilan edildiği günden bugüne Türkiye nüfusu önemli demografik evrelerden geçmiş nüfus yapısı oldukça değişmiştir. Kuruluş yıllarında nüfusu 14

²¹⁸ a.g.p., s.18.

milyonun altında olan Türkiye nüfusu 2013 yılı itibariyle 77 milyonu geçmiştir. Türkiye nüfusunun bir on yıl içinde yaşlı nüfus kervanına katılacağı, 2023-2050 yılları arasında yaşlı nüfus oranının ikiye katlanacağı öngörülmektedir. Demografik yaşlanma sürecinde on yıllar çok uzun süreler değildir. Avrupa bu geçiş sürecini çok uzun sürede tamamlamıştır. Ancak Türkiye nüfusun yaşlanması sürecini daha kısa sürede yaşayacaktır. Dolayısıyla bu duruma zaten hazır olan gelişmiş toplumlardaki gibi Türkiye bu geçiş sürecini kolay atlatabilecektir. Daha önce verdiğimiz Japonya örneği bu konuda en çarpıcı örneklerdendir. Japonya’da bugün her beş kişiden biri 65 yaş ve üzeri nüfusun bir üyesidir. 2055 yılında yani otuz yıl içinde her üç kişiden biri yaşlı nüfusu temsil edecektir.

Türkiye nüfusunun 2023 yılında 84.247.088 kişi olması beklenmektedir. Nüfus 2050 yılına kadar yavaş bir artış göstererek en yüksek değerini 93.475.575 kişi ile bu yılda alacaktır. 2050 yılından itibaren düşmeye başlayan nüfusun 2075 yılında 89.172.088 kişi olması beklenmektedir.²¹⁹ Nüfus projeksiyonlarına göre 100 milyonluk Türkiye hayali gerçekleşmeyecektir. Türkiye’de yaşlı nüfus gelecekte de artmaya devam edecek, toplam nüfus içindeki oranı da yükselecektir. 2023 yılında Türkiye’de nüfusun yaşlanması ve yaşlı nüfusa ait demografik göstergeler şöyle olacaktır:²²⁰

- Türkiye’de 65 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfusa oranının 2023 yılında yüzde 10,2’ye (8,6 milyon kişi), 2050’de ise yüzde 20,8’e (19,5 milyon) yükseleceği öngörülmektedir.
- BM verilerine göre 2013 yılında 60 yaş ve üzeri Türkiye nüfusunun toplam nüfusa oranı yüzde 10,7 iken 2050 yılında bu oranın yüzde 26’ya yükselmesi beklenmektedir.
- 2013 yılında 85 yaş ve üzeri nüfusun sayısı 434 bin, toplam nüfus içindeki oranı 0,6 olmuştur. 2023 yılında bu yaş grubu nüfusun 682 bine (toplam nüfusa oranı yüzde 0,8) yükselmesi beklenmektedir. 85 ve üzeri nüfusun

²¹⁹ TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “Nüfus Projeksiyonları”, 2013-2075. **14 Şubat 2013 tarihli Haber Bülteni.** <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844> (Erişim) 24 Şubat 2014.

²²⁰ TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “Nüfus Projeksiyonları”, 2013-2075. **14 Şubat 2013 tarihli Haber Bülteni;**

toplam nüfusa oranı 2050’de yüzde 2,6, 2075’te ise yüzde 5,2’ye yükseleceği öngörülmektedir.

- 2023 yılında Türkiye nüfusunun yarısı 34 yaşın üzerinde olacaktır. Türkiye nüfusunun ortanca yaşı 2012’de 30,1 iken 2023’te ise 34’e çıkacaktır. Türkiye nüfusunun ortanca yaşı 2050’de 42,9 ve 2075’te 47,4 olacaktır.
- Toplam doğurganlık hızı (kadın başına), 2013 yılında 1,99 iken 2023 yılında 1,85’e düşecektir.
- Kaba doğum hızı 2013’de 16,05 iken 2023 yılında 14,01’e düşecektir.
- 2013 yılında erkekte 74,7 yıl, kadında 79,2 yıl olan doğuştan beklenen yaşam süresi, 2023 yılında erkekte 75,8 yıl, kadında ise 80,2 yıl olacaktır.
- Yaşlı bağımlılık oranı 2013 yılında yüzde 11,3 olmuştur. Nüfus projeksiyonlarına göre 2023 yılında 14,93 olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye’de 2013 yılında 100 çalışanın bakması gereken yaşlı sayısı 11 iken bu sayının 2023 yılında 14, 2030 yılında 19 olması beklenmektedir.
- 2013 yılında binde 13,7 olarak gerçekleşen yıllık nüfus artış hızının, 2023 yılında binde 8,4’e düşeceği öngörülmektedir. Yaşlı nüfusun artış hızının yıllık nüfus artış hızının yaklaşık üç katı olduğunu (TÜİK, 2013), daha önce belirtmiştik. Ancak 2023 yılında yaşlı nüfusun artış hızına ait henüz bir projeksiyon çalışması yapılmadığından buna ait bir öngörü bulunmamaktadır.

Yukarıda yer verilen demografik veriler Türkiye nüfusunun yaş yapısının on yıl içerisinde önemli bir değişime uğrayacağını işaretidir. Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı artma eğiliminde iken doğurganlık seviyesinin azalmasının bir sonucu olarak çocuk yaş grubundaki (0-14) nüfusun oranı gerilemektedir. Kaba doğum hızı 2000’li yıllarda azalmaya devam ederken, kaba ölüm hızında demografik yaşlanmanın da etkisiyle kısmi bir yükselme görülmektedir. 2000’li yılların başında binde 6 olan kaba ölüm hızının, 2023 yılında binde 7 seviyesine yükseleceği öngörülmektedir. 2023 yılında Türkiye nüfusunun yaş yapısının, durağan nüfusların

yaş yapısına benzer olması beklenmektedir. Bu durum, nüfus büyüklüğünün bu yıllardan başlayarak tedrici olarak durağanlaşacağına işaret etmektedir.²²¹

2023 yılında yaşlı nüfus özelliğine kavuşacak Türkiye’yi yakın bir gelecekte zor günler beklemektedir. Türkiye’de yaklaşık 9 milyona ulaşacak yaşlı nüfusa yönelik gereksinimler ve hizmetler toplumun katmanlarını, ekonomiyi ve sürdürülebilir kalkınmayı derinden etkileyecektir. Bu gereksinimlerin karşılanmasının ve hizmetlerin sürdürülebilirliğinin mali boyutu kamu maliyesi ve sosyal güvenlik sistemleri üzerinde baskı oluşturacaktır. Toplum ve aile yaşamı dönüşüme uğrayacaktır. Demografik geçiş sürecinde bu on yıllık dönemin üstesinden gelmek yine Türk toplumu ve kurumlarının elindedir. Yaşlanan toplum meselesini göz ardı etmeyerek bir an önce harekete geçilmesi, elbirliğiyle ciddi, özverili ve etkin bir çalışma yürütülmesi oldukça önemlidir. Türkiye demografik yaşlanma nedeniyle değişen nüfus yapısını fırsata dönüştürmek suretiyle tüm yaşlar için yaşanabilir ve çağdaş bir ülke olarak Cumhuriyet’in 100. yılını kutlamalıdır.

²²¹ İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **Türkiye’nin Demografik Dönüşümü**.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NÜFUSUN YAŞLANMASI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

“Nüfusun yaşlanması ekseninde 2023 yılında Türkiye: Bir Vizyon Çalışması” adını taşıyan bu tez çalışması girişte de belirtildiği gibi Türkiye’nin gerçekten genç nüfusa sahip bir ülke olup olmadığını, yakın gelecekte bu genç nüfusun nasıl bir yaş ortalamasında birikeceğini ve yaşlılık yaşının ne olacağı konularını kapsamaktadır. Bu bağlamda seçilen spesifik sorun alanı ise *“yaşlılığın toplumsal düzlemde nasıl algılandığı ve bu durumda devletten neler beklendiği”* olarak seçilmiştir. Teorik açıdan incelenen konu, Türkiye’ye ve farklı ülkelere ilişkin çeşitli verilerin eklenmesiyle zenginleştirilmiştir. Bu doğrultuda tezin konuyu somut olarak resmedebilmesi için bir alan araştırması yapılmıştır. Bu alan araştırmasının amacı; yaşlılığın, yaşlılar açısından nasıl değerlendirildiği; kendilerini, ailelerini ve devleti bu konunun nasıl birer aktörü yaptıklarını belirtmektir.

Araştırmanın önemi ise öncelikle hassasiyetleri öncelikli gruplar arasında yer alan yaşlılara yönelik ve bizzat onların içinde olduğu bir araştırma yapmanın gerçekten de çok dikkatli ve narin olunması gereken bir konu olmasında yatmaktadır. Yaşlıların ne hissettiklerini, bulundukları koşullardan gerçekten memnun olup olmadıklarını, nasıl taleplerinin olduğunu tespit etmek büyük güçlük taşıyan hususlardır. Dolayısıyla araştırma öncelikle hedef kitlesi itibarıyla sosyal çalışmalar arasında incelenmesi güç bir kitleye ilişkin doğrudan bilgi toplanmasını sağladığı için önem taşımaktadır. Buna ilaveten yaşlıların okuma-yazma güçlüğü gibi faktörler de göz önünde tutulduğunda büyük özveriyle kurum çalışanlarının da desteğiyle bu araştırma özgün bir nitelik taşımaktadır.

Çeşitli zorluklarla beraber yapılan bu araştırma hem genel olarak nüfusun yaşlanması sorununu hem de özel olarak yaşlıların sorunlarının neler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Elbette ki kapsamın daha geniş tutulacağı araştırmalar yapılabilir ancak yüksek lisans tezi kapsamında belirli iller seçilmiştir. Bu illerin bölgesel yakınlığı, sosyo-kültürel benzerliği nedeniyle en azından bu çalışma sınırında mikro

ölçekte veri sağlanmıştır. Böylelikle başka ve daha geniş kapsamlı çalışmalara da model oluşturulmuştur.

4.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırmanın kapsamını huzur evi ya da bakım evi şeklinde adlandırılan devlete ait kurumlarda kalan yaşlı nüfus oluşturmaktadır. Yaşlı nüfus olarak araştırmada dünyada kabul gören yaşlılık tanımlarından yola çıkılarak, 60 yaş üstü yaşlı nüfus verileri kullanılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de Konya, Manisa ve Isparta olmak üzere üç ildeki huzur evi inceleme alanı olarak seçilmiştir. Üç ilin Valiliklerinden elde edilen bilgiler ışığında 60 yaş ve üstü nüfusun huzur evlerinde kalanlarının sayısı 434 kişidir. Araştırma kapsamında %6’lık bir örnekleme hatası ile toplam 165 kişiye “*Türkiye’de Sosyal Bir Sorun Alanı Olarak Yaşlılık ve Çözüm Önerileri Anketi*” başlığı altında bir anket çalışması yapılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen 165 kişilik örneklem keyfi olarak seçilmiş ve anket yöntemi uygulanmıştır. Elde edilen %6’lık örnekleme hatası örnek çekimi yerine koymadan yapıldığında ve yığının çapı bilindiği durumda aşağıdaki formül yardımıyla bulunmuştur.

$$d^2 = z^2 \frac{N - n}{N - 1} \frac{pq}{n}$$

Bu formülde;

d : Örnekleme hatası (duyarlılık)

z : α anlamlılık düzeyinde standart normal dağılım tablo değeri

N : Yığının büyüklüğü

n : Örneğin büyüklüğü

pq : Yığın varyansı

Araştırma kapsamında $\alpha = 0.05$ olmak üzere $z=1.96$, $N=434$, $n=165$ ve $pq=0.25^{222}$ olarak yukarıdaki formülde yerine yazıldığında örnekleme hatası (duyarlılık) %6 olarak elde edilmiştir.

²²² Bu değer yığının maksimum varyansına karşılık gelmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları konusunda öncelikle kamu kurumlarında araştırma yapmanın prosedür gerektiren bir işlem olduğu belirtilmelidir. Bu noktada bazı farklı illerde de araştırma yapılmak istenmiş ancak resmi izin alınamadığı için araştırma kapsamına dâhil edilememişlerdir. Dolayısıyla araştırmanın sınırlılıklarının belirlenmesinde huzur evlerinin izin verme durumu ve ulaşılabilirlik etkili olduğu söylenebilir. Bir de anketleri dolduranların kurumlarındaki memnuniyetleri hakkında kısmen tedirgin olarak cevap verebilme ihtimalleri de araştırmanın sonuçlarını şekillendiren etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

4.3. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Tezin ilk üç bölümünde yapılan geniş kapsamlı literatür taramasının üzerine inşa edilen alan araştırması bölümünde anket yöntemiyle Türkiye’de üç ilde 60 yaş ve üstü nüfusa sorular yöneltilmiştir. Bu anketler yazılı olarak basılı bir şekilde doğrudan kişilere uygulanmıştır. Okuma yazma problemi ya da sağlık sorunu olan yaşlılara kurum çalışanları yardım etmiştir. Toplam 23 soruluk anket uygulanmış, anket sonuçlarının SPSS programında değerlendirilmesiyle çalışma sonlandırılmıştır.

Bu sorular kişisel bilgiler, kaldıkları kurumdan memnuniyet düzeylerini ölçen sorular ve devletten beklentilerinin yanıtlarını belirlemeye yönelik bir kapsamda hazırlanmıştır.

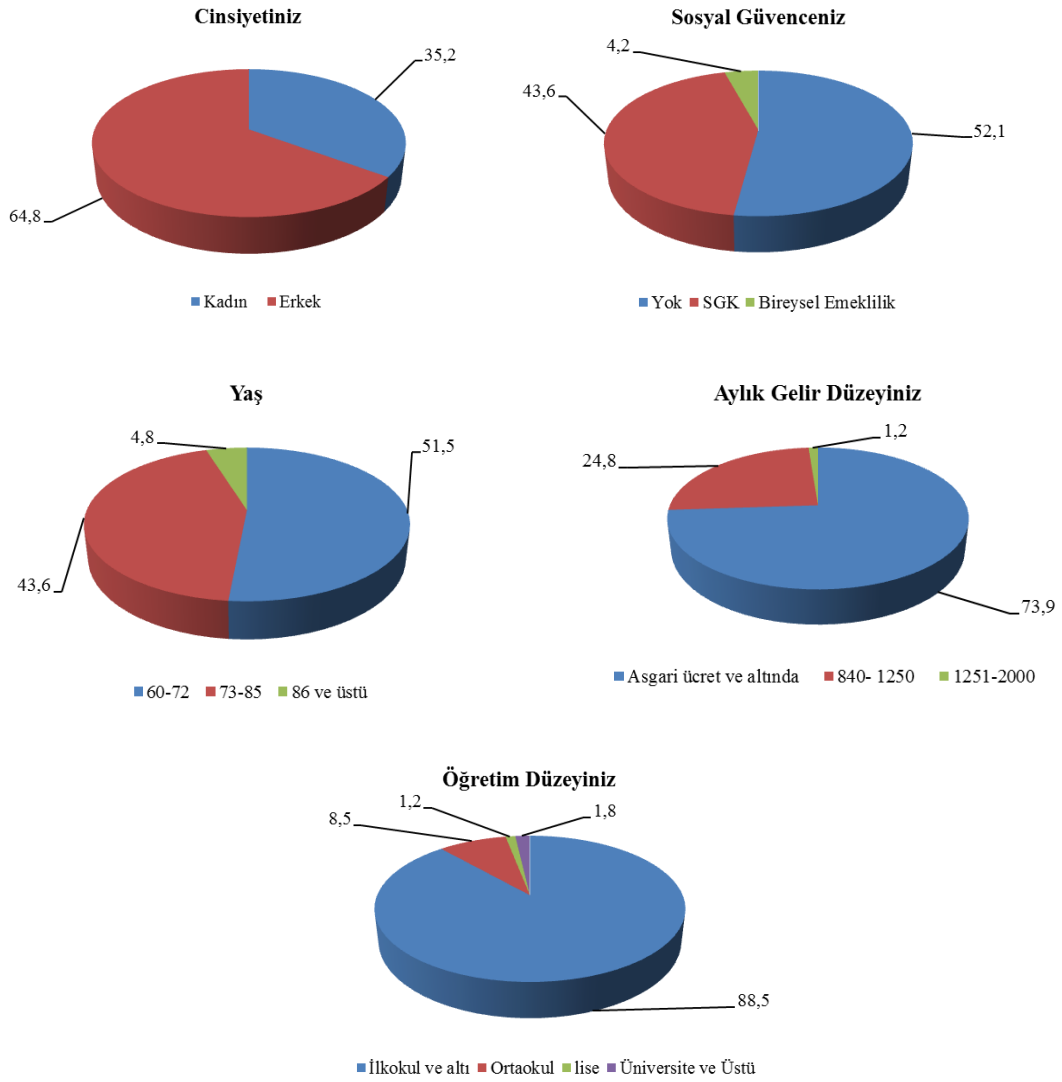
4.4. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.4.1. Demografik Özellikler

Araştırma kapsamında Konya, Isparta ve Manisa illerinde huzur evlerinde kalan 60 yaş ve üstü kişilerin cinsiyet, yaş, öğretim düzeyi, sosyal güvencesi ve aylık gelir düzeyi gibi demografik özellikleri daire grafiğinde Şekil 4.1’de verilmiştir.

Şekil 4.1’e göre ankete katılanların %35,2’si kadın, 64,8’i erkek; %51,5’i 60-72 yaş gurubunda, %43,6’sı 73-85 yaş gurubunda, %4,8’i ise 86 ve üstü yaş gurubundadır. Örneklemimiz neticesinde %88,5 şeklinde yüksek bir oranda ilkokul

ve altı eğitim düzeyine sahip kişilerin huzur evinde kaldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda, %52,1 oranında yaşlıların sosyal güvencesinin olmadığı, %43,6'sının ise SGK'lı olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, anketin yapıldığı üç ilde 60 yaş ve üstü kişilerden huzur evlerinde kalanların %73,9'luk kısmı yüksek bir oranla asgari ücret ve altında bir gelir düzeyine sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Şekil 4.1. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

Alan araştırmasının yapıldığı kurumların tamamının devlete ait kurumlar olduğu düşünüldüğünde %73,9 oranında asgari ücret ve altında bir gelir düzeyine sahip kişilerin doğal olduğu söylenebilir. Genel gözlem olarak söylenebilir ki ekonomik düzeyi daha yüksek olan kesimler özel bakım evlerini tercih

etmektedirler.²²³ Çocuk, engelli ve yaşlı bakımı gibi hassasiyeti yüksek gruplara yönelik sunulan hizmetlerde özel ve kamu arasında nitelik farklarının mümkün olduğunca en aza indirilmesi gerekir. Devletin sunacağı hizmetlere ilişkin hangi tartışmalar yapılırsa yapılsın öncelikli kesimlerin mevcudiyetinin değişmeyeceği açıktır. Yaşlılara sunulacak hizmetler de bu öncelikli alanlar arasında olmaya devam edecektir.

4.4.2. Yaşlıların Yaşamdan Beklentisi

Cinsiyet, yaş ve öğretim düzeyine göre yaşlıların yaşamdan beklentisi Tablo 4.1-4.3’de çapraz tablo olarak verilmiştir. Bu tablolara göre ankete katılanların %85,5’i “sağlık ve huzur”, %53,9’u “bakıma muhtaç olmamayı”, % 23’ü “geçim sıkıntısı çekmemeyi”, %14,5’i “kendi evinde yaşamayı” beklemektedir.

Tablo 4.1’de cinsiyete göre yaşlıların yaşamdan beklentilerinin dağılımı verilmiştir. Cinsiyete göre ayrım incelendiğinde, kadınların %81’i, erkeklerin ise %87,9’u “sağlık ve huzur” beklerken; bu oranlar “bakıma muhtaç olmama” durumuna göre kadınlarda %58,6 erkekler de ise %51,4’tür. Diğer taraftan, genel olarak ankete katılanların %10,9’u “Aile bireyleri tarafından desteklenmeyi” beklerken bu oran cinsiyete göre ayırmda kadınlarda %20,7, erkeklerde ise %5,6 oranında farklılaşmaktadır.

“Aile bireyleri tarafından desteklenmeyi” kadınların %20,7 oranında istemeleri, cinsiyetten kaynaklanan duygusal beklenti yüksekliği olarak değerlendirilebilir. Araştırma kapsamında yer alan erkeklerin çoğunluğu için bu önemli bir durum olarak görülmemiştir.

“Kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanmak” hem kadınlarda hem de erkeklerde %12,1 olarak tespit edilmiştir. “Kendi evinde yaşamak” erkeklerde %5,6 oranı ile kadınlara göre belirgin bir şekilde daha azdır. Benzer şekilde “aile bireyleri

²²³ Hazırlanan bu yüksek lisans tezinin geniş ve toplumsal anlamda önemli bir konu olan nüfusun yaşlanması sorununda ekonomik durum ve yaşlılık gibi farklı değişkenlerle yapılabilecek araştırmalara da fikir verebileceği ümit edilmektedir.

tarafından desteklenmek” beklentisi de yine erkek katılımcılardan % 5,6 oranında aynı sonuç çıkmıştır.

Tablo 4.1. Cinsiyete göre yaşamdan beklentileriniz

		Cinsiyetiniz		Toplam
		Kadın	Erkek	
Sağlık ve huzur	Frekans	47	94	141
	%	81,0%	87,9%	85,5%
Bakıma muhtaç olmamak	Frekans	34	55	89
	%	58,6%	51,4%	53,9%
Geçim sıkıntısı çekmemek	Frekans	15	23	38
	%	25,9%	21,5%	23,0%
Aile bireyleri tarafından desteklenmek	Frekans	12	6	18
	%	20,7%	5,6%	10,9%
Evde bakım hizmetlerinden yararlanmak	Frekans	8	3	11
	%	13,8%	2,8%	6,7%
Kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanmak	Frekans	7	13	20
	%	12,1%	12,1%	12,1%
Kendi evimde yaşamak	Frekans	18	6	24
	%	31,0%	5,6%	14,5%
Sosyal ilişkiler	Frekans	12	9	21
	%	20,7%	8,4%	12,7%

Tablo 4.2’de yaşa göre yaşlıların yaşamdan beklentilerinin dağılımı verilmiştir. Ankete katılanlardan 60-72 yaş gurubunda %83,5, 73-85 yaş gurubunda %88,9 ve 86 yaş ve üstü yaş gurubunda ise %75 oranında “sağlık ve huzur” beklentisi vardır. Bu ayrım “bakıma muhtaç olmama” beklentisinin yaş gruplarına göre sırasıyla %51,8, %56,9 ve %50 oranında olduğu görülmüştür.

“Sağlık ve huzur beklentisi” ile “bakıma muhtaç olmama” beklentisinin birbirine daha yakın değerler taşıması beklenmekteydi. Burada sağlıklı olmakla birlikte huzurlu olmak da yaşlılar tarafından ön planda tutulan bir beklenti olarak dikkat çekmektedir. Çünkü “bakıma muhtaç olmama” büyük ölçüde sağlık durumunu çağrıştırmıştır. “Evde bakım hizmetlerinden yararlanmak” kapsama dâhil edilen hiçbir yaş grubunda büyük bir oranda tercih edilmemiştir. Bu bir anlamda

yaşlıların kaldıkları kurum hizmetlerinden memnun olduklarını ya da kendi evlerinde görebilecekleri bakım hizmetlerinden daha iyi olduğu düşüncesine sahip oldukları anlamında da düşünülebilir. Sosyal ilişkiler ile ilgili beklentiye 86 ve üstü yaş grubundan bir istek belirtilmemesi ise konunun başka boyutları ile düşünülmesi gereken bir husustur. Bu durumda kurumların da bu konuda daha özenli davranması gerektiği belirtilmelidir.

Tablo 4.2. Yaşa göre yaşamdan beklentileriniz

		Yaş			Toplam
		60-72	73-85	86 ve üstü	
Sağlık ve huzur	Frekans	71	64	6	141
	%	83,5%	88,9%	75,0%	85,5%
Bakıma muhtaç olmamak	Frekans	44	41	4	89
	%	51,8%	56,9%	50,0%	53,9%
Geçim sıkıntısı çekmemek	Frekans	19	19	0	38
	%	22,4%	26,4%	0,0%	23,0%
Aile bireyleri tarafından desteklenmek	Frekans	11	6	1	18
	%	12,9%	8,3%	12,5%	10,9%
Evde bakım hizmetlerinden yararlanmak	Frekans	4	7	0	11
	%	4,7%	9,7%	0,0%	6,7%
Kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanmak	Frekans	12	8	0	20
	%	14,1%	11,1%	0,0%	12,1%
Kendi evimde yaşamak	Frekans	11	11	2	24
	%	12,9%	15,3%	25,0%	14,5%
Sosyal ilişkiler	Frekans	10	11	0	21
	%	11,8%	15,3%	0,0%	12,7%

Tablo 4.3 Öğretim düzeyine göre yaşamdan beklentileriniz

		Öğretim Düzeyiniz				Toplam
		İlkokul ve altı	Ortaokul	Lise	Üniversite ve Üstü	
Sağlık ve huzur	Frekans	123	13	2	3	141
	%	84,2%	92,9%	100,0%	100,0%	85,5%
Bakıma muhtaç olmamak	Frekans	78	7	2	2	89
	%	53,4%	50,0%	100,0%	66,7%	53,9%
Geçim sıkıntısı çekmemek	Frekans	35	3	0	0	38
	%	24,0%	21,4%	0,0%	0,0%	23,0%
Aile bireyleri tarafından desteklenmek	Frekans	18	0	0	0	18
	%	12,3%	0,0%	0,0%	0,0%	10,9%
Evde bakım hizmetlerinden yararlanmak	Frekans	10	1	0	0	11
	%	6,8%	7,1%	0,0%	0,0%	6,7%
Kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanmak	Frekans	17	2	0	1	20
	%	11,6%	14,3%	0,0%	33,3%	12,1%
Kendi evimde yaşamak	Frekans	24	0	0	0	24
	%	16,4%	0,0%	0,0%	0,0%	14,5%
Sosyal ilişkiler	Frekans	18	1	1	1	21
	%	12,3%	7,1%	50,0%	33,3%	12,7%

Tablo 4.3’de öğretim düzeyine göre yaşlıların yaşamdan beklentilerinin dağılımı verilmiştir. Ancak ankete katılanların %88,5’i ilkokul ve altı öğretim düzeyine sahip olduğundan dolayı öğretim düzeyine göre farklılaşma Tablo 4.3’ten de görüleceği üzere çok uygun olmamaktadır. Örneğin, Lise, Üniversite ve üstü öğretim düzeyine sahip huzur evinde kalanların “sağlık ve huzur” beklentisi her iki düzeyde de %100 bulunmuştur. Ancak bu oranlar lise için 2 kişi ve üniversite ve üstü için ise 3 kişi üzerinden elde edildiğinden dolayı geneli yansıtmamaktadır.²²⁴ Bu soruda lise mezunlarının cevapları dikkat çekicidir. Yapılan değerlendirmeden “sağlık ve huzur” ve “bakıma muhtaç olmamak” maddesinin dışında görüş belirtmedikleri görülmektedir.

²²⁴ Bu durum diğer sorular içinde ortaya çıktığından dolayı bundan sonraki analizler cinsiyet ve yaş üzerinden gerçekleştirilmiştir.

4.4.3. Yaşlıların Yaşamdan Endişesi

Cinsiyet ve yaşa göre yaşlıların yaşamdan en büyük endişesi Tablo 4.4-4.5’de çapraz tablo olarak verilmiştir. Bu tablolara göre ankete katılanların %48,5’i “ölüm endişesi”, %55,2’si “bakıma muhtaç olma endişesi”, %44,8’i “sağlığını yitirme endişesi”, %9,7’si ise “geçim sıkıntısı endişesi” taşımaktadır.

Tablo 4.4. Yaşamdan en büyük endişenin cinsiyete göre farklılaşması

		Cinsiyetiniz		Toplam
		Kadın	Erkek	
Ölüm endişesi	Frekans	23	57	80
	%	39,7%	53,3%	48,5%
Bakıma muhtaç olmak	Frekans	34	57	91
	%	58,6%	53,3%	55,2%
Sağlığını yitirmek	Frekans	26	48	74
	%	44,8%	44,9%	44,8%
Geçim sıkıntısı	Frekans	2	14	16
	%	3,4%	13,1%	9,7%
Öz saygıyı yitirme	Frekans	6	2	8
	%	10,3%	1,9%	4,8%
Aile ilişkilerinin bozulması	Frekans	9	5	14
	%	15,5%	4,7%	8,5%
Sosyal ilişkilerin azalması	Frekans	5	3	8
	%	8,6%	2,8%	4,8%
Toplumdan dışlanmak	Frekans	5	3	8
	%	8,6%	2,8%	4,8%
Aile ilişkilerinin bozulması	Frekans	4	3	7
	%	6,9%	2,8%	4,2%

Tablo 4.4’de cinsiyete göre yaşlıların yaşamdan endişelerin dağılımı verilmiştir. Cinsiyete göre ayrım incelendiğinde, kadınların %39,7’si, erkeklerin ise %53,3’ü “ölüm endişesi” taşıırken; bu oranlar “bakıma muhtaç olma endişesi” açısından kadınlarda %58,6 erkekler de ise %53,3’tür. Aynı zamanda, kadınların %44,8’i ve erkeklerin ise %44,9’u “sağlığını yitirmek endişesi” taşımaktadır. Kadınlar için “aile ilişkilerinin bozulması” endişeler arasında yer almakta iken erkekler için çok belirgin bir endişe durum olarak görülmemektedir. Yine sosyal

nitelikli bir husus olarak “toplumdan dışlanmak” kadınlar için endişe edilen bir durum iken erkekler için önemli olarak görülmemiştir.

Tablo 4.5. Yaşamdan en büyük endişenin yaşa göre farklılaşması

		Yaş			Toplam
		60-72	73-85	86 ve üstü	
Ölüm endişesi	Frekans	41	35	4	80
	%	48,2%	48,6%	50,0%	48,5%
Bakıma muhtaç olmak	Frekans	47	40	4	91
	%	55,3%	55,6%	50,0%	55,2%
Sağlığını yitirmek	Frekans	37	32	5	74
	%	43,5%	44,4%	62,5%	44,8%
Geçim sıkıntısı	Frekans	9	7	0	16
	%	10,6%	9,7%	0,0%	9,7%
Öz saygıyı yitirme	Frekans	3	4	1	8
	%	3,5%	5,6%	12,5%	4,8%
Aile ilişkilerinin bozulması	Frekans	7	7	0	14
	%	8,2%	9,7%	0,0%	8,5%
Sosyal ilişkilerin azalması	Frekans	4	4	0	8
	%	4,7%	5,6%	0,0%	4,8%
Toplumdan dışlanmak	Frekans	10	4	1	15
	%	11,8%	5,6%	12,5%	9,1%
Aile ilişkilerinin bozulması	Frekans	5	2	0	7
	%	5,9%	2,8%	0,0%	4,2%

Tablo 4.5’de yaşa göre yaşlıların yaşamdan endişelerinin dağılımı verilmiştir. Ankete katılanlardan 60-72 yaş gurubunda %48,8, 73-85 yaş gurubunda %48,6 ve 86 yaş ve üstü yaş gurubunda ise %50 oranında “ölüm endişesi” bulunmaktadır. Bu ayrım “bakıma muhtaç olma endişesi” açısından yaş guruplarına göre sırasıyla %55,3, %55,6 ve %50 oranında olduğu görülmüştür. Aynı zamanda, “sağlığını yitirme endişesi” yaş guruplarına göre sırasıyla %43,5, %44,4 ve %62,5 oranında farklılaşmaktadır.

“Bakıma muhtaç olma endişesi” aslında en hassas durumu ifade etmektedir. Araştırma kapsamındaki tüm yaş gruplarının tamamının neredeyse yarısının bunu endişeleri arasında göstermesi dikkat çekicidir. Bunu “sağlığını yitirme endişesi”

maddesindeki oranlarla örtüştürerek incelediğimizde, bu durumu da endişe olarak görenlerin oranının yüksekliğiyle paralel olduğu görülmektedir.

4.4.4. Toplumda ve Devlet/Kamuda Yaşlı Algısı

Yaşlılara toplumda verilen değerle Devlet/Kamuda verilen değer arasındaki çapraz tablo Tablo 4.6’da verilmiştir. Çapraz tablo sonuçlarına göre ankete katılanların %78,8’i toplumda yaşlılara değer verildiğini düşünüyorken, bu oran devletin yaşlılara verdiği değer açısından %90,9 olarak görülmüştür. Diğer taraftan, toplumun yaşlılara değer verdiğini düşünenlerin %97,7’si aynı zamanda kamu kesiminin de yaşlılara değer verdiğini düşünmektedir. Kamunun yaşlılara değer verdiğini düşünenlerin %84,7’si aynı zamanda toplumunda yaşlıya değer verdiği görüşündedir. Toplumun yaşlılara değer vermediğini düşünenlerin oranı %65,7’si tersine kamunun yaşlılara değer verdiğine inanmaktadır. Son olarak, kamunun yaşlılara değer verdiğini düşünmeyenlerin %80’lik bir kısmı aynı zamanda toplumda da yaşlılara değer verilmediği görüşündedir.

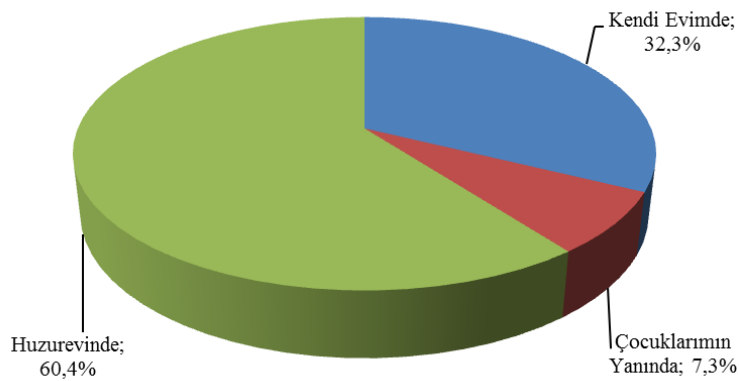
Araştırmaya dâhil olanların genel olarak devletin yaşlılara değer verdiğini düşünmeleri, bulundukları kamuya ait kurumdan da memnun oldukları sonucuna işaret edebilir.

Tablo 4.6. Toplumla Devlet/Kamuda Yaşlılara Değer Arasındaki Çapraz Tablo				
		Sizce devlet/ kamu yaşlılara değer veriyor mu?		
Sizce toplum yaşlılara değer veriyor mu?		Hayır	Evet	Toplam
Hayır	Frekans	12	23	35
	Satır içindeki %	34,3%	65,7%	100,0%
	Sütun içindeki %	80,0%	15,3%	21,2%
Evet	Frekans	3	127	130
	Satır içindeki %	2,3%	97,7%	100,0%
	Sütun içindeki %	20,0%	84,7%	78,8%
Toplam	Frekans	15	150	165
	Satır içindeki %	9,1%	90,9%	100,0%
	Sütun içindeki %	100,0%	100,0%	100,0%

4.4.5. Yaşlıların Yaşamayı Arzuladıkları Yer Tercihi

Ankete katılan 165 kişiye nerede yaşamak istersiniz sorusu yöneltilmiş ve Şekil 4.2’de verilen daire grafiği elde edilmiştir. Daire grafiğine göre; 60 yaş ve üstü yaşlıların %60.4’ünün yine Huzurevini tercih ettiği görülmüştür. Diğer taraftan %32.3’lük bir kesim “kendi evinde” kalmayı tercih ederken, yalnızca %7.3’lük bir kesim çocuklarının yanında kalmayı tercih etmektedir.

Yaşlıların yaşamak istedikleri yer ile demografik özelliklerinden cinsiyet ve yaş arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tablolar sırasıyla Tablo 4.7 ve 4.8’de verilmiştir. Tablo 4.7’de verilen çapraz tabloya göre kadınların %47.4’ü erkeklerin ise %24.3’ü “kendi evinde”, kadınların %10.5’u erkeklerin ise %5.6’sı “çocuklarının yanında” yaşamayı tercih etmektedir. Öte yandan, kadınların sadece %42.1’i yine “huzurevinde” yaşamayı tercih ederken bu oran erkeklerde %70.1 bulunmuştur. Yeniden huzurevinde yaşamayı tercih edenlerin %24.1’i kadın %75.8’i ise erkektir. Diğer kategorilerde (kendi evimde ve çocuklarımla birlikte) bu oranlar hem kadın hem erkeğe göre hemen hemen yarı yarıya dağılmaktadır.

Şekil 4.2. Yaşlıların Yaşamak İstedikleri Yer

Tablo 4.7. Cinsiyete Göre Yaşamak İstenilen Yer Tercihi Arasındaki Çapraz Tablo				
		Cinsiyetiniz		Toplam
		Kadın	Erkek	
Kendi evimde	Frekans	27	26	53
	Satır içindeki %	50,9%	49,1%	100,0%
	Sütun içindeki %	47,4%	24,3%	32,3%
Çocuklarımla yanında	Frekans	6	6	12
	Satır içindeki %	50,0%	50,0%	100,0%
	Sütun içindeki %	10,5%	5,6%	7,3%
Huzurevinde	Frekans	24	75	99
	Satır içindeki %	24,2%	75,8%	100,0%
	Sütun içindeki %	42,1%	70,1%	60,4%
Toplam	Frekans	57	107	164
	Satır içindeki %	34,8%	65,2%	100,0%
	Sütun içindeki %	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 4.8’de verilen çapraz tablo sonucuna göre ankete katılardan 60-72 yaş gurubunda %32.1’i “kendi evinde”, %4.8’i “çocuklarının yanında” ve %63.1’i ise yine “huzurevinde” yaşamayı istemektedir. 73-85 yaş gurubunda yer alanların %30.6’sı “kendi evinde”, %8.3’ü “çocuklarının yanında” ve %61.1’i “huzurevinde” yaşamayı tercih etmektedir. En yaşlı gurup ise %50 oranında “kendi evinde” yaşamak istemektedir.

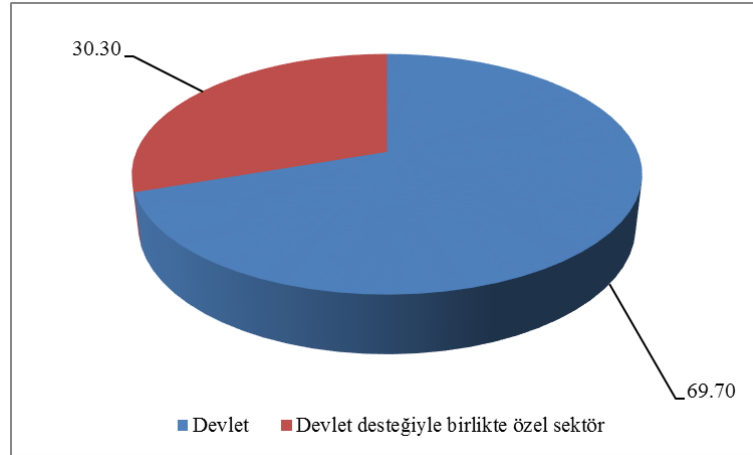
Tablo 4.8. Yaşa Göre Yaşamak İstenilen Yer Tercihi Arasındaki Çapraz Tablo

		Yaş			Toplam
		60-72	73-85	86 ve üstü	
Kendi evimde	Frekans	27	22	4	53
	Satır içindeki %	50,9%	41,5%	7,5%	100,0%
	Sütun içindeki %	32,1%	30,6%	50,0%	32,3%
Çocuklarımin yanında	Frekans	4	6	2	12
	Satır içindeki %	33,3%	50,0%	16,7%	100,0%
	Sütun içindeki %	4,8%	8,3%	25,0%	7,3%
Huzurevinde	Frekans	53	44	2	99
	Satır içindeki %	53,5%	44,4%	2,0%	100,0%
	Sütun içindeki %	63,1%	61,1%	25,0%	60,4%
Toplam	Frekans	84	72	8	164
	Satır içindeki %	51,2%	43,9%	4,9%	100,0%
	Sütun içindeki %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

4.4.6. Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetleri Kim Üstlenmelidir?

Ankete katılan 165 kişiye yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri kim üstlenmelidir? sorusu yöneltilmiş ve Şekil 4.3’de verilen daire grafiği elde edilmiştir. Daire grafiğine göre; 60 yaş ve üstü yaşlıların %69.7’lik kısmı yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri devletin kendisinin üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Diğer taraftan %30.3’lük bir kesim ise bu hizmetlerin devlet desteğiyle birlikte özel sektörün üstlenmesi gerektiğinde fikir sahibidir.

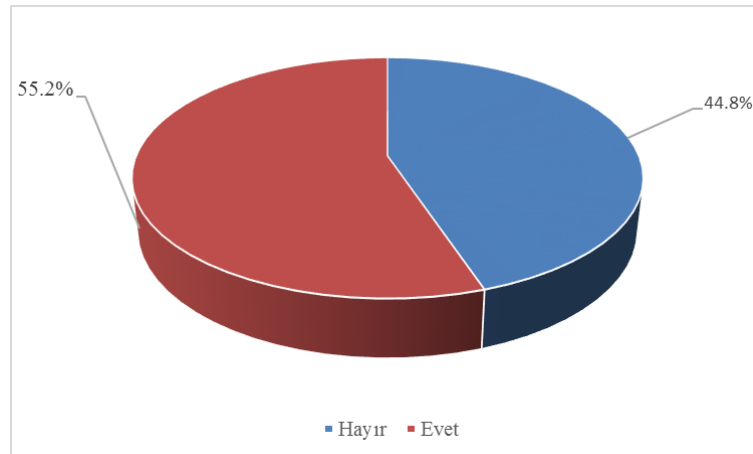
Sosyal hizmetlerin en önemli grubunu oluşturan yaşlılara yönelik hizmetler için mutlaka devlet desteğinin olması gereklidir. Araştırma sonucunda devletle birlikte özel sektör desteğinin olması gerektiği görüşü de benimsenmiş olsa da yukarıda da işaret edildiği üzere hassas ve öncelikli hizmet alanlarında devletin belirleyiciliği ön planda olmalıdır. Aksi halde ekonomik olarak geçinemeyecek durumda olanlar ya da bakabilecek yakını bulunmayanlar için çok üzücü durumlar görülebilir.

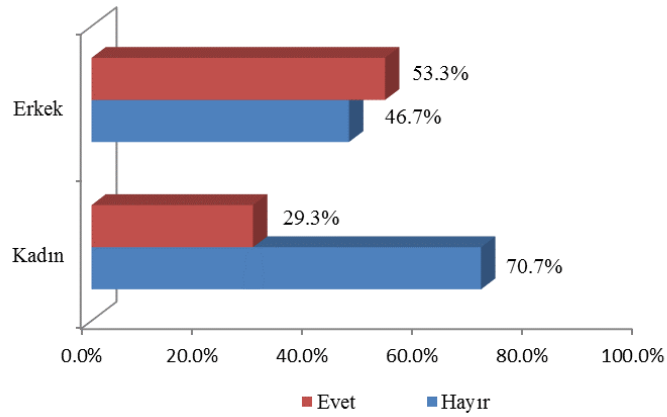
Şekil 4.3. Yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri kim üstlenmeli

4.4.7. Yaşlılık Bir Sorun mudur?

Toplumda yaşlılığın bir sorun olarak görülüp görülmediği araştırmaya katılan 165 kişiye sorulmuş olup Şekil 4.4'ten de görüleceği üzere bu durumu bir sorun olarak görenlerin oranı %55.2 iken bu durumun bir sorun olmadığını düşünenlerin oranı ise %44.8 bulunmuştur.

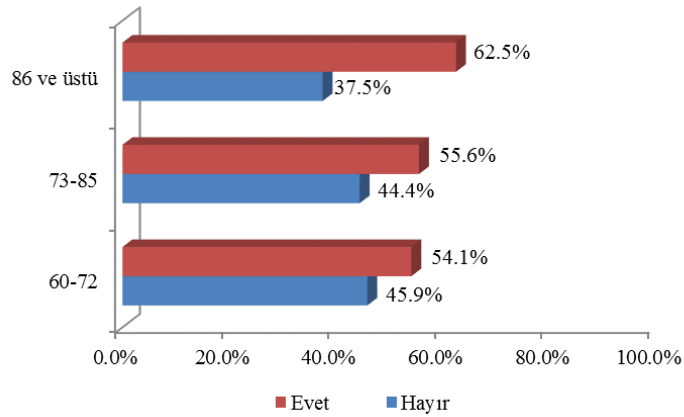
Şekil 4.4. Yaşlılık Bir Sorun mu?

Şekil 4.5. Cinsiyete Göre Yaşlılığın Bir Sorun Olup Olmadığı

Yaşlılığın bir sorun olup olmadığı düşünenlerin cinsiyet ve yaşa göre dağılımı gösteren çubuk grafikleri sırasıyla Şekil 4.5 ve Şekil 4.6'da verilmiştir. Şekil 4.5'de verilen çubuk grafiğine göre erkeklerin %53.3'ü kadınların ise yalnızca %29.3'ü yaşlılığı bir sorun olarak görmektedir. Şekil 4.6'da verilen çubuk grafiğine göre ise 60-72 yaş gurubunda yer alanların %54.1'i; 73-85 yaş gurubunda yer alanların %55.6'sı ve 86 ve üstü yaş gurubunda yer alanların ise %62.5'i yaşlılığı bir sorun olarak görmektedir.

Özellikle 86 yaş ve üzerinde yaşlılığın bir sorun olarak görülme oranının yüksekliği hastalıkların artmaya başlaması, sosyal paylaşımların azalması ile ilişkili olarak düşünülebilir. 60 ve 85 yaş arasında bu duruma ilişkin algının oranlarının yakınlığı dikkat çekerken 86 yaş üstü durumun değişmesi, yaşlılığın olumsuz sonuçlarının daha çok hissedilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

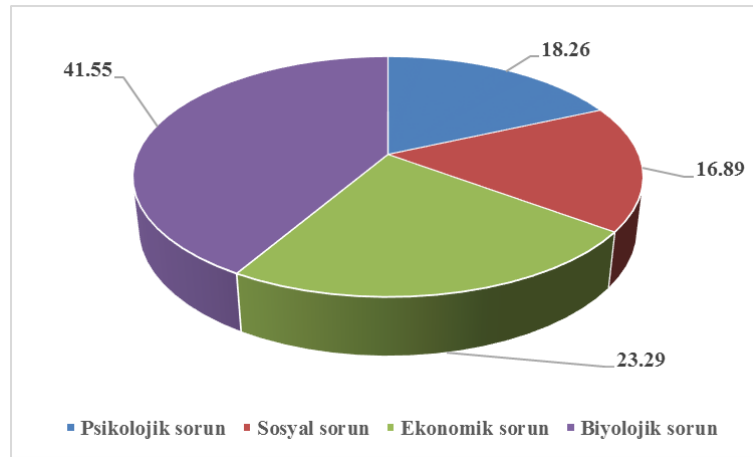
Şekil 4.6. Yaşa Göre Yaşlılığın Bir Sorun Olup Olmadığı

4.4.8. Yaşlılık Nasıl Bir Sorundur?

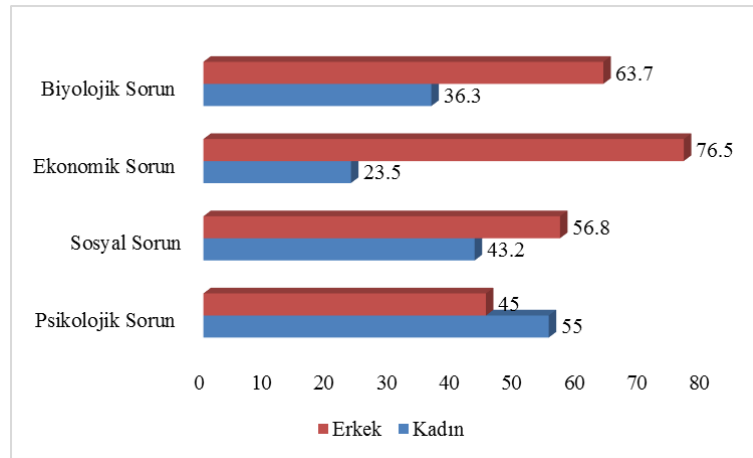
Ankete katılan 165 kişiye yaşlılığın nasıl bir sorun olduğu sorusu yöneltilmiş ve Şekil 4.7’de verilen daire grafiği elde edilmiştir. Daire grafiğine göre; yaşlılık en çok %41.55’lik bir oranla biyolojik sorun olarak görülmektedir.

Yaşlılığın nasıl bir sorun olduğunu düşünenlerin cinsiyet ve yaşa göre dağılımı gösteren çubuk grafikleri sırasıyla Şekil 4.8 ve Şekil 4.9’da verilmiştir. Şekil 4.8’de verilen çubuk grafiğine göre yaşlılığın biyolojik bir sorun olduğunu düşünenlerin %63.7’si erkek, %36.3’ü kadın; yaşlılığı ekonomik bir sorun olarak görenlerin %76.5’u erkek, %23.5’u kadın; yaşlılığın sosyal sorun olduğunu düşünenlerin %56.8’i erkek, %43.2’si kadın ve yaşlılığın psikolojik bir sorun olduğunu düşünenlerin %45’i erkek, %55’i ise kadındır.

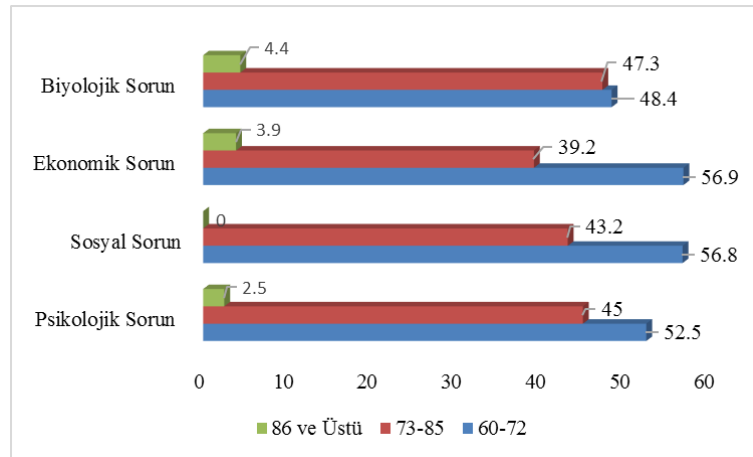
Yaşlılığı biyolojik, ekonomik, sosyal bir sorun olarak görenlerin oranında erkeklerin daha yüksek olduğu, ancak yaşlılığın psikolojik bir sorun olarak görülmesi konusunda kadın oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 4.7. Yaşlılık Nasıl Bir Sorundur?

Şekil 4.8. Cinsiyete Göre Yaşlılık Nasıl Bir Sorundur?

Şekil 4.9. Yaşa Göre Yaşlılık Nasıl Bir Sorundur?

Şekil 4.9’da verilen çubuk grafiğine göre yaşlılığın biyolojik bir sorun olduğunu düşünenlerin %48.4’ü 60-72 yaş grubunda, %47.3’ü 73-85 yaş gurubunda ve %4.4’ü 86 ve üstü yaş gurubundadır. Yaşlılığın ekonomik bir sorun olduğunu düşünenlerin %56.9’u 60-72 yaş grubunda, %39.2’si 73-85 yaş gurubunda ve %3.9’u 86 ve üstü yaş gurubundadır. Yaşlılığın sosyal bir sorun olduğunu düşünenlerin %56.8’i 60-72 yaş grubunda, %43.2’si 73-85 yaş gurubundadır. Yaşlılığın psikolojik bir sorun olduğunu düşünenlerin %52.5’i 60-72 yaş grubunda, %45.0’i 73-85 yaş gurubunda ve %2.5’u 86 ve üstü yaş gurubunda yer almaktadır.

Araştırma alanında yaşlılara ilişkin yaş kriteri olarak seçilen en küçük yaş grubu olan 60-72 yaş grubu %56.9'luk bir oranla yaşlılığı ekonomik bir sorun değerlendirmiştir. Bu durumun 86 yaş ve üstü için sorun olarak değerlendirilmediği görülmektedir. Benzer şekilde yaşlılığın psikolojik bir sorun olarak görülmesi de 86 yaş ve üstü için belirgin bir değer olarak ifade edilmezken, 60-85 arası gruplar için değişen oranlarla da olsa belirgin bir şekilde sorun kaynağı ya da niteliği olarak görülmüştür.

4.4.9. Yaşlılık İçin Çözüm Önerileri

Bu kısımda yaşlılığı bir sorun olarak gören 91 kişinin önerilen çözümlere hangi oranlarda katıldıklarının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.9'da verilmiştir.

Tablo 4.9. Çözüm Önerilerinin Yüzdelik Dağılımları

Öneriler	%
Yaşlıların sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine kolay erişiminin sağlanması	44.0
Huzurevi ve bakım evlerindeki şartların iyileştirilmesi ve sürekli denetimden geçirilmesi	28.6
Evde profesyonel bakım hizmetlerinin genişletilmesi ve yaygınlaştırılması	28.6
Sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması	27.5
Kurumsal bakım hizmetlerinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması	23.1
Yaşlı bakım sigortası sisteminin yaratılması	19.8
Yaşlıya bakan ailenin desteklenmesi	19.8
Sosyal güvenlik hizmetlerinin yaşlılara göre yeniden düzenlenmesi	18.7
Yaşlı bakım yurtları, kampusları ve yaşlı bakım merkezlerinin açılması	15.4
Psikolojik danışmanlık hizmeti verilmesi	11.0
Sosyal hizmetler konusunda Belediyelerin/ yerel yönetimlerin etkinleştirilmesi	7.7

Tablo 4.9'da verilen sonuçlara göre yaşlılığı bir sorun olarak düşünenlerin %44'lük bir kısmı “Yaşlıların sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine kolay erişiminin sağlanmasını” düşünmektedir. Yaşlılığı bir sorun olarak düşünenlerin

%28.6'lık bir kısmı “Huzurevi ve bakım evlerindeki şartların iyileştirilmesi ve sürekli denetimden geçirilmesini” ve “Evde profesyonel bakım hizmetlerinin genişletilmesi ve yaygınlaştırılmasını” düşünmektedir. Diğer çözüm önerilerinin de benzer şekilde yaşlılığı sosyal bir sorun olarak düşünenler içindeki payı düşüktür.

Bu tablodan çıkan sonuçlarda dikkat çeken hususlardan biri “yaşlıların sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine kolay erişiminin sağlanmasını” %44'lük bir kesimin düşünmesine rağmen, “sosyal hizmetler konusunda Belediyelerin/yerel yönetimlerin etkinleştirilmesi” sadece %7.7'lik bir kısım tarafından benimsenmiştir. Yaşlılar için sosyal hizmetlerin sunulmasında devletin esas aktör olmasına yönelik genel bir eğilim olduğunu belirtmiştik. Ancak bu hizmetlerin her kesim için çocuk, yaşlı, hasta gibi yakınlaştırılmasında ise merkezi yönetimin yükünü hafifletecek ve daha yakından yerinde hizmet sunacak birimler ise yerel yönetimlerdir. Dolayısıyla devletin bu konuda yerel yönetimleri takibi çok büyük bir önem taşımakta, yaşlılar için de hizmetlerin ulaşılabilirliğinin yerel yönetimlerce sağlanacağı kabul edilmelidir. Yine benzer şekilde “evde profesyonel bakım hizmetlerinin genişletilmesi ve yaygınlaştırılması” ve “sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması” hizmetleri de yerel yönetimlerce daha kolay sunulabilecek hizmetlerdir.

“Yaşlılığın psikolojik bir sorun olduğunu” %52.5'i 60-72 yaş grubunda, %45.0'i 73-85 yaş grubunda ve %2.5'u 86 ve üstü yaş gurubunda düşünenler olmasına rağmen yaşlılığın çözüm önerileri arasında “psikolojik danışmanlık hizmeti verilmesi” %11.0 oranında yer almıştır. Yaşlı bakım sigortası sisteminin yaratılması (%19.8) ve yaşlıya bakan ailenin desteklenmesi (%19.8) önerilerinin aynı oranda istenilmesinin de birbirini destekleyici bir şekilde olduğu görülmektedir.

Huzurevi ve bakım evlerindeki şartların iyileştirilmesi ve sürekli denetimden geçirilmesi %28.6 oranında talep edilmektedir. Bu durum önceki cevaplarla birleştirilerek düşünüldüğünde genel olarak kamudaki kurumda kalmaktan memnuniyet söz konusudur. Ancak yine de şartların daha da iyileştirilmesi ve sürekli denetimden geçirilmesi konusundaki istek, kurumlarda duyarlılık oluşturmak anlamında önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada ve Türkiye’de yaşanmakta olan demografik geçiş sürecinin bir sonucu olarak küresel nüfus yaşlanmaktadır. 20. yüzyılın ortalarında Avrupa’da özellikle gelişmiş ülkelerde başlayan yaşlanma eğilimi bugün artık neredeyse tüm dünyanın ortak kaderi olmuştur. Nüfusun yaşlanması olgusu içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli demografik eğilimidir. Türkiye de bu eğilimin etkisi altındadır. Genç ve dinamik nüfus yapısıyla dikkat çeken Türkiye, yaşlı nüfus özelliğine doğru giderek yaklaşmaktadır. Bugün Türkiye nüfusunun yüzde 7,7’sini oluşturan 65 yaş ve üzeri nüfus on yıl içerisinde 10,2 oranına yükselecektir. 2023 yılında 84 milyona artması beklenen Türkiye nüfusunun 8,6 milyonunu yaşlı nüfus oluşturacaktır. Bu durum Türk toplumu ve devleti için ciddi bir yükümlülük arz etmektedir.

Nüfusun yaşlanması sağlıktan sosyal güvenliğe, çevre ile ilgili konulardan eğitime, iş olanaklarına, sosyal kültürel faaliyetlere ve aile hayatına kadar toplumun bütün katmanlarını etkilemektedir.²²⁵ Bu olgunun etkileri Türkiye’yi de yakın bir gelecekte saracaktır. Ancak Türkiye’de dünyada mega küresel olgu olarak adlandırılan demografik yaşlanma tehdidinin ayırımına henüz varılamamıştır. Bunda Türkiye nüfusunun hala genç nüfus olma özelliğini koruyor olmasının elbette payı vardır. Bir on yıl sonra bu özellik tersine değişecek ve Türkiye nüfusu yaşlı toplumlar sınıfına girecektir. Demografik yaşlanmayı daha önce yaşayan gelişmiş ülkeler zaten sosyal ve ekonomik sistemleriyle yaşlanmaya hazırlıklı olduklarından bu süreci daha iyi yönetmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde bu geçiş süreci o kadar kolay olmayacaktır. Artık çok geç olmadan yaşlanma alanında bir kapasite oluşturulması, önceliklerin gözden geçirilerek politikalar üretilmesi ve hayata geçirilmesi, yaşlı nüfusa yönelik gereksinim ve hizmetlerle sosyal sistemlerin yeniden yapılandırılması, mali sürdürülebilirliğin sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Nüfusun yaşlanmasının boyutlarını topluma anlatarak bilinçlendirme çalışması ile bu alanda ilk adımı atmak ve ardından yaşlanan bir toplumun gereksinimlerini iyi analiz etmek oldukça önemlidir. Yaşlanmayı bir tehdit olarak

²²⁵ O. Hazer, “Yaşlanan Nüfusta Yaşlılık ve Ailede Bakım”, **Dün, Bugün ve Yarın Yaşlılık**, Ankara, Yaşlılık Platformu Yayınları, 2009, s.145.

algılamak yerine, yaşlı nüfusun bilgi ve tecrübelerinden yararlanma yollarını aramak, aktif yaşlanmaya yatırım yapmak ve değişen yaş yapısını fırsata dönüştürmek bu sürecin üstesinden gelmeyi kolaylaştıracaktır. Yaşlı nüfusa yönelik politika ve öncelikler belirlenirken sağlık, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, işgücü ve istihdam, ekonomik güvence, toplum yaşamına katılım, toplumla ve aileyle barışık sosyal dayanışma bir bütün olarak değerlendirilmeli, göz ardı edilmemelidir.

Hızla artan yaşlı nüfusun gereksinimlerinin karşılanması, sosyal güvenlik sistemlerine entegre edilmeleri, bu nüfus grubuna yönelik sağlık, bakım ve sosyal hizmetlerin sağlanması milli ekonomide baskı oluşturacaktır. Bunun için gerekli mali sürdürülebilirliği sağlamak adına uzun vadeli kaynak oluşturulması şarttır. Sağlık ve sosyal sistemlerin üzerindeki baskının giderilmesi oldukça önemlidir. Sağlık ve sosyal politikaların uygulanabilirliği ve işlerliği mutlaka sağlanmalıdır. İkinci Dünya Yaşlanma Kongresi sürecinde hazırlanan “2002 Yaşlanma Uluslararası Eylem Planının” ardından Türkiye’de ilk “Ulusal Eylem Planının” 2007’de, “Ulusal Eylem Planı Uygulama Programının” ise 2012’de hazırlandığını belirtmiştik. Bir eylem planı ile uygulama programının on senede hazırlanması herhalde Türkiye nüfusunun genç ve dinamik olduğu algısının kırılmamış ve nüfusun yaşlanması olgusunun boyutlarının anlaşılamamış olmasından kaynaklanıyor. Yoksa bunun başka türlü açıklaması olamaz.

Yaşlanma ve hızla artan yaşlı nüfus için üretilecek politikalar “2002 Madrid Yaşlanma Eylem Planında” vurgu yapılan “*tüm yaşlar için bir toplum*” amacını taşımalıdır. Yaşlı nüfusun bu toplumun bir parçası olduğu, toplum, aile, diğer yaş grupları ile birlikte yaşayacağı, izole bir yaşamın aktörü olmadığı gerçeğinin göz ardı edilmemesi son derece önemlidir. Yaşlı nüfusun aktif bir yaşlanma programı ile gerek emeklilik gerekse diğer sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler için güvencelerini devamlı surette sağlayacak politikalar üretilmeli, gerek toplum yaşamında gerekse bilgi, birikim ve enerjileri kapsamında ekonomik faaliyetler ve işgücüne aktif katılımları sağlanmalıdır. Yardıma muhtaç yaşlı kesim için ise mutlaka devlet desteği ve yardımı elzemdir. Türkiye’de önemli bir sağlık ve sosyal politikası olan ve son dönemde yaygınlaştırılan engellilere yönelik uygulamalar yaşlılar için de

geliştirilmelidir. Özürlüler Kanunu ile engellilere sağlanan devlet desteği benzeri politikalarla yaşlı nüfusa yönelik destek, yardım ve güvence olanakları artırılmalıdır.

2012 GYKA verileri, Türkiye’de yaşlı yoksulluk oranında artış gözlemlendiğini işaret etmektedir. Tek kişilik hane halkına göre 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun yoksulluk oranı 2011 yılında yüzde 17 iken 2012 yılında yüzde 20,5’e yükselmiştir. Türkiye genelinde hane halkı tipine göre yoksulluk oranı ise yüzde 22,7 olarak gerçekleşmiştir.²²⁶ Yaşlı nüfusun tamamı sosyal transferlerden yararlanamamaktadır. Yaşlı nüfus içerisindeki maddi yoksulluk oranı daha önce de belirtildiği gibi yüzde 60’ların üzerindedir. Gelir dağılımındaki dengesizlik devam etmektedir. Yaşlı nüfus içerisinde sağlık ve bakım kurumları ile hizmetlerine erişimde hala sıkıntılar mevcuttur. Bu bakımdan sosyal güvenlik ve yardım sistemleri ile sağlık ve bakım hizmetleri bütün yaşlı nüfusu kapsayacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Yaşlı nüfusun sosyal yaşama, işgücüne, eğitime katılımı sağlanmalıdır. Batıda örnekleri görülen yenilikçi yaşlı merkezleri, yaşlı dostu kentler benzeri yapılanmalar araştırılmalı, ancak Batı’da olduğu gibi aynen değil de Türk toplumunun gereksinimlerine göre şekillendirilerek uygulanmalıdır. Bununla birlikte psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin kurumsallaştırılarak yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 1990’ların sonlarında ortaya atılan “*aktif yaşlanma*” kavramı yaşlanan insanların yaşam kalitelerini iyileştirmek amacıyla bu nüfus grubuna yönelik sağlık, katılım ve güvenlik konusundaki fırsatların en üst düzeye çıkarılması sürecidir. 2012 yılının Aktif Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı olarak ilan edilmesiyle birlikte Avrupa genelinde yaşlı insanların sosyal ve ekonomik yaşamın içerisinde aktif bir şekilde yer almasının sağlanması yönünde birçok faaliyet düzenlenmekte, politikalar geliştirilmekte ve araştırmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalarda aktif yaşlanma konusunda çeşitli kesimlere yapılan tavsiyelere göz atıldığında;²²⁷

²²⁶ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2012**, Ankara, TÜİK, 2014, s.91.

²²⁷ Avrupa Birliği Bakanlığı, **Avrupa Birliği Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu**, AB Bakanlığı, Ankara, Ağustos 2011, http://www.abgs.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20%C4%B0stihdam/aktif_yaslanma_bilgi_notu.pdf (Erişim) 19 Nisan 2014.

- Ulusal ve yerel yönetimlere, ruhsal sağlık, engellilik ve kronik hastalıkların tedavisi konularına odaklanmak yoluyla önleyici sağlık politikalarının geliştirilmesi;
- Sağlık danışmanlığına, önleyici hizmetlere, kaliteli sağlık hizmetlerine ve uzun dönemli bakım hizmetlerine evrensel ve eşit erişimin sağlanması;
- Yaşlı kişilerin her türlü suiistimalinin önlenmesi; bu kişilerin bağımsız yaşamalarını teşvik edecek barınma ve ulaşım imkânlarının yaşlıların erişimlerine uygun ve güvenli hale getirilmesi ve bu kişilere evlerinde yeterli düzeyde bakım ve destek sunacak araçların tesisi tavsiye edilmektedir.

Yukarıda yer verilen aktif yaşlanmaya ilişkin bilgiler Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından hazırlanan bilgi notundan aktarılmıştır. Türkiye’de yaşlı nüfusa yönelik politika ve uygulamalar araştırılırken başvuru alan “Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı, 2007”, Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca hazırlanan “Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı, 2012” ve Avrupa Birliği Bakanlığının bilgi notu (2011) incelenmiştir. Bu incelemelere dair değerlendirmeye yukarıda yer verilmişti. Bu plan, program ve notlarda önerilen, düzeltilmesi ya da önlem alınması gerektiği belirtilen yaşlı nüfusa yönelik düşüncelerin çoğunun hayata geçirilmediği, yalnızca tavsiye niteliğinde kaldığı açık bir şekilde görülmektedir.

Türkiye’de nüfus konusunda ülke çapında yürütülen ilk saha araştırması 1963 yılı yazında yapılmıştır. Türk milletinin nüfusla ilgili bilgi, davranış ve uygulamalarını inceleyen bu geniş çaplı araştırma, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı Hıfzıssıhha Okulu tarafından, Devlet Planlama Teşkilatı, Milli Eğitim Bakanlığı ve *Population Council* işbirliğinde gerçekleştirilmiştir.²²⁸ 1968 yılından beri HÜNEE tarafından gerçekleştirilen demografik araştırmalar serisi Türkiye için son derece önemli veri ve bilgiler sunmaktadır. Bu serinin dokuzuncu araştırması 2008 yılında gerçekleştirilen TNSA-2008’dir ve bu çalışmada incelenen kaynaklar arasında yer almaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere 40 yıllık bir

²²⁸ B. Berelson, **Türkiye’de Nüfus Araştırmaları: Türkiye Etüdü Hakkında Rapor** (ayrı basım), İstanbul Üniversitesi Nüfus Semineri, 27-28 Nisan 1964, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1964, s.1-2.

dönemi kapsayan bu araştırma demografik araştırma alanında önemli bir çalışmadır. TÜİK araştırma sonuçları ve nüfus projeksiyon çalışmaları önemli bir veri kaynağıdır. Yukarıda dikkat çekilen plan ve programlarla bu araştırma ve kaynaklar bir bütün halinde değerlendirildiğinde, bu çalışmaların yaşlı nüfusa yönelik politika tayininde önemli bir rol oynaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Temennimiz tavsiye niteliğinde kalan plan ve programların hayata geçilebilirliğinin sağlanması yönündedir.

Çalışmanın kapsamı zaman, yaş grubu, kuramsal çerçeve ve coğrafi bölge ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmayı destekleyen alan araştırması da belirlenen üç ilde ve kamuya ait huzurevlerinde gerçekleştirilmiştir. Böylece farklı ve daha geniş kapsamlı araştırmalara model oluşturulmuştur. Bu bağlamda Türkiye’de nüfusun yaşlanmasına yönelik tüm illeri kapsayan geniş çaplı bir alan araştırması yapılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Avusturyalı öğretim üyesi Paul Neurath bir eserinde, 1930’lu yıllarda Viyana’da öğrenci iken dünya nüfusunun henüz iki milyarlı rakamlara ulaştığını, ancak insanlık tarihinde bir tür dönüm noktası olan bu gelişmenin hiç kimsenin dikkatini çekmediğini ve toplumun buna ilgi göstermediğini; 1990’lı yılların başında dünya nüfusu beş milyarı geçtiğinde de yine aynı şekilde bu durumun gazetelerde büyük bir dikkat çekmediğini ifade etmiştir.²²⁹ Nüfusun yaşlanması süreci de Avrupa’da 20. yüzyılda başlamasına rağmen, ancak otuz yıl önce bu olgunun gelecekte tüm dünyayı etkileyeceğinin ayrımına varılarak çalışmalara hız verildi. Son on yılda bu olgu “demografik bir devrim”, “mega küresel olgu” gibi tanımlarla nitelendirilerek toplumun dikkati çekildi.

Bugün gelişmiş ülkeler demografik yaşlanma sürecini iyi yönetmektedirler. Bu sorun artık gelişmekte olan ülkelerin de sorunudur ve bu ülkelerin çoğu hazırlıklı değildir. Dünya nüfusunun artışına küresel toplum yıllar sonra ilgi göstermişti. Bu geçen uzun sürede dünya bu artışın etkilerini açlık, yoksulluk, çevreden sosyal ve sağlık politikalarına kadar bir dizi sorunla karşı karşıya kalarak yaşamak zorunda kaldı. Türkiye’de de nüfusun yaşlanması olgusuna henüz yeterince ilgi

²²⁹ Neurath, *a.g.e.*, s.ix.

gösterilmemektedir. Ülkemizde bu olgunun etkileri telafi edilmeyecek boyutlara ulaşmadan önce harekete geçilmelidir.

Artık yaşlanma alanında politika ve önceliklerin gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin çok zamanı yoktur. Yaşlı nüfus toplumunun bir üyesi olacağımız 2023 yılına on yıldan az bir zaman kalmıştır ve bu zaman da küresel demografik yaşlanma krizinin önlenerek fırsata dönüştürülmesi için yeterli olmayabilecektir. Yaşlı nüfusla birlikte tüm toplum için yaşanabilir ve çağdaş bir gelecek hazırlamak Cumhuriyet'in 100. yılını kutlayacağımız 2023 yılının en önemli hedefi olmalı ve Türk toplumu elbirliğiyle bu hedef için çalışmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2012). *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Arafat, I. S. ve D. E. Allen, D. E. (1995). *Thinking About Population: An Introduction To Modern Demography*. New York, General Hall, Inc.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Yayınları.
- Baran, T. (1976). *Ekonomik Gelişme ve Nüfus*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Beard, J. R., Biggs, S., Bloom, D. E., Fried, L. P., Hogan, P., Kalache, A. ve S. J. Olshansky, S. J. (2012). “Introduction”, *Global Population Ageing: Peril or Promise*. Geneva: World Economic Forum.
- Beğer, T. ve Yılmaz, H. (2012). “Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi”, *Klinik Gelişim Dergisi*, 2012, 25:1-3.
- Berelson, B. (1964). *Türkiye’de Nüfus Araştırmaları: Türkiye Etüdü Hakkında Rapor* (ayrı basım), *İstanbul Üniversitesi Nüfus Semineri*, 27-28 Nisan 1964, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Blacker, C.P. (1947). “Stages in Population Growth”, *The Eugenics Review*, October 1947, Vol. 39, Number 3, s.88–101.
- Bloom, D. E., Boersch-Supan, A., McGee, P. ve Seike, A. (2011). “Population Aging: Facts, Challenges, and Responses”, *Program on the Global Demography of Aging*, Working Paper Series, No. 71, 2011.
- Brown, L. R, McGrath, P. L. ve Stokes, B. (1976). *Twenty Two Dimensions of the Population Problem*. New York: Worldwatch Institute.
- Chattopadhyay-Dutt, P. (1995). *Loops and Roots: The Conflict Between Official and Traditional Family Planning in India*. New Delhi: Ashish Publishing House.
- Cotlear, D. (2011). “Population Aging: Is Latin America Ready?” *Population Aging: Is Latin America Ready?* Ed. Cotlear, D. Washington: The World Bank, s.1-41.
- De Lourdes Pintasilgo, M. (1997). “Önsöz”, *Geleceğe Özen*, çev. B.Ç. Dişbudak, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını, s.9-15.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Ankara: DPT, Yayın No. 2741.
- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, TBMM Kararı, 1 Temmuz 2006 tarih ve 26215 sayılı Resmi Gazete.

- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu*, ikinci baskı. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- European Commission. (2012). *The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010-2060)*. Brussels, European Commission.
- Gavrilov, L. A. Ve Heuveline, P. (2003). “Aging of Population”, *Encyclopedia of Population*, Vol.1, Eds. Demeny, P. Ve McNicoll, G. New York: MacMillan Reference USA, s.32-37.
- Gürtan, K. (1969). *Demografik Analiz Metodları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Hazer, O. (2009). “Yaşlanan Nüfusta Yaşlılık ve Ailede Bakım”, *Dün, Bugün ve Yarın Yaşlılık*. Ankara: Yaşlılık Platformu Yayınları.
- HelpAge International. (2013). *Global AgeWatch Index 2013: Purpose, Methodology and Results*. London: HelpAge International.
- Huenchuan, S. (2013). *Ageing, solidarity and social protection in Latin America and the Caribbean: Time for progress towards equality*. Santiago: United Nations ECLAC.
- Jackson, R., Strauss, R. ve Howe, N. (2009). *Latin America's Aging Challenge: Demographics and Retirement Policy in Brazil, Chile, and Mexico*. Washington: Center for Strategic and International Studies.
- Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı, T. ve Seçkiner, P. (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı, DPT ve TÜBİTAK.
- İ. Koç, A. Özgener ve H. Şirin. (2010). “Türkiye’de Yaşlıların Yaşam Kalitesi ve Aile Yapısının Yaşam Kalitesine Etkisi”, *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008 İleri Analiz Çalışması: Türkiye’de Doğurganlık Üreme Sağlığı ve Yaşlılık*, Ankara: HÜNEE, Sağlık Bakanlığı, DPT ve TÜBİTAK.
- Kornblum, W. ve Julian, J. (2001). *Social Problems*, tenth edition. New Jersey: Prentice Hall.
- Kurt, G., Yücel, F.Y. ve Erkol, Z. (2010) “Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti”, *Adli Tıp Dergisi*, 24 (2): 32-39.
- Malthus, T. R. (1872). *An Essay on the Principle of Population*, Seventh edition, London, Reeves and Turner.
- Mooney, L. A., Knox, D. ve Schact, C. (2014). *Unserstanding Social Problems*, 9th edition, Stamford, Cengage Learning.
- Morgan, L. ve Kunkel, S. (1998). *Aging: The Social Context*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Morgan, L. ve Kunkel, S. (2011). *Aging, Society, and the Life Course*. 4th ed. New York: Springer Publishing House.

Mullan, P. (2000). *The Imaginary Time Bomb: Why an Ageing Population is not a Social Problem*. London: I. B. Tauris Publishers.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), TBMM Kararı, 02.07.2013 tarih ve 28699 sayılı Resmi Gazete.

Neurath, P. (1994). *From Malthus To The Club of Rome and Back: Problems of Limits to Growth, Population Control, and Migrations*. New York and London: M. E. Sharpe.

Phang, H. S. (2011). "Population Aging and Productivity in Asian Countries", *Population Aging and Productivity in Asian Countries*. Tokyo: Asian Productivity Organization.

Pressat, R. (1971). *Population*, trans. R. Atkinson ve D. Atkinson, Tennessee, Penguin Books Inc.

Puner, M. (1988). *İyi ve Uzun Bir Hayata Doğru*, birinci basım. Çev. T. Turgut, Ankara: Bilgi Yayınları.

Reuter, E. B. (1934). *Nüfus Nazariyeleri*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Scarpitti, F. R., Andersen, M. L. ve O'toole, L. L. (1997). *Social Problems*. 3rd edition, New York: Longman.

Sevil, H. T. (2005). *Yaşlılığın Sosyal Anatomisi*. Ankara: Sabev Yay.

Sharma, R. K. (2004). *Demography and Population Problems*. Yeni Delhi: Atlantic Publishers & Distributors.

Tansel, A. (2012). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış*. İstanbul: TÜSİAD-UNFPA.

Thi Chan, N. (1997) "Nüfus Sorunu", *Geleceğe Özen*, çev. B.Ç. Dişbudak, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, s.29-35.

Thomlinson, R. (1976). *Population Dynamics: Causes and Consequences of World Demographic Change*, 2nd edition. New York: Random House.

Tufan, İ. (2002). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık*. İstanbul: Aykırı Yayınları.

Tufan, İ. (2007). *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu 2007*. Antalya: Gero Yay.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *İstatistiklerle Yaşlılar 2012*. Ankara: TÜİK.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2012*. Ankara: TÜİK.

United Nations. (1973). *The determinants and consequences of population trends: new summary of findings of interaction of demographic, economic and social factors*. New York, United Nations, Department of Social Affairs.

United Nations. (2009). *World Population Ageing 2009*. New York: United Nations Population Division.

United Nations. (2013). *World Population Ageing 2013*. New York: United Nations.

United Nations. (2012). "Population Ageing and Development: Ten years after Madrid", *Population Facts*, New York, United Nations, December 2012, No.2012/4.

United Nations Population Fund ve HelpAge International. (2012). *Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge*. New York and London: UNFPA and HelpAge International.

United Nations Population Fund ve HelpAge International (2012). *Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge, Executive Summary*. New York and London: UNFPA and HelpAge International.

United Nations Population Fund (2013). *Population Dynamics in the Post- 2015 Development Agenda: Report of the Global Thematic Consultation on Population Dynamics*. UNFPA, UNDESA, UN-HABITAT, IOM.

United Nations. (2013). *World Population Policies 2013*. New York: United Nations Population Division.

Üner, S. (1972). *Nüfusbilim Sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Weeks, J. R. (2005). *Population: An Introduction to Concepts and Issues*, 9th edition, Belmont, CA: Wadsworth/ Thomson Learning.

World Economic Forum. (2012). *Global Risks 2012: Insight Report*. Geneva: WEF.

World Economic Forum (2013). *Global Risks 2013: Insight Report*. Geneva: WEF.

World Health Organization. (2011). *Global Health and Aging*, WHO, National Institute of Aging, National Institute of Health.

World Health Organization. (2012). *Good Health Adds Life to Years: Global Brief for World Health Day 2012*. Geneva: World Health Organization.

Elektronik Kaynaklar

Avrupa Birliği Bakanlığı, *Avrupa Birliği Yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu*, AB Bakanlığı, Ankara, Ağustos 2011, http://www.abgs.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20C4%B0stihdam/aktif_yaslanma_bilgi_notu.pdf (Erişim) 19 Nisan 2014.

Birleşmiş Milletler. (2002). *Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planı*, çev. Koçoğlu, G. O. ve Bilir, N. Ankara: Hacettepe Üniversitesi GEBAM, 2002, <http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/eylem.pdf> adresinden 14 Nisan 2014 tarihinde indirilmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) Resmi İnternet Sitesi, http://www.hips.hacettepe.edu.tr/nufus_arastirmalari.shtml (Erişim) 8 Mart 2014.

HelpAge International Resmi İnternet Sitesi, "Ageing in the 21st Century: Infographic", <http://www.helpage.org/resources/ageing-in-the-21st-century-a-celebration-and-a-challenge/ageing-in-the-21st-century-infographic/> (Erişim) 21 Nisan 2014.

International Longevity Center-Japan (ILC-Japan). (2013). *A Profile of Older Japanese*. ILC-Japan, http://www.ilcjapan.org/agingE/doc/POJ_2013_1.pdf (Erişim) 26 Nisan 2014.

OECD. (2011). “Concentration of the Elderly Population in Regions”, in *OECD Regions at a Glance 2011*, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/reg_glance-2011-24-en (Erişim) 17 Mart 2014.

OECD. (2012). *OECD Environmental Outlook to 2050. The Consequences of Inaction*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264122246-en> (Erişim) 18 Mart 2014.

Türkiye İstatistik Kurumu Resmi İnternet Sitesi, Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075, *14 Şubat 2013 tarihli Haber Bülteni*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844> (Erişim) 24 Şubat 2014.

TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “Değişkenler Listesi”, http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?mthtmlcss&report=Metarp5.rdf&p_1=1149&p_harf=M (Erişim) 10 Nisan 2014.

TÜİK Resmi İnternet sitesi, “Yaşlanıyoruz”, 3 Şubat 2014 tarihli Basın Odası Haberleri, http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2014_4_20140203.pdf (Erişim) 18 Nisan 2014.

TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “İstatistiklerle Yaşlılar, 2013”, *19 Mart 2014 tarihli Haber Bülteni*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16057> (Erişim) 22 Nisan 2014.

TÜİK Resmi İnternet Sitesi, “ADNKS Sonuçları 2013”, *29 Ocak 2014 Haber Bülteni*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15974> (Erişim) 20 Nisan 2014.

United Nations. (2013). *Demopædia, Multilingual Demographic Dictionary*, unified second edition, English volume, New York, 2013, <http://en-ii.demopaedia.org> (Erişim) 30 Mart 2014.

United Nations Multilingual Demographic Dictionary. <http://www.demopaedia.org/> (Erişim) 29 Mart 2014.

United Nations Resmi İnternet Sitesi, <http://www.un.org/en/globalissues/ageing> (Erişim) 12 Nisan 2014.

United Nations Population Fund Resmi İnternet Sitesi, <http://www.unfpa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 10 Nisan 2014.

UNFPA Resmi İnternet Sitesi, *Population Ageing: A Celebration and a Challenge*, <http://www.unfpa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 26 Şubat 2014).

UNFPA Resmi İnternet Sitesi, “Population Ageing: A Celebration and a Challenge”, <http://www.unfpa.org/pds/ageing.html> (Erişim) 20 Nisan 2014.

World Health Organization Resmi İnternet Sitesi, “10 facts on ageing and the life course”, <http://www.who.int/features/factfiles/ageing/en/> (Erişim) 21 Nisan 2014.

World Health Organization. (April 2012). “10 Facts on Ageing and the Life Course”. http://www.who.int/features/factfiles/ageing/ageing_facts/en/ (Erişim) 21 Nisan 2014.

EKLER

EK.1

TÜRKİYE’DE SOSYAL BİR SORUN ALANI OLARAK YAŞLILIK VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ANKETİ

Sayın Katılımcı; nüfus projeksiyonları ile yapılan hesaplamalar, küresel yaşlanma sürecinde Türkiye nüfusunun da yaşlanma eğilimi içinde olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yaşlılık olgusunun gelecekte Türkiye’de en önemli sosyal sorun alanlarından birini oluşturması beklenmektedir.

Bu anket araştırması ile Konya ilinde 60 yaş ve üzeri nüfus grubunda yer alan kişilerin yaşlılık sorunlarına ve çözüm önerilerine yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırmanın nihai amacı, elde edilen bilgiler vasıtasıyla toplumda yaşlılık olgusuna dikkat çekmek, nüfusun yaşlanması sorununa ilişkin sosyal ve sağlık politikalarının yeniden gözden geçirilerek gerekli tedbirlerin bir an önce alınmasına yön vermek olacaktır.

Araştırmanın başarıyla sonuçlanması için soruların doğru, eksiksiz ve samimiyetle cevaplanması önem arz etmektedir. İlgi ve katkınızdan dolayı teşekkür eder, sağlıklı uzun ömürler dileriz.

ANKET SORULARI*

- 1) **Cinsiyetiniz** () Kadın () Erkek

- 2) **Yaşınız** :.....

- 3) **Öğretim Düzeyiniz** () İlkokul ve altı () Ortaokul () Lise () Üniversite ve Üstü

- 4) **Sosyal güvenceniz var mı?**
() SGK () Bireysel emeklilik () Yok

- 5) **Aylık gelir düzeyiniz**
() Asgari ücret ve altında () 840- 1250 () 1251-2000 () 2001 ve üstü

* Çoklu seçenekli sorularda birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz.

6) Yaşamdan beklentileriniz nelerdir?

- ☐ Sağlık ve huzur
- ☐ Bakıma muhtaç olmamak
- ☐ Geçim sıkıntısı çekmemek
- ☐ Aile bireyleri tarafından desteklenmek
- ☐ Evde bakım hizmetlerinden yararlanmak
- ☐ Kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanmak
- ☐ Kendi evimde yaşamak
- ☐ Sosyal ilişkiler

7) Yaşamınızdan en büyük endişeniz nedir?

- ☐ Ölüm endişesi ☐ Aile ilişkilerinin bozulması
- ☐ Bakıma muhtaç olmak ☐ Sosyal ilişkilerin azalması
- ☐ Sağlığını yitirmek ☐ Toplumdan dışlanmak
- ☐ Geçim sıkıntısı ☐ Aile ilişkilerinin bozulması
- ☐ Öz saygıyı yitirme ☐ Diğer

8) Kronik sağlık probleminiz var mıdır?

- ☐ Hipertansiyon ☐ Kemik erimesi
- ☐ Diyabet ☐ Astım
- ☐ Romatizma ☐ Kalp- Damar hastalıkları
- ☐ Görme bozuklukları ☐ Böbrek yetmezliği
- ☐ Akciğer hastalığı ☐ İşitme bozuklukları
- ☐ Yok ☐ Başka:.....

9) Düzenli sağlık kontrolünden geçiyor musunuz?

- ☐ Evet ☐ Hayır

Cevabınız (Evet) ise hangi sıklıkta:

- ☐ Yılda 1 kez ☐ Yılda 2 kez ☐ Yılda 3-5 kere ☐ Yılda 5'den fazla

10) Kültürel ya da sportif aktivitelere katılıyor musunuz?

- ☐ Evet ☐ Hayır

11) Sizce toplum yaşlılara değer veriyor mu?

☐ Evet

☐ Hayır

12) Sizce devlet/ kamu yaşlılara değer veriyor mu?

☐ Evet

☐ Hayır

13) Sizce toplumda genç-yaşlı ayrımı çok fazla vurgulanıyor mu?

☐ Evet

☐ Hayır

14) Sizce toplumda yaşlılara yaşa dayalı ayrımcılık yapılıyor mu?

☐ Evet

☐ Hayır

15) Dışarıya çıktığınızda yaşınızı hissettirecek davranışlarla karşılaşılıyor musunuz?

☐ Evet

☐ Hayır

Karşılaşıyorsanız açıklayınız :

16) Huzurevinde bulunma sebebiniz nedir?

☐ Bakıma muhtaç olmak

☐ Sağlık sorunları

☐ Geçim sıkıntısı

☐ Aileye yük olmama isteği

☐ Bakacak kimsesinin olmaması

☐ Yalnız yaşamının zorluğu

☐ Sosyal ilişkiler

☐ Kurumsal bakımın sağladığı imkânlar

☐ Diğer:.....

17) Huzur evinde kalmak yerine evde profesyonel bakım hizmeti almak istermiydiniz?

() Evet

() Hayır

18) Yaşadığınız huzurevinde ne tür hizmetler alıyorsunuz?

() Psikolojik danışmanlık

() Sosyal danışmanlık

() Sağlık kontrolü

() Diğer

19) Nerede yaşamak isterdiniz?

() Kendi evimde

() Çocuklarımla yanında

() Huzurevinde

() Başka:.....

20) Yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri aşağıdakilerden hangisi üstlenmelidir?

() Devlet

() Devlet desteğiyle birlikte özel sektör

() Özel sektör

() Sivil Toplum Kuruluşları

() STK

21) Yaşlılığı bir sorun olarak görüyor musunuz?

() Evet

() Hayır

22) Yaşlılığı nasıl bir sorun olarak görüyorsunuz?

() Psikolojik sorun

() Ekonomik sorun

() Sosyal sorun

() Biyolojik sorun

() Diğer

23) Yaşlılığı bir sorun olarak görüyorsanız buna yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?

- () Sosyal güvenlik hizmetlerinin yaşlılara göre yeniden düzenlenmesi
- () Yaşlı bakım sigortası sisteminin yaratılması
- () Sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması
- () Sosyal hizmetler konusunda Belediyelerin/ yerel yönetimlerin etkinleştirilmesi
- () Yaşlıların sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine kolay erişiminin sağlanması
- () Kurumsal bakım hizmetlerinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması
- () Huzurevi ve bakım evlerindeki şartların iyileştirilmesi ve sürekli denetimden geçirilmesi
- () Evde profesyonel bakım hizmetlerinin genişletilmesi ve yaygınlaştırılması
- () Psikolojik danışmanlık hizmeti verilmesi
- () Yaşlıya bakan ailenin desteklenmesi
- () Yaşlı bakım yurtları, kampusları ve yaşlı bakım merkezlerinin açılması
- () Diğer:.....

Kişisel Verilerinizin Gizliliği Üzerine Bir Not

Bu anket anonimdir. Anket cevaplarınızın kayıtları kişisel verileriniz ve kimliğinizle ilgili bir bilgi içermemektedir.

İLGİ VE KATKILARINIZDAN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİZ.

EK.2

TERİMLER DİZGESİ

Nüfusbilim (Demografi): İnsan nüfusunu, büyüklüğü, yapısı ve gelişmesi açısından inceleyen bilim dalı.

Kuramsal nüfusbilim (Nazari demografi): Nüfussal olaylarla sosyal ve ekonomik olgular arasındaki ilişkiyi konu edinmeden, yalnızca nüfussal olayların niceliksel ilişkilerini araştıran nüfusbilim dalı.

Betimsel nüfusbilim (Tasviri demografi): Nüfus istatistiklerine dayanarak nüfusun sayısı, coğrafi dağılışı ve genel nitelikleri hakkında yapılan betimlemeleri konu edinen nüfusbilim dalı.

Ekonomik nüfusbilim (İktisadi demografi): Nüfus olguları ile ekonomik olaylar arasındaki ilişkilerin incelenmesini konu edinen nüfusbilim dalı.

Toplumsal nüfusbilim (Sosyal demografi): Nüfussal olaylarla toplumsal olaylar arasındaki ilişkilerin incelenmesini konu edinen nüfusbilim dalı.

Tarihsel nüfusbilim (Tarihi demografi): Nüfus gelişmesinin tarihçesini konu edinen nüfusbilim dalı.

Potansiyel nüfusbilim: Nüfus incelemelerinde yalnızca nüfusu meydana getiren bireylerin çeşitli yaşlardaki yaşama umutlarının incelenmesini konu olarak alan bilim dalı.

Nüfusbilimci: Nüfusbilim ile uğraşan kimse, nüfusbilim uzmanı.

Nüfus: Belli bir bölgede belirli bir anda yaşayan bireylerin oluşturduğu kütle. Bu bireylerin oluşturduğu toplam sayı.

Birey (fert, kişi): Nüfusbilimde kullanılan istatistiksel birim.

Altnüfus: Nüfus özellikleri açısından aynı niteliği gösteren nüfus parçası; örneğin okul çağındaki nüfus, evlenebilir yaştaki nüfus gibi.

Nüfus istatistikleri: İstatistiksel birim olarak bireyleri ve hane halkını alan ve bunların nüfus özellikleri ile nitelikleri hakkında sayısal bilgi veren istatistikler.

Nüfus kuramları (Nüfus teorileri): Nüfus hareketleri ile toplumsal, psikolojik, ekonomik, kültürel ve diğer etkenler arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklamak ve tahmin etmek üzere, kurulmuş düşünce sistemleri. Bunu kuramsal nüfusbilim ile karıştırmamak gerekir.

Nüfus politikası (Nüfus siyaseti): Nicelik ve nitelik bakımından nüfus değişmelerini etkileyecek tedbirlerin bütünü. Örneğin nüfus artışını yavaşlatıcı ya da hızlandırıcı politika, nüfusun niteliğini değiştirici politika gibi.

Nüfus analizi: Uygulamalı araştırmalar yoluyla toplanan nüfus verilerinden sonuç çıkartılması. Dar anlamda, yalnızca matematik yöntemler kullanarak yapılan nüfus çözümlemesi.²³⁰

Sayısal veri: Nüfus hakkında gözlemlere dayanan bilgiler ve istatistikler.

Ham veri: İstatistiksel tablolar şeklinde bir araya getirilebilen diziler ve sayılar.²³¹

Yaşamsal olaylar (Hayati olaylar): Doğumlar, ölümler gibi nüfusun gerek sayısında gerekse bünyesinde değişmelere yol açan olaylar.

Yaşamsal süreç: Nüfus kütlelerinin doğumlar, ölümler ve göç hareketleriyle yenilenmesi ve varlığını sürdürmesi.

Nüfus dinamiği: Doğumlar, ölümler, göçler gibi nüfus hareketlerine bağlı olarak nüfusun gelişmesi.

Nüfus hareketleri: Doğumlar, ölümler, göçler, evlenme ve boşanma olaylarının tümü. Bu terim eskiden nüfusun yöresel hareketliliği anlamında kullanılırdı.

Nüfus sayımları: Bir ülkede belli bir anda, bütün bireyleri kapsamak üzere nüfusla ilgili bilgilerin toplanması, işlenmesi, düzenlenmesi ve yayınlanması.

Alan araştırması: Herhangi bir inceleme konusunda ve araştırmada kişisel görüşme yoluyla bilgi edinmek.²³²

²³⁰ Üner, **a.g.e.**, s.11-13.

²³¹ Üner, **a.g.e.**, s.15.

²³² Üner, **a.g.e.**, s.21-22.

Nüfusun yaş yapısı: Nüfus kitlesinin tek yaşlar ya da yaş gruplarına göre gösterdiği bileşim şekli.

Nüfusun yaş piramidi: Çeşitli yaşlardaki erkek ve kadın nüfusunu gösteren bu grafikte, dikey eksen (ordinat) aşağıdan yukarıya doğru yaşlara, yatay eksen (absis) ise bu yaşlardaki nüfus miktarlarına ayrılmıştır. Grafiğin sol tarafı erkek, sağ tarafı ise kadın nüfusunu gösterir. Nüfus piramitleri geçmiş dönemlerin siyasal, askeri ve nüfussal olaylarının izlerini taşırlar.

Yaşlılık çağı: Genellikle emekliliğin başlangıcından sonraki dönem. Örneğin 60-65 yaşları sonrası.

Yaş grupları: Nüfusun yaş yapısını ya da dağılımını belirtmede kullanılırlar. Yaş dağılımları genellikle tek yaşa göre, 5'li 10'lu yaş gruplarına ya da 0-19, 20-59, ve 60 yaş ve üzeri gibi geniş yaş gruplarına göre gösterilirler.

Genç nüfus: 0-14 yaş grubundaki nüfus.

Üretken nüfus: 15-64 yaş grubundaki nüfus.

Yaşlı nüfus: 65 ve üzeri yaş grubundaki nüfus.²³³

Durağan nüfus: Aşağıdaki özelliklere sahip olan hipotetik bir nüfustur:

- Doğum hızı, ölüm hızı ve nüfus artış hızı sabittir.
- Yaş ve cinsiyet yapısı sabittir. Yaş gruplarındaki mutlak sayılar zaman içinde değişirken, her yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı sabit kalır. Nüfus göçe kapalıdır, diğer bir ifadeyle nüfus göç almaz ya da vermez.²³⁴

Nüfusun yaşlanması: Herhangi bir nüfusta yaşlı kimselerin oranının artması. Nüfusun yaşlanmasını, bireysel yaşlanmadan ve yaşama düzeyinin artışı ve tıbbi gelişmeler sonucu olan insan ömrünün uzaması olgusu ile karıştırmamak gerekir. Ayrıca yaşam tablolarında kullanılan, yaşlanma öğeleri ile nüfusu yaşlandırma tekniği de ayrı bir kavramdır.

²³³ Üner, **a.g.e.**, s.30-31.

²³⁴ İ. Koç, M. A. Eryurt, T. Adalı ve P. Seçkiner, **a.g.e.**, s.8.

Nüfusun gençleşmesi: Herhangi bir nüfusta genç kimselerin oranının artması.²³⁵

Genel ölüm oranı: Bin nüfusa düşen yıllık ortalama ölüm sayısı.

Bebek ölümü: Canlı doğan bebeklerin birinci yaş gününe ulaşmadan ölmeleri.

Bebek ölümleri oranı: Birinci yaş gününe henüz ulaşmamış bebekler arasında bir takvim yılında kaydedilen ölümlerin, o takvim yılındaki doğumlara oranlanması.

Yaşam tablosu (Hayat tablosu): Doğuşları aynı zamana rastlayan bir kuşağın yaşlar ilerlerlerken ölümler nedeniyle yavaş yavaş nasıl ortadan kalktığını gösteren bir tablodur. Yaşam tablosu nüfusu, artışı ve azalışı olmayan durgun bir nüfustur.²³⁶

Yaşama umudu (Hayat ümidi): Yaşama umudu x yaşındaki bireylerin ortalama olarak daha kaç yıl yaşayabileceğini gösterir.

Doğustaki yaşama umudu: Yaşam tablosu üyelerinin ortalama ömür süresini ifade eder.

Yaşam uzunluğu: Günlük konuşma dilinde olası ya da ortalama insan ömrünü gösteren yaş.²³⁷

Doğurganlık: Bir nüfusta canlı doğumlarla belirlenen gerçek doğum düzeyi.

Nüfusun gelişmesi: Toplam nüfus hacmindeki gelişme.

Nüfusun yenilenmesi: Matematik anlamda ölümler yoluyla azalan nüfusun doğumlar yoluyla varlığını devam ettirmesi olgusu.²³⁸

Nüfus projeksiyonları: Doğum, ölüm ve göç hareketlerinin ilerideki eğilimleri ile ilgili belli varsayımlara dayanarak, nüfusun gelecek gelişmesi hakkında tahminler yapmak.

²³⁵ Üner, **a.g.e.**, s.31.

²³⁶ Üner, **a.g.e.**, s.35, 39.

²³⁷ Üner, **a.g.e.**, s.43, 46.

²³⁸ Üner, **a.g.e.**, s.63, 68.

Nüfus tahminlerindeki ekonomik yöntemler: Nüfus miktarını saptayan öğeler olarak doğum, ölüm ve göç hareketleri, sosyal ve ekonomik koşulların etkisi altındadırlar. Bu nedenle nüfus miktarındaki gelişmenin ekonomik koşullardaki değişikliklerden bağımsız olması söz konusu değildir. Bu öğelerin belli sınırlar içinde ekonomik koşullara bağlılığı varsayımından hareket ederek, nüfusun gelişmesinin ölçülmesinde ve nüfus projeksiyonunda ekonomik olayların gelişmesi göz önünde tutularak tahminler yapılabilir. Ancak bu yöntemin başarılı olarak uygulanabilmesi için nüfusun gelişmesinde doğum, ölüm gibi yaşamsal olaylardan çok, ekonomik koşullara büyük ölçüde bağlı olan göç hareketlerine önem kazandıracak ekonomik bir değişikliğin olması gerekir.²³⁹

Nüfussal (demografik) devrim: Doğurganlığın ve ölüm oranlarının, göreceli olarak yüksek olduğu bir durumdan düşük olduğu bir duruma dönüşme süreci.

Nüfus niteliğini iyileştirici politika: Sağlık ve eğitim yüzeyi yüksek, zihinsel yetenekleri üstün, iş ve meslek tecrübeleri çok olan bireylerden meydana gelmiş bir nüfus kitlesine sahip olmayı amaç edinen politika.

Nüfussal genişleme politikası: Askeri ve siyasi güç kazanmak, hasımları zorlamak, fetih yapmak ve egemenlik sahalarını genişletmek amacıyla güdülen nüfus politikası.²⁴⁰

²³⁹ Üner, **a.g.e.**, s.72, 74.

²⁴⁰ Üner, **a.g.e.**, s.84.

ÖZET

[ŞAHİN, Gülcan]. [Nüfusun Yaşlanması Ekseninde 2023 Yılında Türkiye: Bir Vizyon Çalışması], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2014].

Nüfusun yaşlanması insanlık tarihinde çığır açan demografik eğilimlerden biridir. 21. yüzyılın başat demografik olgusu olarak ön plana çıkan nüfusun yaşlanması, bugün dev bir küresel olgu olarak adlandırılmaktadır. Bu olgunun on yıllar içerisinde toplumlar, yaşamlar ve ekonomiler üzerinde derin etkileri olacaktır. Küresel yaşlanma sürecinde dünya nüfusu ile birlikte Türkiye nüfusunun yaş yapısı ve demografik dinamikler değişmektedir. Türkiye, artık genç ve dinamik bir nüfusa sahip ülke olma özelliğini kaybetmektedir; yakın bir gelecekte yaşlı bir toplum olacaktır. Küresel bir tehdit ve risk ögesi haline gelen nüfusun yaşlanmasının, Türkiye'nin hayati sorun alanlarından birini oluşturması beklenmektedir.

Bu çalışmada sosyal bir sorun alanı olarak nüfusun yaşlanması olgusuna dikkat çekmek; bu konuda bilinç oluşturmak; sorunları tartışarak çözüm üretimine katkı yapmak amaçlanmaktadır. Çalışmanın nihai hedefi, nüfus projeksiyonlarına göre 2023 yılında Türkiye’de yaşlanma gerçeğine vurgu yaparak demografik yaşlanma olgusunun göz ardı edilmemesini sağlamaktır. Öte yandan, demografik yaşlanma konusunda literatüre yeni kaynaklar yaratarak bilime katkı yapmak çalışmanın hedefleri arasındadır.

Bu çalışmada dünyada ve Türkiye’de demografik gösterge ve dinamikler, demografik yaşlanma süreci, nüfusun yaşlanmasına bağlı sorunlar, çözüm arayışları, sosyal ve sağlık politikaları incelenmiş, çözüm önerileri geliştirilmiştir. Isparta, Konya ve Manisa illerindeki huzurevlerinde “Türkiye’de Sosyal Bir Sorun Alanı Olarak Yaşlılık ve Çözüm Öneriler Anketi” başlıklı bir alan araştırması yapılarak 60 yaş ve üzeri nüfusun çözüme yönelik beklentileri ve önerileri ortaya konulmuştur.

Çalışmada, mevcut demografik eğilimler ve nüfus projeksiyonlarında öngörülen veriler değerlendirildiğinde, Türkiye nüfusunun yaş yapısının yaşlı nüfus lehine değişmekte olduğu ve 2023 yılında Türkiye’nin artık yaşlı bir topluma

dönüŖeceęi gözlemlenmiŖtir. Demografik göstergeler, toplumun ve yaŖlı nüfusun yapısı ile politikalar incelendiğinde, bu dönüŖümün toplumun tüm katmanlarını ve milli ekonomiyi derinden etkileyeceği belirlenmiŖtir. Bu alıŖma nüfusu hızla yaŖlanan Türkiye’de sağlık, sosyal ve ekonomik politikaların gözden geçirilerek yeniden Ŗekillendirilmesine, somut ve uygulanabilir özömlere gereksinme olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler

1. Nüfusun YaŖlanması
2. Demografik Eğilimler
3. Küresel YaŖlanma
4. YaŖlı Nüfus
5. YaŖlılık

ABSTRACT

[ŞAHİN, Gülcan]. [Turkey In 2023 In the Context of Population Ageing: A Vision Study], [Master's Thesis], Ankara, [2014].

Population ageing is one of the groundbreaking demographic trends in human history. Population ageing, coming to the forefront as a dominant demographic phenomenon of the 21st century, has been called as a mega global phenomenon. This phenomenon will have profound impacts on societies, lives and economies in the coming decades. The age structure of the population of Turkey along with the global population and the demographic dynamics have been changing. The population of Turkey will no longer be young and dynamic on the next decade; Turkey will be an aged society in a near future. It is expected that population ageing, as a global threat and risk, will present one of the vital problem areas of Turkey.

This study aims to draw attention to population ageing; to create awareness on this issue; to make contribution for generating solution by arguing the problems. The ultimate goal of this study, to ensure that population ageing must not be ignored by emphasizing the ageing fact in Turkey in 2023 according the population projections. On the other hand, making contribution for the social science literature by creating new resources on the demographic ageing is among the objectives of the study.

In this study, demographic indicators and dynamics in Turkey and in the world, demographic ageing process, problems related to population ageing, search for solutions, social and health policies have been examined and recommendations for solutions have been developed. A field research, titled “The Questionnaire on Ageing as a Social Problem Area and Recommendations for Solutions”, have been made in the nursing homes of three provinces; Isparta, Konya and Manisa. The expectations and the recommendations for solutions of the population aged 60 and over have been presented.

In the study, in evaluating the current demographic trends and the predictions of population projections, it is observed that the age structure of the population of

Turkey has been changing in favor of elderly population and Turkey will transform to an aged society. In examining the demographic indicators, the structure of the society and elderly population and policies, it is considered that this change will impact profoundly every stratum of society and national economy. This study emphasizes that there is a necessity, in rapidly ageing Turkey, to reshape the social, health and economic policies by reviewing them and also tangible and applicable solutions.

Key Words

1. Population Ageing
2. Demographic Trends
3. Global Ageing
4. Elderly Population
5. Old Age

